خلاصۂ حالات

حضرت شیخ الاسلام آخون خواجہ عبدالسلام صاحب حسنی قدس اللہ سرہ

مسمّٰی بہ

تحفۃ السلام

مؤلفہ

مولوی ابوالحسن محمد سعید صاحب حسنی القادری والچشتی

باراول

مطبع منشی نولکشور لکھنؤ میں چھپا

سنہ ۱۸۰۹۴ء

فهرست کتاب تحفة السلام

نمبر	خلاصهٔ مضامین	صفحه
۱	در حمد۔	۲
۲	در نعت۔	۳
۳	تذکرهٔ مقصود کتاب و وجه تالیف۔	۴
۴	مختصر حالات والد بزرگوار حضرت آخون صاحب	۵
۵	چهار مکاتیب والد ماجد حضرت آخون صاحب	۶
۶	نقل اندراج تاریخ خزینة الاصفیا متعلق حالات حضرت آخون صاحب۔	۱۰
۷	ذکر حالات حضرت حافظ عبد الغفور صاحب قدس سره مرشد حضرت آخون صاحب	۱۰
۸	بشارت ولایت قبل از ولادت حضرت آخون صاحب۔	۱۲
۹	اجابت دعای مرضیهٔ حضرت آخون صاحب	۱۳
۱۰	بشارت ولایت بزمانه صغر سنی حضرت آخون صاحب۔	۱۳
۱۱	احوال طفلی حضرت آخون صاحب	۱۳
۱۲	ذکر تعلیم حضرت آخون صاحب و اخلاق ایشان و عقیدت ایشان از حضرت حافظ حسن بصیر صاحب قدس سره۔	۱۳
۱۳	ذکر سفر خواجه مراد الدین خان صاحب برادر کلان حضرت آخون صاحب از کشمیر و از خدمات پادشاهی مشرف شدن۔	۱۴

نمبر	خلاصهٔ مضامین	صفحه
۱۴	ذکر فراغت یافتن حضرت آخون صاحب از تعلیم باطنی و تقرر حضرت بر وکالت پادشاهی	۱۵
۱۵	دولت و جاه ظاهری حضرت آخون صاحب	۱۶
۱۶	کیفیت تعلیم باطنی حضرت آخون صاحب و مدت تعلیم و تلقین و تعداد مریدان و خلفا	۱۶
۱۷	ذکر مجاز بودن حضرت آخون صاحب بطرق اربعه و شجره های نسبت ایشان۔	۱۷
۱۸	تذکره توجه حضرت آخون صاحب بنسبت تعلیم اشخاص و عام حالت ایشان	۱۹
۱۹	منجمله مکاتیب حضرت آخون صاحب دوازده مکاتیب که بهم رسیدند۔	۱۹
۲۰	کیفیت استغراق حضرت آخون صاحب	۲۵
۲۱	بیان اثر توجه حضرت آخون صاحب بنسبت شاه محمود صاحب رحمه الله۔	۲۶
۲۲	در خدمت آخون صاحب مشرف شدن شیخ شرف الدین محمد [illegible] از زیارت سرور عالم صلی الله علیه وسلم۔	۲۹
۲۳	ذکر واقعه که از آن از اهل خدمت باطنی بودن حضرت آخون صاحب پیدا است	۳۰
۲۴	بر مقام بعید از کشمیر از بلای برف هلاک برآوردن آخون صاحب چند کس را به تصرف باطنی۔	۳۰

نمبر شمار	خلاصۂ مضامین	صفحہ
۲۵	واقعہ سلام گفتہ فرستادن بحضرت آخونصاحب حضرت عمر رض و حضرت ابی بکر بن الصدیق رض	۳۱
۲۶	مشرف شدن شخصے بزیارت حضرت سرور عالم صلی اللہ علیہ وسلم بتوجہ آخون صاحب۔	۳۱
۲۷	واقعہ ضیافت آخونصاحب بہ بارگاہ حضرت سرور عالم صلی اللہ علیہ وسلم	۳۱
۲۸	واقعہ تصرف حضرت آخون صاحب در طی مسافت۔	۳۲
۲۹	بعد وفات حضرت آخون صاحب دیدن محمد رجب حضرت را بحالت حیات و گفتگو از ایشان	۳۳
۳۰	بہ تصرف حضرت آخون صاحب مرکبے کہ غرق مے شد از آن برآمد۔	۳۳
۳۱	واقعہ فریاد درخت نزد آخون صاحب و تنبیہ باغبان۔	۳۴
۳۲	واقعہ متعلقہ علم آخونصاحب بر خطورات خواطر۔	۳۵
۳۳	واقعہ متعلقہ کشف حضرت آخون صاحب	۳۵
۳۴	واقعہ متعلقہ قوت باطنی و تصرف آخون صاحب	۳۵
۳۵	واقعات متعلقہ تصرف آخون صاحب در اعانت مریدان بہ قوت باطنی۔	۳۵
۳۶	واقعہ متعلقہ اثر توجہ باطنی آخونصاحب	۳۶
۳۷	واقعات متعلقہ کشف حضرت آخونصاحب	۳۷
۳۸	واقعہ تصرف حضرت آخونصاحب بسلب مرض	۳۷
۳۹	پیشین گوئی حضرت آخونصاحب بنسبت شخصے و ظہور آن حسب فرمودۂ حضرت۔	۳۷
۴۰	شفای بیمار بتصرف حضرت آخون صاحب	۳۸
۴۱	واقعہ متعلقہ کشف حضرت آخون صاحب	۳۸
۴۲	واقعہ متعلقہ کشف حضرت آخون صاحب	۳۸
۴۳	واقعہ متعلقہ کشف حضرت بنسبت نیامدن عبداللہ خان شاہ کاسی بہ کشمیر۔	۳۸
۴۴	بتوجہ حضرت آخون صاحب از زیارت حضرت مخدوم مشرف شدن شخصے۔	۳۹
۴۵	واقعہ متعلقہ تاثیر توجہ حضرت آخونصاحب	۳۹
۴۶	واقعہ زندہ شدن مرغ مردہ بتوجہ حضرت آخون صاحب۔	۳۹
۴۷	واقعہ سلامتی حاملہ از مہلکہ حبس ولادت بتوجہ حضرت۔	۴۰
۴۸	مطلع شدن حضرت آخون صاحب بر خطرۂ خواجہ رسول و جواب آن۔	۴۰
۴۹	پیشین گوئی حضرت آخون صاحب در رہائی محبوس بتوجہ حضرت۔	۴۰
۵۰	پیشین گوئی حضرت آخون صاحب بنسبت سخی بابا۔	۴۱
۵۱	تعبیر خواب محمد طاہر کہ حضرت آخونصاحب ارشاد فرمودند۔	۴۱
۵۲	پیشین گوئی حضرت آخون صاحب بنسبت موت شخصے۔	۴۱

نمبر شمار	خلاصۂ مضامین	صفحہ
۵۳	اثر نظر جلالت اثر حضرت آخون صاحب بر ملازم صوبہ دار کشمیر۔	۴۱
۵۴	واقعہ متعلقہ کاملیت حضرت آخون صاحب از اولیای زمانہ خود زبانی روح حضرت شیخ نور الدین صاحب قدس سرہ کہ از اولیائے کرام اند۔	۴۲
۵۵	واقعہ متعلقہ کشف حضرت آخون صاحب۔	۴۲
۵۶	از توجہ حضرت آخون صاحب مرض مزمن خواجہ محمد سخی بطرفۃ العین رفع شد۔	۴۲
۵۷	بتصرف حضرت آخون صاحب عبد الوہاب خوشنویس گردید۔	۴۲
۵۸	تصرف حضرت آخون صاحب نسبت تعمیر مقبرہ۔	۴۳
۵۹	پیشین گوئی حضرت آخون صاحب نسبت موت بیماری۔	۴۳
۶۰	تصرف حضرت آخون صاحب بنسبت مریضے وصحت او۔	۴۳
۶۱	رفع جنون محمد اسحاق شاعر بتوجہ حضرت آخون صاحب۔	۴۳
۶۲	واقعہ کشف خواجہ شرف الدین زبانی غلام شاہ بوقت مراقبہ حضرت آخون صاحب وقبل از اظہار او بیان آن زبانی حضرت۔	۴۴
۶۳	واقعہ متعلقہ کشف حضرت آخون صاحب۔	۴۴
۶۴	واقعہ متعلقہ کشف حضرت آخون صاحب۔	۴۴
۶۵	واقعہ متعلقہ کشف حضرت آخون صاحب۔	۴۴
۶۶	زن عقیم بتوجہ حضرت آخون صاحب دو پسر زاد۔	۴۵
۶۷	بتوجہ حضرت آخون صاحب از آوندے تا دوازدہ سال غلہ روزانہ یک خانہ برآمد۔	۴۵
۶۸	صحت آسیب زدہ بتوجہ حضرت آخون صاحب۔	۴۵
۶۹	حضرت آخون صاحب بعد انتقال بذریعۂ محمود شاہ بہ خلیفۂ خود پیامی دادند۔	۴۶
۷۰	واقعہ خواب شیخ شرف الدین محمد کہ از ان ترقی حضرت آخون صاحب ظاہر میشود۔	۴۶
۷۱	بیان فرمودن حضرت آخون صاحب خدمت آلنا لم در خواب بشیخ محمد صدیق۔	۴۷
۷۲	بعد وفات حضرت آخون صاحب از توجہ حضرت صحت اکبر شاہ صاحب از مرض۔	۴۷
۷۳	بعد وفات اثر کلام حضرت آخون صاحب در خواب بر اکبر شاہ صاحب۔	۴۷
۷۴	واقعہ گردانیدن روی اکبر شاہ صاحب از طرف قبلہ بطرف مقبرہ آخون صاحب۔	۴۷
۷۵	حضرت آخون صاحب در خواب خواجہ محمد زمان تکذیب بیان غلط فرمودند۔	۴۷
۷۶	مریدی را در اعتقاد حضرت بوجہ موت عزیزی شبہہ پیدا شدن واز گفتگوے متوفی در خواب رفع شبہہ۔	۴۸
۷۷	در خواب خواجہ امان اللہ را خبر دادن واقعہ و ہدایت نمودن حضرت۔	۴۸

فہرست

نمبر شمار	خلاصۂ مضامین	صفحہ
۷۸	واقعہ انتقال حضرت آخون صاحب۔	۴۸
۷۹	تذکرۂ نسب حضرت آخون صاحب۔	۵۰
۸۰	تذکرہ ازدواج واولاد حضرت آخون صاحب وبرادران ایشان وازدواج اولادہ	۵۴
۸۱	مختصر تذکرہ حالت ظاہری وباطنی ہردو فرزندان حضرت وقائم مقامی آنہا بعد وفات حضرت و تذکرۂ اولاد وانتقال آنہا	۵۵
۸۲	تذکرہ حالات فرزندان صاحبزادگان حضرت آخون صاحب۔	۵۷
۸۳	تذکرہ حالات فرزندان خواجہ امین الدینخان وخواجہ مفتی معین الدین خان۔	۵۸
۸۴	تذکرہ نسل خواجہ جلیل الدین خان صاحب	۵۹
۸۵	تذکرہ حالات اولاد خواجہ مجید الدینخان وخواجہ محی الدین خان۔	۶۰
۸۶	تذکرہ اولاد خواجہ رشید الدین خان صاحب	۶۱
۸۷	ذکر کدخدائی خواجہ سدید الدین خان صاحب وخواجہ سلیم الدین خان صاحب واولاد وعدۂ السلاک شجرۂ کامل ونقشہ مشتمل براحوال مختصر تمامی نسل حضرت آخون صاحب۔	۶۸
۸۸	ذکر کدخدائی خواجہ موید الدین خان صاحب واولاد ایشان۔	۶۸
۸۹	تذکرہ وفات مولوی خواجہ موید الدینخان صاحب۔	۶۹
۹۰	تذکرہ حالات خواجہ امین الدین خان۔	۷۰
۹۱	تذکرہ خواجہ معین الدین خان صاحب۔	۷۳
۹۲	تذکرہ خواجہ محمد محی الدین خان۔	۷۴
۹۳	تذکرہ شجرۂ حضرت آخون صاحب از حضرت آدم علیہ السلام تا اینوقت وتفصیل افراد طبقات از حضرت آخون صاحب ومختصر حالات افراد۔	۸۷
۹۴	بیان احتیاط مولف در تالیف کتاب وخاتمہ۔	۱۰۴

خلاصہ حالات

حضرت شیخ الاسلام آخون خواجہ عبد السلام صاحب حسنی قدس اللہ سرہ

مسمّٰی بہ

تحفۃ السلام

مؤلفہ

مولوی ابو الحسن محمد سعید صاحب حسنی القادری والچشتی

بار اول

مطبع منشی نولکشور لکھنؤ میں چھپا

سنہ ۱۸۹۲ء

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

حمد (۱) — سزاوار حمد و ثنا آن ذات موجود مطلق ست که ازلی و قدیم یگانهٔ بی همتا و ابدی ست۔ بذات خود موجود و عین حقیقت وجود ست بحیثیت اطلاق و تجرد یکتا و نهایت بی نام و بی نشان ست و باین حیثیت حق ست و بحیثیت تلبس اعراض و تشخصات نامحدود و کثیر که مینماید خلق ست۔ ذات والا صفات ازلی الخفا و ابدی الظهور ست همیشه بعد ظهور خفا و بعد خفا ظهور فرماییشود بوقت ظهور ظاهر حق عالم می نماید و باطن عالم حق می باشد

بجز خدا غیر در دو جهان غیری نیست	بی نشان ست که از نام و نشان چیزی نیست

تمامی عوالم بیج افراد موجودات که اجناس و انواع آنها لاتعد و لاتحصی و صفات آنها از شمار بیرون همه ممکن الوجود اند۔ و تمامی ممکنات در وجود خود محتاج ذات واجب الوجود اند۔ بغیر ذات واجب الوجود وجود ممکنات ناممکن ست پس مبدا ممکنات و مرجع آنها صرف ذات واجب الوجود ست و حقیقت ممکنات نیز ذات واجب الوجود ست پس ازین ظاهر ست که وجود ممکنات وجود حقیقی نیست بلکه وجود اعتباری ست۔ و وجود ذات واجب الوجود وجود حقیقی ست و ممکنات گویا اعراض آن جوهر الجواهر و حقیقت الحقایق اند۔ که صفت ظاهری او وجوب و صفت باطنی او امکان ست و انهمه تشخصات و تعینات و خواص مخصوصه با الانتها از همه شیون ذاتیه واجب الوجود اند۔ که در وحدت ذات او مندرج و مندمج بودند۔ و ازین ثابت ست که فی الخارج ماسوای حقیقت واحده چیزے نیست و همان حقیقت واحده بنظر عوام بوجه شیون و البسه و تشخصات و تعینات و صفات نامحدود و کثیر مینماید۔ و ذات واجب الوجود در مظاهر ممکنه جلوه فرماست ازین هویدا ست که در حقیقت موصوف صفات مظاهر ممکنه آن ذات موجود مطلق ست که از اطلاق و در مظاهر ممکنه جلوه فرما شده است نه مظاهر ممکنه۔

از جهان وجوب تا امکان	هر چه اندیشی از خفا و عیان
او بهارست و این جهان رنگش	اوست قانون و جمله آهنگش

اگر در صفات و حالات و تکوین افراد موجودات عالم غور کرده شود نزدی نیست که ظهور آن بر حکمت بالغه آن

حکیم مطلق بنی بناشد و حالات عجیبه صفات غریبه و کمالات نامحدود ندارد - و بالانفراد فهم امور مذکوره نیست فردی دشوار بلکه ناممکن ست - و مجموعاً بلحاظ جمله حالات مستحق چندین محامد شمردن ممکن ست که شمار آن از معلومات انسانی بیرون ست چون نیست فردی انسان از محامد کامله قاصر ست - کجا جمله افراد موجودات عالم که علم انواع و اقسام آن از حد علم بشری خارج ست و کجا موجودات عوالم - که از انواع و اقسام آنها و از اوصاف و کمالات و آثار غریبه آنها بجز ذات باری احدی مطلع نیست چون عجز انسان بحدیست که از مظاهر ممکنه نسبت مظهری ادراک حالات بالانفراد او را دشوار بلکه ناممکن ست پس چسان او نسبت صفات و کمالات آن اندازه محامد کردن میتواند و کجا در علم انسان وسعت معلومات محاسن جمیع مظاهر ممکنه از ین ثابت ست که علم انسان از معلومات محاسن ظهور آن ذات محض قاصر ست بر محاسن ظهور حمد و ثنا چندین که باید کی کردن میتواند و کجا محامد و محاسن خفا - پس ازین ثابت شد که حمد و ثنای باری چندانکه واقعی ست از ان شمه انسان ادا کردن نمیتواند و در حقیقت آن ذات محترم شایان چندین حمد و ثنا ست که حد آن در علم او ست -

یا ابدی الظهور یا ازلی الخفا	نورک فوق النظر حسنک فوق الثنا

حقیقت آن ذات والاصفات بوجه اطلاق در ذوات موجودات چنان ساری ست که گویا او عین ذوات است چنانکه آن ذوات در ذمی عین بودند علی هذا صفات کامله او در جمیع صفات موجودات چنان ساری اند که گویا آنها عین صفات اند چنانکه آن صفات در ضمن صفات کامله عین صفات بودند - گو صفات غیر ذات می نمایند لیکن بحیثیت تحقق و حصول عین ذات اند بهچیکه صفات بحسب مفهوم بذات منتهی می شوند همچنین بحسب تحقق بحقیقت منتهی میشوند و بدین معنی عین ذات موجود اند که وجود تعدد نمیدارد بلکه ذات موجود یکی ست گو اسما و صفات و اعتبارات کثیر باشند -

چشم حدت بکشا مسجد و بتخانه یکیست
پس ساغر کش خمخانه فیض توحید

کفر و اسلام یکی کعبه و بتخانه یکیست
میکشی ساقی و مینائی و میخانه یکیست
وحدت صرف محمد غلام دیس

جبهه چون مهر بهر خانه نتابم چکنم
گاه از کسوت شاه گهی از دلق گدا
پیش من شمع و گل و بلبل و پروانه یکیست

صاحب دیر و حرم مسجد و بتخانه یکیست
میکند جلوه ولی پیکر جانانه یکیست

ای آفتاب انور ظهور روی شمع شبستان خفا سجا نها در طپیدن ست با آنکه صبح پردهٔ خودنمائی بر خود نه دریدهٔ و نفوس پروانه وار در سوختن ست با آنکه نقابی از چهرهٔ دلربائی باز نه فرمودهٔ -

بی نقاب آن جمال نتوان دید	وز رخش جز مثال نتوان دید	آفتاب ست در ظلال نهان	رو بغیر از ظلال نتوان دید

نعت (۴) ذات والاصفات بچندین اسما موسوم ست که تعداد آن از علم انسان بیرون ست و بجز ذات مقدس صفات از تعداد آن کسی واقف نیست و ظهور آن ذات در مظاهر ممکنه بحیثیت اسمائی ست

واسما باہم متقابل ومتضاد اند لهذا مظاہر ہم متضاد اند واین نامناسب بود - که اہتمام اضداد از ضد اتفاق
نیشد لهذا مبدء فیاض از قدرت کاملۂ خود در مظہری بجمیع اسما وصفات ظہور فرمود واو را در عالم ظہور بخلافت خود
ممتاز ساخت که آن انسان ست - لیکن در افراد انسان ہم تفاوت - مدارج وصفات مختلف ظہور فرمود - وبعض
افراد ظہور صفات بطور غیر معمولی زاید وزاید تر وکامل وکامل تر بظہور آمد - وایشان بدین امتیاز اشرف وافضل
بنی نوع انسان شدند وموسوم به اولیا ومرسلین وانبیا علیہم السلام گردیدند وبالآخر مظہر اکمل اتم یعنی حضرت
خاتم الانبیا سیدنا ومولانا محمد المصطفیٰ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ظہور فرما شدند که بلحاظ اکملیت بر تمامی مظاہر
کاملہ شرف کامل میدارند - وبدین وجه در مظاہر ممکنہ بی ہمتا وبیمثال اند ووجه شرف آنحضرت نه صرف ہمین ست
بلکه کامل تر وجه شرف آنست که در تجلی علمی غیبی آن ذات موجود مطلق اولا از اطلاق در پردۂ تعین جلوہ فرا شده
بدین وجه در تجلی شہادت وجود بعد تمامی مظاہر کاملہ ظہور این مظہر اکمل واتم شده است وچون این امر ثابت است
که در تجلی علمی غیبی ابتدائی ظہور این مظہر ست پس ازین ظاہر ست که بلا وساطت این مظہر اتم افاضۂ وجود دیگر
مظاہر شده است درین صورت بغیر تسلیم این امر چاره نیست که کدامی مظہری از مظاہر ممکنه از نور این مظہر اتم
خالی نیست ودر موجودات عوالم موجودی نیست که در و نور این مظہر اتم ساری نباشد - بدین اسباب بنسبت
آنحضرت ارشاد ذات والاصفات اینست که لولاک لما خلقت الافلاک - وبدین تخصیص سرور کائنات منتخب بالقاب
ما ارسلناک الا مبشرا ونذیرا - ومخصوص بخطاب - ما رمیت اذ رمیت ولکن اللہ رمی - شدند ازین شرف
سرور عالم بر جمیع انبیا ثابت ست پس در حقیقت خلیفۂ اکمل الحقیقت صرف ذات سرور کائنات بود -
که در محامد ومحاسن آنحضرت انسان بوجه قلت معلومات محض قاصر ست وذات آنحضرت چندانکه مستحق محامد ست -
از ان ہیچ ادا کردن نمیتواند - پس بر جناب رسالت مآب محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بدرود نامعدود
اختصار میکنم چراکه آن تحفه کجا میسر ست که لایق پیشکش خدام ذوی الاحترام باشد وآن ہدیه کجا بہم رسد که
لایق شان بندگان عالی مقام باشد جز آنکه در نعت آن سرور عالم زبان عجز کشائیم واعتراف بقصور معذوری نمائیم
چاره نیست -

مفلسم تحفه ندارم پیش ازین	جز صلوة وجز سلام ای شاه دین
یا شفیع المذنبین جان حزین	پرورت امیدوار یوسم چنین
تا بپرورد دلم خورشید رو	ور بهمه ذرات بینم روی او
از کرم بکشا بسوی من نظر	لطف کن بر حال این مسکین نگر
ای حبیب حق بحق شور سیمون	تا ز بطلان روی آیم برون
تا بکلی محو گردم سوی حق	تا بچشم حق به بینم روی حق

اللهم صل علیه وعلی آله المقتبسین من شوارق کماله وبوارق جماله واصحابه اجمعین برحمتک یا ارحم الراحمین

(۳) تذکرۂ مقصود کتاب ووجه تالیف

بعد ازین ہرچه مقصود بیان ست - تذکرۂ مظہری ذی شان ست

اند رسنه یکهزار و هشتاد و شش هجری جلوه فرمای عالم ناسوت شده - مخاطب بخطاب قدوة الواصلین
پیشوای اکابر اهل یقین جامع کمالات شریعت و طریقت محقق ولایت و حقیقت برگزیدهٔ اولیای
زمان ممتاز اتقیای دوران ماهتاب فلک هدایت آفتاب آسمان ولایت شیخ الاسلام سید الانام
حضرت آخون خواجه عبد السلام حسنی النقشبندی گردید - از فیضان علوم ظاهریه و باطنیه او بیشمار فهمین
بدرجهٔ کمال رسیدند و کاملین هم فیضیاب شدند و همه کسان منافع اقسام و انواع حاصل نموده خوشحال گردیدند
گو حالات آنجناب که نهایت عجیب و غریب بودند - بیشمار اهل عصر آنجناب بحسب معلومات خود قلمبند کرده بودند
و تدوین مکاتیب آنجناب هم بعض اصحاب نموده بودند - و تصانیف آنجناب هم دران زمان بسا شایع و مقبول
خاص و عام بودند لیکن چونکه دران زمان کدامی طریقهٔ اشاعت کتب نبود عموماً نقول قلمی مستعمل بودند - که از
تغیرات زمان و تاخت و تاراج سلاطین دوران و تباهی بلاد و اهل بلاد در دوصد سال همه تلف گردیدند
و الحال چیزی ازان بهم رسیدن دشوارست - و در نسل آنجناب هم بوجوه مذکوره همه کتب باقی نمانده لیکن
تاهم یادداشت انساب و بعض تحریرات و مکاتیب و بعض کتب چنین موجوداند که ازان بالاجمال از حالات
و از بزرگان و اولاد آنجناب آگاهی ممکن است - و چونکه عادت زمان است که از عروج به نزول میرساند و از
تنزل به ترقی می برد و این مد و جزر در همه نمایان است پس بحسب عادت زمان در نسل آنجناب هم تغیرات
پیدا شده همه کسان متفرق شده بر سکونت بلاد مختلفه مجبور گردیدند و از تغیرات نوبت بحدی رسید که درمیان
اکثرین مغایرت پیدا گردید - و بیشتر کسان اقربای خود را نمیدانند و بیشتر کسان از قلت معلومات این هم نمیدانند
که از کدام نسل اند و اسمای بزرگان اینها چیست - و حالات بزرگان اینها چه - پس ضرورت این داعی
است که هرچه در نسل آنجناب موجود است آن همه در کتابی منضبط کرده شود - و بذریعهٔ انطباع شایع
کرده آید که از تغیرات زمان از تلف محفوظ ماند - و همه پس ماندگان و ارادتمندان ازان متمتع و فیضیاب
شوند و ساکنان بلاد مختلفه از یگانگت باهمی خودها مطلع شوند و آنها که از قلت معلومات نمیدانند که از
کدام نسل اند مطلع شوند و از بزرگان خود آگاه گردند - لهذا بدین وجوه من متوجه این امر شدم و هرانچه
بهم رسید درین کتاب منضبط نمودم و این کتاب را موسوم به **تحفة السلام** نمودم -

مختصر حالات والد بزرگوار حضرت آخون صاحب

والد بزرگوار جناب آخون صاحب سرور ارباب توحید پیشوای اصحاب تجرید
مجمع علوم شریعت منبع معلومات حقیقت معدن جواهر هدایت مخزن لآلی ولایت
زبدة العلما و الراسخین قدوة الفضلا و المتبحرین عمدة السالکین فخر الواصلین سید الانام حضرت
خواجه شاه مسعود حسنی النقشبندی رحمه الله بودند که ولی مادرزاد و مجذوب سالک و از اکابر

خلفای حضرت حافظ عبدالغفور پشاوری رحمہ اللہ واز اکابر علما و اولیاء وقت خود بودند۔ جناب ممدوح در پشاور سکونت میداشتند۔ وتعلیم علوم ظاہری وباطنی میفرمودند۔ وبہ تعلیم حضرت بیشمار اشخاص در علوم ظاہری وباطنی کامیاب شدند وبمنا فع بیشمار از جناب موصوف مستفید گردیدند۔ گو بیشتر از حضرت ممدوح واقعات خوارق عادات بظہور آمدند لیکن یادداشت تلف شد ازین جہ در تذکرۂ تفصیلے آن معذوری ست۔ از حضرت ممدوح جناب حافظ عبدالغفور پشاوری از حد محبت داشتند حضرت ممدوح جناب را در فرزندی خواستند ونیز خواہش این امر کردند۔ کہ بخلافت قائم مقامی خود مفتخر وممتاز سازند لیکن جناب موصوف قبول نکردند۔ ازین واقعہ اندازۂ علو مرتبت آنجناب تواند شد حضرت ممدوح چہار فرزند میداشتند۔ نام نامی فرزند کلان۔ سید مرادالدین خان صاحب بود۔ کہ برادر کلان حضرت آخون صاحب بودند۔ ونام برادر خرد حضرت آخون صاحب ملا خواجہ عبدالکریم صاحب بود وفرزند اصغر آنجناب خواجہ محمد ابراہیم صاحب بودند۔ جناب ممدوح بعمر طویل در پشاور از جہان فانی بعالم جاودانی رحلت فرمودند۔ ودر مقبرۂ مرشد خود (یعنی حضرت حافظ عبدالغفور صاحب پشاوری رحمہ اللہ) مدفون گردید۔

(۵)

چہار مکاتیب والد ماجد حضرت آخون صاحب	چہار مکاتیب حضرت خواجہ شاہ مسعود حسنی نقشبندی رحمہ اللہ موسومہ جناب خواجہ مرادالدین خان صاحب مرحوم فرزند اکبر کہ باسناد معتبر بہم رسیدہ اند در ذیل مندرج اند

مکاتیب (۱)

نور الابصار من سید مرادالدین خان سلمکم اللہ تعالی۔

زبانی میر عنایت اللہ صاحب دریافت شد کہ در قلب شما گرانی ذکر ست وطبیعت شما گران از ذکر یعنی از ذکر چہار ضرب وخلوۂ متخیلہ ومدرکہ تکاہلی وقساہلی میفرمایند جان من دور افتادہ قریب ہفتاد رسید ودر چار ضرب کہالت نمیکنند پس عجب ست کہ ایشان طبع خود را برخود غالب کردند خیر مضی ما مضی استقبال را ذکر چار ضرب موقوف نسازند وصحبت مرزا جمیل بیگ صاحب غنیمت شمارند وصبح وشام مع ہر دو فرزندان سرینہ بہ تخلیہ نشستہ باشند وکاسلی بکار نبرند کہ خوب نیست۔

مکاتیب (۲)

نور الابصار من سلمکم اللہ تعالی۔

در وقت نوشتن خط برای شما معلوم شد کہ در قلب شما گرانی ذکر ست۔ شاید در فکر فنا و فنا و فنا و النفس و آفاق وفنا ر لطایف وعناصر بدنی وخلو ر لطایف وخلوۂ متخیلہ وخلوۂ مدرکہ دل نمیدہند ہر دو کار

باید کرد - یعنی فکر روزی و فکر ترقی سلوک - این کلمه حضرت پشاوری ست که برای عنایت الله نوشته‌اند از پشاور بکشمیر -

مکاتیب (۱۴)

نور ابصار من سلمکم الله سبحانه -

دو فرزند نرینه سلامت باشند مبارکباد متعکم الله تعالی بطول الاعمار و حسن الاعمال - از میرزا صاحب دعای خیر کنانیده بشرے لقد انجز الاقبال ما وعدا ❊ و کوکب المجد من افق العلی صعدا - تربیت اولاد و اتباع سنت لازم بگیرند داوم بشما ز گنج مقصود نشان ❊ از حقیقت ارشاد زبانی میرزا جمیل بیگ سلمهم الله سبحانه مفصل نوشته‌اید خوب کردید خاطر خوش شد صحبت ایشان را از نعمتهای غیر مترقبه و از مغتنمات بدانید و شکر بجا بیارید که شما را به پشاور در لاهور رسیدن نمیشد حق تعالی ایشان را بدار الخلافت رسانید و ما ذلک علی الله بعزیز - این بعینه بآن می ماند که جناب حضرت خواجه یوسف همدانی که سر حلقهٔ خواجها اند روزی بخاطر شد که جائے باید رفت مقصد معین نشد بعد استیلای آن سوار شدند و عنان مرکب همون طور گذاشتند بویرانه رسیدند مسجدے بود و پیش در آن مسجد مرکب استاد فرود آمده بمسجد در آمدند جوانی دران مسجد مراقب بود چون سر برداشت سلام علیک گفته جوان مشکلے که در طریق داشت اذان از جناب حضرت سوال کرد حل شد بعده حضرت گفتند که ای جوان وقتی که شما را در طریقت مشکلی افتد تا اینجا می توان آمد - جوان گفت که هرگاه مشکلی پیش مے آید هر سنگی برای من خواجه یوسف همدانی خواهد شد - لیکن این نصیب مرادان ست که مریدان را بدرد و سر بدست می آید -

کار آسان نیست با درگاه او	خاک می باید شدن در راه او

مصرع آری دهند لیک بخون جگر دهند

طریقهٔ حضرات کبرویه مشقت دارد که ازین سه چهار بیت معلوم میشود -

سالکا دانی طریق راه چیست	دائما با نفس خود بودن بحرب	قوت خود از خون دل کردن مدام
ترک کردن لقمهٔ شیرین و چرب	خانهٔ تاریک و بیداری شب	معدهٔ خالی و ذکر چهار ضرب

و طرق دیگر مشقت همین همین دارند - طریقهٔ نقشبندیه اسهل ست خصوصًا آنچه باین فقیر سید صاحب رشحات خواست که بعزم ملازمت حضرت خواجه احرار سفر شود از خدمت مولانا عبد الرحمٰن جامی استیذان کرد ایشان گفتند که شما آداب ملازمت و صحبت حضرت خواجه نمیدانند بار قعهٔ می نویسم

برای یکی از دوستان خود مولانا قاسم نام ایشان را اول دریابید و تعلم آداب صحبت کنید بعد ازان ثانیاً زیارت خواهید کنید
مولانا قاسم رقعه را بر چشم مالیدند و آداب گفتند از انجمله همین بود که حضرت ایشان را اسباب دولت دنیا بسیار
روی داد پرداخت طالبان بظاهر صحبت و تعلیم و تعلم نمی شود حالا هر که خواهد که از ایشان استفاده و استفاضه کند
جز طریق رابطه صورت ندارد که دل بدل ایشان بندد و طالبان از اطراف عالم آمدند - چون ازین دقائق آگاه نشدند
محروم رفتند و ما درین شصت سال ازین اسرار پیش کسے لب نکشودیم مگر امروز که با شما گفتیم که رقعهٔ مولانا
عزیز ست در رشحات به پیدید که این نقل را دیدیم بر حافظه اعتماد نیست خطا شده باشد غرض از تمهید این مقدمه
آنست که ابتدای نسبت میرزا صاحب خلوت و تخیله بود که در قدما اکثر بوده یکسانی می بوده در ایشان دایم و
اوسط ایشان بخوبی بود که محض نایافت ست از نهایت ایشان چه وانموده آید الحال که افاده و استفاده بطور
مسدود ست آنرا باعتقاد عامی التفات از ایشان حاصل باید کرد و طریق افاضه و استفاضه هم از ایشان استفسار باید کرد
بروجهی که ازان شائبهٔ جدال ظاهر نشود که ایشان با کتاب آشنائی ندارند در سبحة الابرار مولوی جامی ست

فاضلی وادی برهان پیمای	در بیابان جدل جان فرسای	از درویشی پرسید که خدا را بچه شناختهٔ
گفت من غرق شناساویم	نیست کاری بشناسائیم	کار من نیست که کس را بجدال
رو نمایم بخدای متعال	هر که پی برد بی من بشتابد	هر چه من یافتم او هم یابد

در پیش ارباب قدرت و ارباب دل رعایت آداب ضرورست اگرچه بنابر محبت من شما را دوست میدارند
لیکن حفظ آداب ضرورست که نور علی نورست -

آدبوا النفس ایها الاصحاب	طرق العشق کلها آداب

این نقل را باین رنگ اظهار نخواهید کرد که مبادا ازین تخصیص بزرگی مفهوم شود و اگر ضرور باشد اظهار
این مطلب برنگ دیگر باید کرد که رسالت پناه صلی الله علیه و آله وسلم بمدینه رسیدند - برای اهل مدینهٔ منوره
والاکل اهل مدینه کجا بلکه میر سیدند قال الله تعالی (لا یسأل عما یفعل وهم یسألون) حضرت ما میگفتند
ای پسر چون ترقی باطنت شود ترقی ظاهرت شود -

مکاتبه (۴)

سلمکم الله سبحانه و ولاکم -
بعد سلام مسنون احوال فقیر بخیر ست - میر عنایت الله صاحب بعد دو ماه رسیدند - اکثر امور
بزبان گفتند - سلامت همه معلوم شد حضرت ما میگفتند که با کسی نه نشینیم اگر کسی با ما بد باشد او داند -
این سخن چه در اقارب ست و چه در مصاحبان جواب آنست - از مبدا میگویم حق تعالی بود کنز مخفی

وازمخلوقات چیزے نبود۔ ازعدم عالم رابیرون آورد ومخلوق کرد یعنی عالم رانسبتے بوجود او کان اللہ ولم یکن
معہ شیٔ۔ پس آنکہ عالم را دران اختیاری باشد کہ اختیار فرع وجود ست وچون وجود نبود اختیار ازکجا باشد جامہ نداریم
دامن ازکجا آریم ازپشت حضرت آدم ذریات رابرآورد وبلی گفتند۔ اَلَستُ بِرَبِّکُم بار ایا ونماند وشاہدان ایران منسوب
کردند۔ بعد آن درکشتی حضرت نوح محمول کرد و مارا معلوم نیست۔ ازکتاب سنت یقین شد این از پیغمبران ست
علیہم الصلوٰۃ والتسلیمات ووراثت مرحومہ۔ کُنتُم خَیرَ اُمَّۃٍ درشان ایشان ست درہرزمانی اولیاء اشرف کرد
علماء امتی کانبیاء بنی اسرائیل۔ وازمنکران درپردہ داشت اولیائی تحت قبائی لایعرفہم غیری۔ غرض ازین
نوشتہ آنکہ فضیلت حضرات انبیاء واولیاء ثابت ست حضرت حافظ عبدالغفور صاحب مرشد کاتب حروف ولی
مادرزاد اند وازحاجی حرمین شریفین حاجی محمد اسمٰعیل صاحب مجذ باث احراریہ مشرف شدند وازحضرت سعدی صاحب
لاہوری آن یافتند کہ مافوق آن متصور نیست وازسینہ ہای حضرات ہمہ یافتند وطرق حضرت شاہ نقشبند و
حضرت خواجہ احرار وحضرت مجدد درضمن کلام وذکر وطرق بیان میفرمودند واین فقیر را بغلامی قبول کردند وبفرزندی
خواستہ بودند وفقیر نخواست بلکہ حضرت مرحوم وغیرہم الحال گویا فقیر رابجای خود گذاشتند کہ محبت فقیر بسیار
داشتند وزیارت وہیچ میخواستند وبجای خود نایب منابی میخواستند۔

	تجری الریاح بما لا تشتہی السفن	ما کل ما یتمنی المرء یدرکہ

دربارہ حج الہام شد کہ (ست آئیو راہ مین قصد یہ پاؤ گے) بزبان ہندی شنیدہ ام ونایب مناب ہم نشدم
وآمدن بکشمیر ہم نشد ولیکن مسجد کلان ساختہ آمد درمحلہ خود بلوچ پورہ اززر نیاز میان منظور کہ ناظر عمدہ بود
وفقیر درہیچ امرے دل ندادہ نہ درمطالعہ وحفظ کتب از تفسیر وحدیث وقرارت وفقہ وتصوف وعربیت ونہ
ریاضت گویا مجذوب مادرزاد بودہ ام۔ چہ توان کرد مراچنین آفریدند آن ایشان اند ومن چنینم۔ یارب
وحضرت مرشدی کشف کونی وکشف قلوب رامفروالستہ اند واین راہ بند کردہ منع کردہ اند این احوال کہ نوشتہ ام
برای آنست کہ باازکشمیر کہ برآمدہ بودیم بقصد ملک دکن برآمدہ بودیم باارسلان خان کہ جغتائی خان شدہ بامید
مددمعاش کہ ازدکن حاصل شود۔ بہ پشاور وکابل آمدیم۔ درپشاور ازمردم لکھا بودند فقیر را نظری از فضل
الٰہی ازنظرہای حضرت مرشدی نصیب شد کہ قطعی منجی ست احوال خود راہیچ نمیدانم چون تولد شدم ہمیشہ مریض
بودم وچون کلان شدم وبالغ شدم ہمچنین بودم۔ حضرت مرحوم کلان کسب ہای بسیار کردند از نوکری و
تجارت وکسب علوم کردند۔ ومراتابع خود کردند والدین مرا برائے خواندن گذاشتند۔ وتابع برادر کلان کردند
تا آنکہ باارسلان خان سفر بہ نیت وقصد دکن اتفاق افتاد۔ وانکہ کابل شدیم ونظری از حضرت مرشدی نصیب شد
کہ مثل آن ازہزاران ہزار بہ کسی کم نصیب شدہ باشد وازفقیر ہیچ کار درست نہ شد چہ فقہ وچہ حدیث وچہ قرارت

وجہ تفسیر و تصوف وجہ ریاضت حضرت مرشدی سلوک مراآسان فرمودند و نسبت تزویج فقیر در خانہ مرشدی شد والدۂ شما خواہرزادۂ میرزا جمیل بیگ صاحب صوفی بود کہ از قبیلۂ عرب بود یکی از یاران مرشدی مراگفت کہ این نصیب شماست ورنہ این خرفاء عرب بہ بادشاہان ہندوستان دختر نمیدہند حضرت سلوک و تسلیک مراآسان فرمودند و مشکل ہمہ آموختند و فقیر را گفتند کہ از اصطلاح ہر کسی واقف باید شد تا اجازت بجمیع طرق و سلاسل است بعد آمدن بکشمیر ہم ہمین طور مجذوب بودم۔ وجاذب را ندانستم کہ کیست اگر جاذب فقیر حضرت مرشدی ست پس سائنندۂ فقیر پیش مرشدی کیست اگر اللہ تعالیٰ ست پس مرشدی چرا اینہمہ تربیت کردند و از کشوف چیزی عنایت نشد اگر چہ سینہ منشرح شد کشف پیش آن چہ اعتبار دارد۔

مدتی شد کہ بدیدار تو دارم ہوسی	جگرم خون شد و این از نہ گفتم بہ کسی

آن نورچشمان را باہمہ عیال و اطفال مع نعمتہا کہ حق تعالیٰ بایشان داد در ضمن خود و ضمن حضرات خود گرفتیم والسلام علیکم و علی من لدیکم۔

(۶)

نقل اندراج تاریخ خزینۃ الاصفیا متعلقۂ حالات آخون صاحب — در تاریخ خزینۃ الاصفیا۔ جلد اول مخزن چہارم بصفحہ (۶۷۶) و (۶۷۷) مطبوعۂ مطبع منشی نولکشور مفتی غلام سرور صاحب مؤلف کتاب جستہ بل می نگارند

خواجہ عبد السلام کشمیری مجددی قدس سرہ از اکابر خلفای حافظ عبد الغفور صاحب پشاوری ست جامع علوم ظاہری و باطنی بود و با وجود دولت ظاہری کہ واسطۂ وکالت شاہی در کشمیر داشت و جاگیردار و منصبدار بود لمحۂ از یاد خدا غافل نمی ماند و خلقی کثیر از اہل حاجات دینی و دنیوی بر دروازۂ فیض اندازۂ وی ہجوم می آورد و وی بحاجت روائی ہر یک می پرداخت و احدی را ناامید باز نمیگردانید۔

و برادر بزرگ وی ملا امداد الدین خان نیز اگر چہ منصب امیر الامرائی داشت و بعہدۂ قاضی القضات ممتاز بود اما درویش دل بود و سلسلۂ نسبت خود بخواجہ حافظ حسن ابصیر خلیفۂ ملا محمد نازک نقشبندی کشمیری داشت علی ہذا القیاس برادر خرد وی ملا عبد الکریم جامع کمالات صوری و معنوی بود۔

(۷)

ذکر حالات حضرت حافظ عبد الغفور صاحب قدس سرہ مرشد حضرت آخون صاحب — از تاریخ خزینۃ الاصفیا و از مکاتبۂ چہارم والد ماجد حضرت آخون صاحب ثابت ست کہ پدر و پسر ہر دو از خلفای مخدوم حافظ عبد الغفور صاحب پشاوری قدس سرہ بودند پس مناسب ست کہ بالاختصار حالات حافظ صاحب بیان کردہ شوند۔ صاحب تاریخ خزینۃ الاصفیا می نگارد کہ حضرت ممدوح از خلفای ارشد و اصحاب اکمل شیخ اسمعیل غوری است و از حضرت شیخ سعدی لاہوری نیز فایدۂ کامل و بہرۂ وافر یافت شکستگی نفس و فروتنی بر وجود مسعودش جود وی غلبۂ تام داشت و نی با در نزاد بود۔ چنانچہ مسموع شد کہ در ایام طفولیت با پدر عالی قدر خود

بکشمیر میرفتم بر مزار شیخ بابا عبدالکریم که در محله فتحکدل ست میرسیدم در انجا نماز نوافل میگذاردم و بعد هر رکعتی که میخواندم فلوس های سکه رایج الوقت پیش خود از غیب موجود می یافتم و آنرا میگرفتم و با طفال هم عمر صرف میکردم و سید محمد غوث قادری گیلانی در رساله خود تحریر می فرماید که حافظ عبدالغفور پشاوری تمام شب بحبس دم و مراقبه میگذرانید و التفات بدنیا و اهل دنیا نداشت و مدام در خدمت مساکین و مسافرین مشغول می ماند و قریب پانصد کس هر روز در مطبخ وی طعام میخوردند و دیگدان وی گاهی سرو نمیشد و خدام از صبح تا شام در پخت طعام و تقسیم آن مصروف می ماندند و شیخ سوای طعام بحاجتمندان نقد و لباس هم مرحمت میفرمودند و این همه خرج سوای دخل ظاهری صرف از خزانه غیب بود و در عشق الهی بدین آگاهی میگذرانید که اگر کسی آیتی از آیات قرآنی روبروی وی میخواند یا لفظ الله بر زبان می آورد گریه و اضطرار بر حضرت حافظ طاری میشد شیخ محمد عمر پشاوری صاحب جواهر السرائر میفرماید که حضرت حافظ صاحب اول در پشاور بارادت حافظ محمد اسمعیل غوری پشاوری مستفید شد و بهره وافر حاصل نمود بعد از ان به لاهور تشریف آورده و مشرف بشرف بیعت شیخ سعدی لاهوری گردیده و خرقه خلافت و اجازت سلسله عالیه نقشبندیه و قادریه و چشتیه و سهروردیه یافت و از کاملان وقت شد و تا دو نیم سال حاضرباش خدمت اشرف ماند۔

شیخ شرف الدین صاحب روضة السلام میفرماید که حضرت حافظ وقتیکه یاران را توجه میداد زلزله عظیم بر زمین محله برپا می شد در اوایل حال اهل محله را خوف و هراس دامنگیر حال می شد بعد ازان چون معلوم کردند بر وقت حرکت زمین میدانستند که حضرت بتوجه طلبا مصروف اند صاحب روضة السلام می نگارد که سید ابوالمعالی کشمیری میفرماید که روزی حضرت حافظ در بازار پشاور میرفت و بنده همراه بوده ناگاه آنحضرت دست مرا بدست خود گرفت چون چند قدم برفتم خود را با آنجناب در کشمیر یافتم که از پل زینه کدل که در کشمیر ست میگذریم رفته رفته تا برنگین مسجد که در بازار کاغذ فروشان ست رسیدیم و از انجا مراجعت کرده باز بر پل زینه کدل رسیدیم و آنحضرت دست مرا از دست خود جدا کرد دیدم که باز به بازار پشاور میرویم بجائیکه میرفتیم۔

و نیز درج کتاب روضة السلام ست که روزی حضرت حافظ بطرف دیهات پشاور به تقریب سیر و خبرگیری مریدان خود تشریف برده بود وقت عصر در دیهی از دیهات مضافات درهٔ خیبر فرود آمده در مسجدی قیام کرد و یاران بذکر و شغل و مراقبه مشغول شدند بمجرد این حالت جماعتی از رهزنان و دزدان بارادهٔ غارت اسباب درویشان متوجه بسمت مسجد شدند بعضی یاران که هنوز سر بجیب مراقبه

بنمداختہ بودند از مشاہدۂ اینحال مضطرب الحال گشتند وشور وغوغا برداشتند حضرت حافظ باستماع شور
وصدای خدام سر از مراقبہ برداشت وفرمود کہ از شور وغوغا چہ حاصل ست بنشینید و بجد امشغول باشید چون الامر
ہمہ یاران مراقب شدند وبکار مشغول گشتند و حضرت حافظ ہم مشغول مراقبہ گردیدند چون از ذکر و مراقبہ فرصت
یافتند ہمہ یاران خودرا با پیر روشن ضمیر در پشاور بخانہ مسکونہ وی یافتند ہمہ خدام از ظہور این خوارق
عظمی حیران ماندند و ہیچ معلوم کردن نتوانستند کہ بچہ طور از ان دیہہ کہ بفاصلہ چند کروہ از پشاور بود
باز در پشاور بخانہ حضرت رسیدند۔

ونیز مندرج روضة السلام ست کہ شیخ احمد علی کہ از یاران صداقت کیش ومخلصان اخلاص اندیش
حضرت حافظ بود گفت کہ دران ایامیکہ سلطان محمد معظم بہادر شاہ ابن عالمگیر اورنگ زیب در کابل آمدہ بانی علیم
وطاعون بعون عاید حال سکنای کابل و پشاور گردید ومن ہم بہمان بیماری سخت علیل شدم وبحالت نزع رسیدم
واز حیات خود مایوس گشتم ہمدران حالت حال بیہوشی وبیخبری بر من طاری شد در واقعہ دیدم کہ حضرت حافظ
عبدالغفور تشریف فرما شدند ومرا ہمراہ خود بخدمت سید عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بردند وعرض نمودند کہ محمد علی
یکی از مریدان من ست امید وارم کہ از بلای بیماری خلاص یابد ارشاد شد کہ صحت خواہد یافت۔ حضرت حافظ باز
جرأت نمودہ بعرض پرداخت کہ یا رسول اللہ اگر ہمین ساعت بیماری وی بصحت مبدل نشود واز حاضر
خود بخدمت جناب چہ نفع حاصل شد حضرت پیغمبر علیہ الصلوة والسلام لاکبر متبسم شدند وفرمودند کہ حافظ شما
میخواہید کہ در تقدیر قادر حقیقی متصرف شویم۔ واین امکان ندارد باز عرض کرد کہ آنچہ صعوبت وشدت مرض علیہ
حال این بیمارست ہمین وقت دور گردد۔ وقدری ازان اگر تا بوقت معہود باقی ماند مضایقہ نیست حضرت
فرمودند کہ بسیار خوب بپاس خاطر شما ہمین طور بظہور خواہد آمد انشاء اللہ تعالی پس ہمچنان بوقوع آمد کہ ہمانروز
از شدت مرض خلاص یافتم وآنچہ کہ قدری باقی ماند در چند روز زایل شد۔ غرض حالات خوارق عادات کہ
از حضرت ممدوح بظہور آمدہ اند بیشمار اند کہ انضباط آن درینجا خالی از تطویل نیست۔ غرض درین شک نیست
کہ حضرت موصوف ممتاز اولیاے وقت خود بودند۔ وصفات وکمالات عجیبہ پیدا اشتند۔ در ۱۱۱۵ ہجری بتاریخ چہاردہم
ماہ شعبان در عہد اورنگ زیب عالمگیر بادشاہ غازی در شہر پشاور ازین جہان فانی بعالم جاودانی رحلت فرمودند
قطعۂ تاریخ وفات آنجناب در ذیل مندرج ست۔

شیخ عبدالغفور حافظ دین	چون جدا کرد جان بنام آلہ	حافظ وصل ست تاریخش	ہم بخوان حافظ کلام اللہ

بشارت ولایت قبل از ولادت حضرت آخوند صاحب

شیخ شرف الدین محمد زبیر در احوال آخوند صاحب در کتاب خود می نگارد کہ ہرگاہ آخوند صاحب
در بطن والدۂ ماجدۂ خود بودند شبی از شبہا ماہی والدۂ ماجدۂ ایشان بر دریچۂ حجرۂ خود

نشسته بودند و در بیداری دیدند که ماهتابی از آسمان فرود می آید و تا دیوار خانه رسیده ایستاد و گفت که فرزند نرینهٔ خود را که در بطن دارید - بخوبی نگهداری د و محافظت کنید که یکی از اکابر کاملان و واصلان خواهد شد -

(۹) اجابت دعای مرضعهٔ حضرت آخون صاحب

شیخ مذکور می نگارد که مرضعهٔ حضرت آخونصاحب خواست که بعد مدت رضاعت بشرف زیارت حرمین شریفین مشرف شده دعای ترقی درجات آخونصاحب و کامیابی ایشان تا مقام اولیا بکند و این دعای مرضعه مقبول گردید و بشرف زیارت حرمین شریفین مشرف شد و تمنای دعائی که آن داشت کرد حالانکه دران زمان زیارت حرمین شریفین از دقت راه هم بسیار دشوار بود - و نیز مرضعه را بعدم مقدرت دشواری دیگر هم بود مگر بعنایت مسبب الاسباب همه آسان گردید -

(۱۰) بشارت ولایت بزمانه صغر سنی حضرت آخونصاحب

شیخ شرف الدین محمد در کتاب خود مینویسد که حضرت آخونصاحب بزمانهٔ طفولیت بعمر سه سالگی با برادر کلان خود در بازار میرفتند در اثنای راه حضرت شاه صادق قلندر که خلیفهٔ حضرت سرمد قدس سره بودند و از اکابر قلندران و مجذوبان سالک و ولی کامل بودند - بچوبکی که در دست داشتند بطرف برادر کلان ایشان اشارت کردند و فرمودند که ای آخون قدر و حرمت برادر خود بخوبی نگاه دارید که یکی از اولیاست -

(۱۱) احوال طفلی حضرت آخون صاحب

شیخ مذکور در کتاب خود می نگارد که میان خواجه عبدالکریم میفرمودند که برادرم حضرت آخون صاحب را از خورد سالی آثار نیک هویدا بود و از ناصیهٔ ایشان آثار بزرگی ظاهر میشد با هیچکس از اطفال محله بازی نمیکردند با هرد و برادر بخانه خود با هم می باختیم - ایشان طاق خانه را محراب مسجد قرار داده سنگها پائین طاق گذاشته زینها ساختند چوبی بدست خود گرفته بسان خطیب بالا رفته خطبه میخواندند پی آنکه بیرون خانه برآمده باشند یا طریق خواندن خطبه دیده باشند اوضاع و اطوار ایشان همه بدین دستور بود -

(۱۲) ذکر تعلیم حضرت آخون صاحب و اخلاق ایشان

چون عمر آخون صاحب ترقی میکرد در اخلاق حمیده و صفات جمیله روز بروز افزونی بظهور می آمد از عهد طفولیت پابند صوم و صلوٰة بودند و نیز اتقا در مزاج ایشان بود و شوق حصول علم و در تعلم از صغر سنی توجه بود - غرض تا سن شعور علاوه از اخلاق حسنه در علوم مروجه دستگاهی کافی بهم رسید - چونکه از صغر سنی توجه آخونصاحب بطرف سلوک هم مایل بود - و صحبت اهل الله بسیار دوست میداشتند لهذا اکثر بخدمت حافظ حسن بصیر قدس سره که در محلهٔ علی کدل متصل آستانهٔ حضرت پیر بابائی اویسی قدس سره آسوده اند و از خلفا و مریدان آخون

ملا نازک نقشبندی بودند۔ اکثر حاضر میشدند حضرت ممدوح ایشان را تعلیم اسم ذات نمودند بدین بنیاد ایشان خود را مرید حضرت ممدوح می شمردند۔

(۱۳) ذکر سفر خواجہ مراد الدین خان صاحب برادر کلان حضرت آخون صاحب از کشمیر و بخدمت پادشاہی مشرف شدن

برادر کلان حضرت آخون صاحب نیز نسبت ارادت بحضرت حافظ محسن بصیر از مدت دراز میداشتند۔

حضرت ممدوح بالآخر چند مرتبہ ارشاد فرمودند کہ وقت آن رسید کہ ترا کشایش ظاہری ہم خواہد شد۔ این زمانہ سلطنت اورنگ زیب عالمگیر بادشاہ غازی بود۔ و نواب ابراہیم خان صوبہ دار کشمیر بودند و بہامی اعانت و امداد لیساق قرۂ تبت ارسلان خان از شاہجہان آباد رسیدہ تا چندی در کشمیر مقیم ماند امیر مذکور امید تعین خود بملک دکن داشت نیز از والد بزرگوار حضرت آخون صاحب وعدۂ اجرای مدد معاش در دکن کردہ بود۔ چون بعد چندے امیر مذکور قصد مراجعت کرد خواست کہ بحضور بادشاہ رود و ہمراہ خود عالمی متبحر از کشمیر برد۔ تمامی علماء بامیر مذکور رجوع شدند لیکن امیر مذکور از آنہا یکی را منتخب نکرد۔ تا آنکہ از ملا خواجہ مراد الدین خان صاحب کہ عالم متبحر او دند۔ ملاقات کرد و ایشان را بلحاظ علو ی خاندان ایشان و تبحر علوم و دیگر صفات مستحسنہ منتخب کرد۔ و خواہش کرد کہ ہمراہ او بشاہجہان آباد تکلیف فرمایند۔ جناب ممدوح قبول فرمودند۔ او گفت کہ فردا روز روانگی مقرر است علی الصباح تشریف آرند۔ جناب ممدوح حسب خواہش او علی الصباح معہ والد بزرگوار خود تشریف بردند۔ امیر مذکور بوجہ واجب التعظیم بودن حضرت موصوف۔ سواری خاصہ کہ عماری فیل بود بحضرت ممدوح داد و خود بسواری دیگر راہی شد۔ ہمچنین تا بگجرات رسیدہ بودند کہ از پیشگاہ بادشاہ تعین ارسلان خان نزد بہادر شاہ شاہزادہ صوبہ دار کابل و پشاور شد۔ لہذا روانگی پشاور ضرور افتاد۔ آنحضرت ہم ہمراہی او بہ پشاور رسیدند۔ و چونکہ مولد حضرت حافظ عبد الغفور صاحب قدس سرہ ہم کشمیر بود۔ و حضرت ممدوح اہل کشمیر را بسیار دوست میداشتند۔ ملاقات این حضرات از حضرت حافظ صاحب شد و ایشان را عقیدت و ارادت از حضرت ممدوح پیدا شد و از بیعت حضرت ممدوح مشرف شدند بعد چندی این حضرات آخون صاحب را طلبیدند۔ و حضرت ممدوح معہ والدہ و برادر خرد۔ ملا عبد الکریم صاحب از کشمیر بہ پشاور رسیدند۔ پس آنحضرات ایشان را تفویض مرشد بزرگوار خود نمودند۔ و حضرت آخون صاحب و برادر خرد ایشان ملا عبد الکریم صاحب از بیعت حضرت حافظ صاحب مشرف شدند۔ و چونکہ درآن زمان صوبہ دار کابل و پشاور در زمستان بہ پشاور میماند و در تابستان بہ کابل قیام میکرد۔ پس بوقت روانگی کابل این حضرات ہمراہ ارسلان خان دبہادر شاہ شاہزادہ صوبہ دار

کابل به کابل روانه شدند - و حضرت آخون صاحب معه برادر خرد و والده با جده در پشاور مقیم ماندند -
حضرت عبد الغفور صاحب قدس سره را با آخون صاحب بجد التفات پیدا شد - و در روز تکمیل تعلیم علوم
ظاهری میفرمودند و در شب تعلیم باطنی میفرمودند و شب و روز پیش خود میداشتند - و سرگرم تعلیم ظاهری
و باطنی بودند - تا آنکه در عرصه دو و نیم سال تعلیم ظاهری و باطنی ختم نموده بخلافت خود ممتاز فرمودند
و ملا مراد الدین خانصاحب بعد چندی به شاهجهان آباد رسیده از باریابی خدمت اورنگ زیب بادشاه غازی مشرف شدند
و بعهدهٔ مفتی سرفراز گردیدند - و بعد چندی مقبول نظر بادشاه گردیدند - و مستحق ترقی اعلی قرار یافتند -
و بعهدهٔ جلیلهٔ قاضی القضات مشرف شدند - و بعد چندی در کشمیر به پرگنهٔ لار موضع ترو و غاندربل و
مواضع دیگر بطور جاگیر به ایشان عطا شد -

(۱۴) ذکر فراغت یافتن حضرت آخون صاحب از تعلیم باطنی و تقرر حضرت بر وکالت بادشاهی

محمد مقصود که شیخ معمر از مخلصان خالص العقیدت حضرت آخون صاحب بود از شیخ شرف الدین محمد زنگیر اکثر احوال و کرامات و خوارق عادت
حضرت آخون صاحب بیان نمود - و کیفیت شفقت جناب ممدوح نسبت طالبان و خصوصاً نسبت خود بالتفصیل
ظاهر کرد - ازان جمله اینست که گفت روزی از جناب ممدوح استفسار کردم که حضرت تا چند زمان بخدمت پیر و مرشد
خود حضرت حافظ عبد الغفور قدس سره حاضر ماندند - و منازل سلوک طی فرمودند - و چنان خدمت کاملة منصب
یافتند از کمال غریب نوازی و بنده پروری فرمودند که منازل و مقامات سلوک بتوجه حضرت پیر و مرشد خود در دو و
نیم سال تمام و کمال طی نمودم - بعد ازان شبی در خواب دیدم که یک نانی بمن دادند - صبح آن بخدمت حضرت خود
عرض کردم فرمودند - بی واقعیت شما را نانی دادند - بعد چند روز حضرت ممدوح را صفت صدر و جیه
بالفتوح رسید فرمودند که این را پیش خود نگهدار بعد چندی دیگر عزیزی یک اسپ نذر کرد آنرا هم حواله
فقیر نمودند و فرمودند که این سواریست و آن خرچ ست برخیز و پیش برادر خود ملا مراد الدین خان برو که صورت
نان تو خواهد شد تهیه نموده راهی شاهجهان آباد شدم و در آنجا رسیده پیش برادر بزرگ خود چندی بسر بردم
روزی ایشان را مغموم و محزون دیدم و وجه آن از ایشان پرسیدم فرمودند که فلان امیری که با بادشاه او را
بسیار میخواهد نسبت او قسم افتاده است ازین وجه او بدربار آمدن نمیتواند ظل الهی علاج او میخواهند
لیکن از روی شرع شریف آنرا علاج نیست علما و فضلا همه در جواب درمانده اند - ازین سبب مغموم -
جواب دادم که این را علاجی هست مرا پیش بادشاه ببرند تا علاج آن کنم - بسماعت این جواب برادرم
خوش و خرم شدند و پریشانی ایشان رفع گردید - فردا مرا همراه بردند و عرض کردند که برادر من ملا عبد السلام
میگوید که من علاج این قسم میدانم - بسماعت این اورنگ زیب بادشاه غازی خوش شدند و فرمودند

که او شان را پیش من آرند چون مرا طلبیده پیش بادشاه بردند بادشاه از من فرمود که تدارک این قسم
کجا مرقوم ست عرض کردم که در فلان کتاب مرقوم ست - فرمودند آن کتاب پیش شما موجود ست عرض کردم
که پیش من موجود نیست در کتب خانهٔ شاهی موجود خواهد بود - فوراً بداروغهٔ کتب خانه حکم شد که آخوند صاحب
را همراه خود ببرند و کتاب را از کتب خانه بر آرند من همراه داروغهٔ کتب خانه رفته کتاب بر آوردم و هر جا که
مسئله مابه البحث نوشته بود - نشان نهاده پیش بادشاه آوردم و بنظر انور اعلیٰ حضرت گزرانیدم -
بملاحظهٔ آن بسیار خوشنود شدند و فوراً حکم صادر فرمودند که ایشان را از طرف خود وکیل صوبهٔ کشمیر مقرر کردیم
و بربنای حکم ظل الٰهی بکشمیر روانه شدم سبب یافتن خدمت وکالت بادشاهی همین ست و هرچه شد
بتوجه و عنایت پیر و مرشد شد -

(۱۵) دولت و جاه ظاهری حضرت آخوند صاحب

چونکه عنایت ظل سبحانی روز بروز بر حال حضرت آخوند صاحب افزون می شد بعد چندی
منصب جاری شد و بعد چندی از خدمت مفتی سرفراز فرموده شدند و بعد چندی
از ان ترقی یافته بخدمت قاضی القضات ممتاز شدند و بعد چندی شیخ الاسلام گردیدند - و در کشمیر چهار
مواضع جاگیر هم مرحمت شدند - و در زمانیکه شیخ الاسلام شدند اجازت قیام کشمیر هم حاصل شد و
خدمت وکالت هم بحال داشته شد و به کامیابی تمام بکشمیر مراجعت فرمودند و تا آخر عمر در کشمیر کار فرما ماندند -
درحقیقت در سلطنت اسلامیه اعزاز و اختیارات شیخ الاسلام نظیر نداشت و با آن وکالت بادشاهی که
اعزاز آن هم دران زمان بحد بود - و منصب و جاگیر گویا ترقی ظاهری بحد کمال و دولت و دنیا زاید از کافی
حاصل شده بود - این حالت ظاهری شیخ الاسلام بود - و حالت باطنی آخوند صاحب ازین بسا برترست
که چیزے از ان آینده بیان کرده خواهد شد -

(۱۶) کیفیت تعلیم باطنی حضرت آخون صاحب و مدت تعلیم و تلقین و تعداد مریدان و خلفا

چون حضرت آخوند صاحب بعد کامیابی از خدمت حضرت حافظ
عبدالغفور صاحب قدس سره رخصت شده راهی شاهجهان آباد
شدند دران وقت عمر آخون صاحب زاید از بست و پنج سال نبود - و بعد از خلافت و اجازت حضرت آخوند صاحب
رهنمائی درماندگان و هدایت گمرهان آغاز فرموده بودند و مرید میکردند و تعلیم باطنی میفرمودند و قریب
اختتام سال هشتاد و پنجم ازین جهان فانی رحلت فرمودند ازین ظاهرست که تقریباً شصت سال حضرت
ممدوح مسند آرای ارشاد ماندند و مریدان حضرت ممدوح همه سالکان و طالبان وقت بودند - و تعداد مریدان
از ذکور و اناث از حصر متجاوز ست همچنین خلفای جناب ممدوح بیشمار اند - صاحب خزینة الاصفیا می نگارد
که اگرچه خلفای خواجه بیشمار اند اما خواجه محمد عابد کاوسی و شرف الدین محمد زنگیر و محمد عثمان زنگوجی

وشیخ عبدالرزاق رسول پوریہ وخواجہ امان اللہ وحاجی تیمور ختلی وخواجہ محمد فخر الدین وعبد الرحمن یارکندی وابوالبقا کشمیری ومحمد رضا ابن عبدالکریم برادرزادۂ آنحضرت ومحمد ابراہیم واکبر شاہ وشیخ عبداللہ وشیخ حمیدالدین ابن محمد نظام از اشہر ترین خلفای خواجہ اند۔

(۱۶۵) ذکر مجاز بودن حضرت آخوند صاحب بطرق اربعہ وتعیین نسبت ایشان

حضرت آخون صاحب بطرق مندرجۂ ذیل مجاز وماذون بودند۔

(۱) طریقۂ عالیۂ نقشبندیہ قدس اللہ ارواحہم

(۲) طریقۂ عالیۂ قادریہ قدس اللہ اسرارہم

(۳) طریقۂ شریفۂ کبرویہ قدس اللہ سرہم العزیز

(۴) طریقۂ مستفیضہ سہروردیہ قدس اللہ سرہم

در طریقۂ اولی الذکر از حضرت حافظ عبدالغفور صاحب قدس سرہ اجازت داشتند ودر طریقۂ ثانیہ از حضرت شاہ فی الحال صاحب کہ از اولاد حضرت مجدد الف ثانی قدس سرہ بودند اجازت یافتند ودر طریقۂ ثالثہ از خواجہ محمد بادشاہ قدس اللہ سرہ کہ از اولاد حضرت امیر کبیر سید علی ہمدانی بودند اجازت حاصل کردند ودر طریقۂ رابعہ از بابا محمد عثمان صاحب رحمہ اللہ مجاز گردیدند۔ لہذا در چہار طرق مذکورہ مریدان۔ وسالکان سلوک آن طرق را تعلیم فرمودہ بحق میرسانیدند۔ طریقۂ احسن وافضلیہ آدمیہ بنوریہ ایشان بکشمیر آوردند ومکتوبات حضرت مجدد الف ثانی قدس سرہ ورسایل دیگر بزرگان خاندان نقشبندیہ اولاً در کشمیر ایشان رسانیدند وشایع فرمودند۔

(سلسلۂ نقشبندیہ) در طریقۂ عالیۂ نقشبندیہ مرشد حضرت آخون صاحب حضرت حافظ عبدالغفور ایشا دری قدس اللہ سرہ ومرشد او شان حضرت حاجی اسمعیل غوری قدس اللہ سرہ ومرشد او شان حضرت شیخ سعدی لاہوری قدس اللہ سرہ ومرشد او شان حضرت شیخ آدم بنوری قدس اللہ سرہ ومرشد او شان حضرت شیخ احمد سرہندی مجدد الف ثانی قدس اللہ سرہ ومرشد او شان حضرت خواجہ باقی باللہ قدس اللہ سرہ ومرشد او شان حضرت خواجگی امکنگی قدس اللہ سرہ ومرشد او شان حضرت خواجہ محمد درویش قدس اللہ سرہ ومرشد او شان حضرت مولانا زاہد وخشی قدس اللہ سرہ ومرشد او شان حضرت خواجہ عبیداللہ احرار قدس اللہ سرہ ومرشد او شان حضرت مولانا یعقوب چرخی قدس اللہ سرہ ومرشد او شان حضرت شاہ نقشبند رضی اللہ تعالی عنہ ومرشد او شان حضرت سید کلال قدس اللہ سرہ ومرشد او شان حضرت بابای سماسی قدس اللہ سرہ ومرشد او شان حضرت علی رامیتنی قدس اللہ سرہ ومرشد ایشان خواجہ محمود انجیر قدس اللہ سرہ ومرشد ایشان حضرت عارف ریوگری قدس اللہ سرہ ومرشد ایشان حضرت خواجہ عبدالخالق قدس اللہ سرہ ومرشد ایشان حضرت خواجہ

یوسف ہمدانی قدس اللہ سرہ ومرشد ایشان حضرت شیخ ابوعلی فارمدی قدس اللہ سرہ ومرشد ایشان حضرت شیخ ابوالحسن خرقانی قدس اللہ سرہ ومرشد ایشان حضرت سلطان بایزید بسطامی قدس اللہ سرہ ومرشد ایشان حضرت امام جعفر صادق رضی اللہ تعالی عنہ ومرشد ایشان حضرت قاسم بن محمد بن ابی بکر الصدیق رضی اللہ تعالی عنہ ومرشد ایشان حضرت سلمان فارسی قدس اللہ سرہ ومرشد ایشان حضرت ابوبکر الصدیق رضی اللہ تعالی عنہ بودند۔ کہ از جناب خواجۂ ہر دو سرا حضرت احمد مجتبی محمد المصطفے صلی اللہ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم فیضیاب گردیدہ بودند۔

(سلسلۂ قادریہ) ودر طریقۂ عالیۂ قادریہ مرشد حضرت آخون صاحب حضرت شاہ فی الحال صاحب قدس اللہ سرہ ومرشد اوشان حضرت شیخ محمد اشرف صاحب قدس سرہ ومرشد اوشان حضرت معصوم صاحب قدس اللہ سرہ ومرشد اوشان حضرت شیخ احمد سرہندی مجدد الف ثانی قدس سرہ ومرشد اوشان حضرت شاہ سکندر قدس سرہ ومرشد اوشان حضرت شاہ کمال قدس سرہ ومرشد اوشان شاہ فضل اللہ قدس سرہ و مرشد اوشان حضرت سید گدا قدس سرہ ومرشد اوشان حضرت شمس الدین عارف قدس سرہ و مرشد اوشان حضرت سید عبدالرحمن قدس سرہ ومرشد اوشان حضرت ابوالحسن خرقانی قدس سرہ و مرشد اوشان حضرت شمس الدین صحرائی قدس سرہ ومرشد اوشان حضرت سید عقیل قدس سرہ ومرشد اوشان حضرت سید بہاء الدین قدس سرہ ومرشد اوشان حضرت سید عبدالوہاب قدس سرہ ومرشد اوشان حضرت شرف الدین قدس سرہ ومرشد اوشان حضرت شیخ عبدالرزاق قدس سرہ ومرشد اوشان قطب الاقطاب حضرت غوث الاعظم شیخ عبدالقادر جیلانی رضی اللہ تعالی عنہ ومرشد اوشان حضرت شیخ ابوسعید مخزومی قدس سرہ ومرشد اوشان حضرت شیخ ابوالحسن قدس سرہ ومرشد اوشان حضرت شیخ ابوالفرح طرطوسی قدس سرہ ومرشد اوشان شیخ عبدالواحد قدس سرہ ومرشد اوشان حضرت شیخ شبلی قدس سرہ ومرشد اوشان حضرت جنید بغدادی قدس سرہ ومرشد اوشان حضرت شیخ سری سقطی قدس سرہ ومرشد اوشان حضرت شیخ معروف کرخی قدس سرہ ومرشد اوشان حضرت امام علی موسی رضا رضی اللہ تعالی عنہ ومرشد اوشان حضرت امام موسی کاظم رضی اللہ تعالی عنہ ومرشد اوشان حضرت امام جعفر صادق رضی اللہ تعالی عنہ ومرشد اوشان حضرت امام محمد باقر رضی اللہ تعالی عنہ ومرشد اوشان حضرت امام زین العابدین رضی اللہ تعالی عنہ ومرشد اوشان حضرت امام حسین شہید رضی اللہ تعالی عنہ ومرشد اوشان حضرت علی مرتضے کرم اللہ وجہہ اند کہ از حضرت سرور کائنات محمد مصطفے صلی اللہ علیہ وسلم فیضیاب شدہ بودند۔

(۱۸) تذکرهٔ توجه حضرت آخون صاحب بنسبت تعلیم اشخاص و عام حالت ایشان

حضرت آخون صاحب با وصف تعلقات خدمات شاهی و جاگیرداری و عیال داری و قبیله داری تعلیم علوم فقه و حدیث و تفسیر و دیگر علوم ظاهری و تعلیم علوم باطنی و تسلیک سلوک سالکان بر کارهای دنیوی مقدم میداشتند و طالبان علوم ظاهری و باطنی را بنهایت شفقت و مهربانی و دلجوئی و نرمی تعلیم علوم ظاهری و باطنی میفرمودند — هرچند حضرت ممدوح تعلقات دنیا را بظاهر پردهٔ باطن خود ساخته بودند لیکن غبار آفتاب را کی پوشیدن میتواند آثار ولایت بخوبی از جبین حضرت ظاهر بودند — هرگاه بر پالکی یا بسواری دیگر از راه بازار بدربار یا محکمه میرفتند اهل بازار و دربار بر روی مبارک ایشان نظر کرده این آیه کریمه — ما هذا بشرا ان هذا الا ملک کریم) میخواندند و چرا نمیخواندند که ایشان هر وقت فانی از خود و باقی بحق می بودند —

منجمله مکاتیب (۱۹) حضرت آخون صاحب دوازده مکاتیب که بهم رسیده اند —

ملا خواجه محمد عابد کاموسی که بر تمامی خلفای حضرت بزرگی میداشتند و اعظم ترین خلفای حضرت بودند بعض عنایت نامجات حضرت جمع کرده بودند — که ازان دوازده خطوط جمع کردهٔ ایشان تا این وقت باقی اند که بطور تبرک در ذیل درج کرده می شوند —

مکاتیب (۱)

محمد و ما ول کشنده شیر سگ گردد روان چو جذبه هم میشود لیکن جذبه که لطیف باشد ادراک هم لطیف میشود — القبض والبسط فی الولی کالوحی فی النبی — وقتیکه آدمی در نایافت می افتد خود بے مناسبت باین فضیلت می افتد اولت رهبرا رچه با ده بوده هستی آنچه که یاد باد بوده العجز عن درک الادراک ادراک سالک را وقتی می آید که هر خطره اش زینه میشود برای مطالب فوق و فوق الفوق هر مرتبه از وجود حکمی دارد — بهرحال صحبت خیلی اثر است و بعد آن رابطه و کتابت الی توجه را متوجه احوال خود دانند که تربیت بر چهار قسم است نوع اول آنست که چون ماکیان که در زیر پرهای خود بیضه را از هیئت بیضگی به هیئت جانوری رسانند — دوم چون مرغ آبی هر چند خود در آب است و بچهایش در غیبت باز تربیت میکند — سوم چون کلنگ که بچه های خود را فهمناً تربیت میکند — چهارم آلت تربیت محض بیچون است بهرحال تربیت منقطع نیست علی ما نقلنا مصرع که برند از دره پنهان بحرم قافله را — والسلام علیکم و علی من لدیکم —

مکاتیب (۲)

نحمد الله العلی و نصلی علی النبی الامی و علی کل التقی والنقی و نسلم علیهم — بعد سلام برادران عزیز القدر ملا محمد حسن و ملا محمد عابد سلمهما الله تعالی — محفوظ بوده بدانید که خط رسید فرحت بخشید تاسف بر عدم گرفتن رخصت خلوت سه ماهه نوشته بودند — طریقه حضرات ما نسبت خوب شده از دل سالک رو جانب صحبت شان

سیر دو سه ماه خلوت و ذکر چله را به اعتکاف مسنون ده اخیر رمضان است نقشبندیه بزوائد نمی پردازند
مگر آنکه این سه ماه را نذر قرار دهند و عوض اعتکاف قضا شده ادا کنند که راهی به سنت پیدا کند بالجمله استغنا
غنیمت است دیگر نوشته اند تحسر بر فوت صحبت ها هم فائده صحبت می بخشد چنانکه پیغامبر ما صلی الله علیه وسلم
وقت احتضار حضرت خدیجه رضی الله عنها گفته اند که مرا در دنیا و در جنت ازواج نصیب است گونه ایشان
متغیر شد حضرت اکبر گفتند رضی الله عنه که یا رسول الله اینوقت چه وقت این سخن بود فرمودند که ایشان
جهاد نکرده اند این سخن حسرت خیر تا بمقام جهاد شود سبق دیگر خواسته بودند سبق محمد حسن باختیار شما مفوض است
بهتر شیوه که گفتم بگویند و سبق شما آنست که همیشه خالی نشینید هرچه پیش آید آنرا نفی کنید و آنرا نیست دانید
در روی با فوق آن کنید برعایت شرائط و آداب که از حضرات یار رسیده است و این عاصی آنها را در یک
بیت جمع کرده ام۔

خلوت و نفی و ربط و محو و سنت | فنای رد و خلوص سر عزیمت

می باید که مردم را بترغیب سوی اقامت شریعت شریف وادارند والسلام والاکرام۔

مکتوب (۲۱)

نحمده ونصلی علی النبی الامی العربی وعلی کل التقی والنقی ونسلم۔ بعد سلام مسنون برادر عزیز القدر ملا محمد دعا بد
این فضیلت پناه محمد یوسف معلوم نمایند که خط اشتیاق نامه رسید فرحت بخشید اشتیاق نتیجه بعد صوری است
در قرب بدان فقدان شوق است که الا طال شوق الابرار الی لقائی۔ وانا الیهم اشد شوقا حدیث قدسی است
ما الا اشد شوقا باشند شوق کامل در ابرار است و در مقربین شوق مفقود است۔ زیرا که شوق مشعر از بعد و فقدان
است و در مقربین بعد نیست و این صفات تجدید و رسالک تنها تا بعد ازان که از مقربین شود و اگر موئی
در میان حجاب باقی ماند از مقربین نیست بلکه از ابرار است۔ حسنات الابرار سیئات المقربین وارد
است۔ اکتفا به تجرد قرب قلوب در حیثیت ثانیه است۔ ضبط اوقات شبانروز طلبیده اند مجملش اینست
که چون از خواب بیدار شود موافق سنت نقل آن وادعیه ماثوره را در بیت الخلا و کاری بخواند و نماز
تهجد را دوازده رکعت بقراءت طول یا هرچه میسر آید ادا کند بعد آن تا فجر بسبق باطن مشغول شود و اگر فرصت با فجر نیابد
لا تهجد بین النومتین شود و سنت بامداد در خانه ادا کند بعد آن در مسجد و بعد نماز فجر تا طلوع آفتاب مراقبه نشینند بعده
اشراق ادا کند و دوگانه شکر نعمت شب و روز و دوگانه استخاره و دوگانه استعاذه نشسته گذارد و اگر
فارغ باشد باز نشینند تا چاشت و ضحوه کبری بسبق باطن مشغول شود و اگر سالک فارغ است بمراقبه
مشغول شود و اگر طالب العلم است بدرس و اگر کاسب است بکسب بعد ازان نماز فی زوال ادا کرده

بعد خوردن طعام قیلوله که سنت ست نماید۔ وچهارگانه فی زوال بطول قرارت مشغول نماز پیشین شود و بعد از پیشین بتلاوت بحضور تمام مشغول شود و بعد ازان بکار مباحات که فکر خوردن و پختن و فکر خانه و بسخن با مردم شغل کند و بعد آن نماز عصر و بعد نماز عصر باز بمراقبه مشغول شود که بآیهٔ قبل طلوع و قبل الغروب بآیهٔ بکرةً و اصیلاً عمل نماید و بعد آن نماز شام با نماز اوّابین و احیاء ما بین العشائین قیام نماید و بعد نماز عشا اگر تواند سخن دنیا نکند و باز بعد خوردن بسبق باطن مشغول شود تا در همان شغل خواب غلبه کند و چون بیدار شود دران هنگام بیداران بیدار خواهد شد مصرع چو میرد مبتلا میرد چو خیزد مبتلا خیزد۔

طریق سلوک این ست و مجذوب سالک را نمیگذارند که باین اذکار و این اشغال فرصت یابد کشان کشان او را می برند ؎ من نه باختیار خود میروم از قفای دوست ؛ آن دو کمند عنبرین میبردم کشان کشان ؛ گر میروی بپا اصلی ور میبرندت واصلی ؛ رفتن کجا بردن کجا این سیر سیر راه نیست ؛ وان تا ثیر صحبت چه نویسد۔ ما لا عَيْنٌ رأَتْ ولا اُذُنٌ سَمِعَتْ ولا خَطَرَ علی قَلْبِ بَشَرٍ ازان نشان میدهد رزقکم الله وایّانا بفضله وکرمه وتصدق حبیبه علیه افضل الصلوات واکمل التسلیمات وعلی آله واصحابه واخوانه من النبیین والمرسلین وعلی کل من التابعین وتابع التابعین۔

مکاتبہ (۴)

نور ابصار فقیر سلمکما الله تعالی سبحانه ۔ بعد سلام خط فرحت نمط رسید فرحت بخشید خط اول رسیده بود جواب نوشته بودیم صحت ایشان معلوم شد رسید خط از نوشته بودند محمد اسلم رسانید چون از فقیر خطے میخواهید در بیان خواص نسبت را باید فهمید که حضرت خواجه احرار فرموده اند قدس سره که کلام را اجمالی ست ازین جهت کلام نازل شده تصرف وجذبه ۔ از حضرت امام جعفر صادق رضی الله عنه وارد ست که او تعالی در کلام خود متجلی ست چرا نباشد که صفات لا هو ولا غیر هو ست چون کلام فقرا مستفاد از مردان ست بسخن مردان جان دارد۔ التقاء ارواح طرفین روز جمعه پیش روی در خانهٔ فقیر بود و ازین نقلی و انتقالے شده بود و بعد آن موقوف در انهم امید خیر ست شما هم دعائی خیر عموماً وخصوصاً بکنید که ضرور ست دعای خیر کرده شد و مے شود۔ و باعث جذبه رعایت رابطه است که بجذبه بسیر ساند و هر قدم در راه جذبهٔ دیگر میخواهد آن قدم چنانچه در سلوک است از خدا خواسته امیدوار باشند و در هر قدم مجذوب را جذبهٔ دیگر ضرور ست چنانچه سالک را در هر قدم مسافتی قطع باید کرد۔ (من استوی یوماه فهو مغبون) شنیده باشند گفتند ۔ از کسی که یک نفس فوت شود تدارک آن تا ابد نتواند کرد و طریق ارسال خطوط را دایم مسلوک دارید بیک لحظه از دوری نشاید که از نزدیک بودن فهر ناید بیاران سلام رسانیده شد ۔ عبد اللطیف و محمد صالح بتبلیغ سلام مشتغل اند والسلام والاکرام

مکاتبہ (۵)

دوستداران فقیر اسلکما اللہ تعالیٰ۔ بعد سلام شفقہ شمارا برادر عزیز شما رسانیدہ در باب فاتحہ خواندن واجازت دادن ختم حضرت غوث الثقلین رضی اللہ تعالیٰ عنہ نوشتہ بودند۔ نقیر را اجازتی ازشاہ فی الحال ہست اگر ہمان قدر فاتحہ میخواہند چہ مضایقہ فاتحہ خواندیم بحضور برادر شما واجازتتان ہم ہست خواندہ باشید۔ دیگر نوشتہ بودید کہ توجہ غائبانہ کہ با محمد عابد مراقبہ کردہ باشیم وجمعیت شدہ باشد وخطرہ رفع شود وسبق جاری شود دوستدارا خاصیت صحبت خصوصًا درین طریقۂ نقشبندیہ خصوصًا در طریقۂ احمدیہ خصوصًا ازان در طریقۂ احسنیہ افضلیہ خصوصًا ازان طریقہ سعدیہ لاہوریہ خصوصًا ازان پشاوری صاحب ما خصوصًا از یاران ایشان از صحبت یاران این عاصی تاثیر معنی کافی ست می باید کہ نصیب باشد آنکہ نصیب داشتہ باشد قدر این نعمت عظمی بیدانستہ باشد۔ اگر نخواستی داوند ادے وہرکہ خواست با ماست اگرچہ با ما کمتر نشیند لیکن کجا میرود اثر آن مصرع اول وآخر ہر منتہی ؛ استقامت ضرورست مصرع چون تو رنج باختی کسے چہ کند۔ ہنوز ہیچ نرفتہ است مدار این طریقہ بر صحبت ست صحبت بار بار بہ جمعیت بشرط نفی رہ دیگر ورابطۂ مرشد وشرایط دیگر مرعی باید داشت اثر را از کمال فضل وکرم لازم آن کردند قال اللہ تعالے فَمَنۡ یَّعۡمَلۡ مِثۡقَالَ ذَرَّۃٍ خَیۡرًا یَّرَہٗ وَمَنۡ یَّعۡمَلۡ مِثۡقَالَ ذَرَّۃٍ شَرًّا یَّرَہٗ ؎ خلو ونفی در ربط وصحبت ؛ فنای روخلوص سر عزیمت ؛ این بیت ازین عاصی ست . در دعای خیر مقصر نیستم شما ہم در دعای من باشید والسلام علیکم وعلی من لدیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ۔

مکاتبہ (۶)

بعد الحمد والصلوۃ وتبلیغ الدعوات وبعد السلام المسنون نگاشتہ میشود کہ دو خط شما برادر محمد اسلم رسانید مشعر از صحت شما وبستد عا رشما ممنون بودن ما را بعد ختم ہر روزانہ درگاہ میخواہید۔ ہل جزاء الاحسان الا الاحسان۔ حق تعالیٰ شمارا از طرف ما قاصران جزای خیر آن دہاد۔ دیگر مکتوب بود کہ جواب ہر دو خط ہر دو برادر رسید در ذکر قلب در ذکر افزود۔ وبواکردن خط می افزاید وتعظیم خط کردید صاحبان من کلام لبعض مردان جان دارد فقیر از مردان خدای تعالیٰ نیگویم البتہ تاثیر قم باذن اللہ خواہد داشت کہ مصرع ہرچہ استاد ازل گفت ہمان میگویم ؛ جواب خطوط میخواہید ہرگاہ خط می آمدہ باشد جواب ارسال کردہ می شدہ باشد۔ حسرت فوت اوقات نوشتید ہنوز وقت ست توجہ غائبانہ مبذول ست رابطہ نگاہدارید۔ برای شفاء شکم فاتحہ خواندہ شد وبجاے تعویذ بسم اللہ الرحمٰن الرحیم خواندہ بدست دم کردہ بر شکم مالیدہ باشید کہ خیر شود وبیاران سلام رسانیدہ شود والسلام۔

مکاتبہ (۷)

قَالَ رَسُولُ اللّٰہِ صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَسَلَّمَ کُنْ فِی الدُّنْیَا کَاَنَّکَ غَرِیْبٌ اَوْ عَابِرُ سَبِیْلٍ وَعُدَّ نَفْسَکَ مِنْ اَصْحَابِ الْقُبُوْرِ۔ برادران عزیزان من سلمکما اللہ تعالیٰ سبحانہ۔ بعد سلام خط شما بدو مہر رسید محمد اسلم رسانید محظوظ شدیم سخن ہمان ست کہ گفتیم کہ سلوک را تا آنجا کہ محمد عابد داند استعمال کنید و آیندہ اگر زندہ ماندیم با تمام آن شاید موفق شویم بالفعل صورت آنست کہ بیاد کردن شما ما فقرا را جمعیت فیضان می شود خطاً یا ذکراً یا وخاطراً وناظراً وحاضراً وغائباً و محمد عابد را ہمان سبق ست کہ ہرچہ پیش آید بآن متاثر ومتلذذ شدہ پیش رفتہ باشد ودعاء محمد عابد خوب ست و ما را ہم بدعاے ظہر الغیب یاد کردہ باشند والسلام۔

مکاتبہ (۸)

فرزندان گرامی سلامت باشند۔ بعد سلام خطی کہ برخورداری محمد اسلم نوشتہ بودید۔ خواندیم خوش شدیم دعاء خیر کردیم از خانہ وسواس نکردہ باشید روز جمعہ در حوالی مسجد جامع شورش شدہ بود در شہر مورچہ بندی می شد حقیقت محمد اسلم خواہد نوشت

ترا یک پند بہ از ہر دو عالم	کہ برنایدز جانت بی خدا دم

واین فقیر را ہم یاد کردہ باشید والسلام۔

مکاتبہ (۹)

بعد الحمد للہ تعالیٰ والصلوۃ والسلام علی رسول اللہ وتبلیغ الدعوات نگاشتہ می آید۔ کہ خط رسید سخن ہمانست کہ سلوک خود را تا سلوک محمد عابد برسانید وبعد نماز فجر ومغرب می نشینید متوجہ من جانب اللہ سبحانہ جمعیت شود خاصیت این طریقہ علیہ ست وسبقہای ابتدا را ہم تکرار کنید وپیش ہم بروید غرض از سیر منازل سلوک کہ بمنزلہ تقنن قوانین علمیہ ست حصول ملکہ است واستحضار قواعد مقدمہ آنست رفع خطرات ہم از ہمین می شود لیکن بتدریج ست گرچہ عاریت ست اول کار۔ ملک گردد بکثرت تکرار۔ محمد عابد بداند کہ ہمان سبق باشد واز آخر آن خبر دہد ست اول او آخر ہر منتہی ؎ ز آخر او جیب تمنا تہی ۔ بندہ چنان شود کہ گویا بندہ موجود ومعلوم ہم نشدہ است تا فعلی وصفتی وذاتی داشتہ باشد از خود حیلولہ قائمست یکایک این را نتوان فہمید ست اوحدی شصت سال سختی دید ؎ تا شبی روی نیک بختی دید ؎ تا جان نکنی خون نخوری پنجہ سال ؎ از قال ترا رہ ننماید بحال۔ شما را کہ تربیت محمد حسن ہم گفتیم این اجازت خاصہ ست اگر نصیب باشد بعد آن اجازت عامہ شود ورابطہ باعث توجہ غائبانہ است دعاء خیر البتہ کردہ باشند

واز اعتکاف وضبط نوشته بودید. هردو مبارک باد. در نوافل نیت مطلق صلوة ونفل مخصوص کفایت
کند. ودر قرأت مختار اند. اگرچه در حدیث ونصوص ست بآن چنگ باید زد والا باختیار مصلی ست
هر قدر فرصت وذوق دست دهد در از تر والا بمقتضای. قضای نماز اوابین هم بهمین دستور اقلش
شش رکعت ست وبیست هم آمده است وحضرت مرشدی رضی الله عنه رکعات بسیار میگذاردند
فقیر درانوقت بآن طرف میل نداشت که بهگی همت مشغول دیدار ایشان بودم. الحمد لله علی ذلک ونماز
فی الزوال چهار رکعت بیک سلام بعد زوال آفتاب قبل از ظهر الطول قرأت بهتر وکسی که جذبه او مقدم بر
سلوک او باشد مجذوب سالک ست وعکس آن سالک مجذوب این هردو بزرگ صلاحیت ارشاد
دارند اول اولیست ودوم دوم ودر طریقه حضرات ما اول معمول ست واز مجذوب فقط وسالک فقط تکمیل
مقصود ست که کمال ندارند وتکمیل فرع کمال ست اصلاح ان شاء الله عمده مطلب نیست. بیاران حلقه سلام
رسانیده می شود جواب این خط نوشتم. بسم الله الرحمن الرحیم برای هر مطلب وهر مرض نوشته باشند
بنیت مخصوص المرض که این کلمه جامع خیرات ست ربط باعث توجه این طرف وباعث ترقی
در نفی وفنا ست. نوشتن مکاتیب این نابکار چه احتیاج از سلف بس ست واگر نیت صالحه دران باشد
اجازت ست واهل را باید نمود نه نااهل را. من منح الجهال علما فقد اضاعه ومن منع المستوجبین فقد ظلم.
باهر کس بقدر حوصله او وطلب او سخن باید کرد والا اسرار که در وایح است اگر بدست نااهل افتد
اگر نه فهمد قائل را بدنام کند واگر بفهمد منسوب بخود میکند شما تجربه ندارید. اصلاح دیباچه آن
بر وقتی دیگر موقوف ماند والسلام علیکم.

مکاتبہ (۱۰)

دوستدار دوستان سلمکم الله تعالی سبحانه. بعد سلام رقعه شما رسید فرحت بخشید شما بنام حضرت
امام زین العابدین رضی مسمی هستید نام پسر موافق آن باشد محمد باقر یا محمد جعفر واگر بنام جد خود عبد الله
مختار اید. جواب مطلب دوم آنست که هرچه بتدریج شود بقا دارد مصرع بچهل سال شود پخته
کاسه چینی ؛ معهذا هر امر موقوف بر وقتی ست سوای آن کدام روز ست که شما را ترقی نمیشود شکر نعمت
سبب زیادة آنست وحال شما کم از استعداد شما نیست مصرع نکته دانی سهل باشد قدردانی مشکل ست ؛
علاوه مذکور آنست که مار النسبت بشما تجلی نیست حرص در علم محمود ست والسلام علیکم وعلی من لدیکم.

مکاتبہ (۱۱)

السلام علیکم وعلی اخیکم وعلی من لدیکم. هر که در انجا از شما ارادت طریقه علیه میکند کائنا من کان اورا

بگوئید بعد از ان اینجا بیائید اگر اجازت ہم خواہند این ہم خواہد شد۔

مکتوب (۱۴)

محب الفقرا اخوی فی اللہ سلامت از آفات باشند۔ رقعۂ شریفہ رسید و خورسند ساخت بعد
دوری ہم مقدرست چون فواید طریقہ میسرست شکر بجا باید آورد و امیدوار مزید باید بود
وانچہ در واقعہ دیدند بظہور پیوست مشعر از استعداد است کہ رویای صالحہ جزئیست از نبوت شکر
باید کرد کہ بخیر بگذشت و دران ترقیات نصیب شود کہ در پشاور فقیر را آزاری روی داد ممتد و مشتد
بعد صحت حضرت فرمودند کہ ملا عبد السلام با شما در بیماران مرض سبب تاختیم شما کہ جوان بودید بیشتر
تصدیع دادند و با پیر بیمار را اینقدر ایذا رسیدن ست و این مرض شما کار آسان ست سالہ سلوک شما کرد فحمداً ثم حمداً لہ
وانچہ نوشتند کہ ازین بندہ کدام جنایت بظہور آمدہ بود کہ بر حقیقت این امر آگاہ ساختہ تنبیہ سازند۔
عزیز من در قرآنست الصابرین والصادقین والقانتین والمنفقین والمستغفرین بالاسحار امام
زاہدی در تفسیر زاہدی تعجب کردہ کہ این جماعت را کہ باین ہمہ صفات اند چہ حاجت استغفارست
و در پیش حضرات جای تعجب نیست کہ ترقی ایشان بنسبت ملائکہ ہمین معاصی ست کہ توجہ کنند۔
و نادم شوند و بر توبہ و ندامت درجات قرب کہ مترتب شود کہ ملائکہ را از ان نصیب نیست کہ با معاصی
کار ندارند و نتایج آن ہم نیابند و چون ملائکہ ازین آگاہ نبودند گفتند کہ اتجعل فیہا من یفسد فیہا ویسفک الدماء
وحق تعالی در جواب گفت انی اعلم ما لا تعلمون و چون کلمۂ اعلم ما لا تعلمون مفید استمرارست تا ابد الآبدین شرافت
انسان در بہشت جاودان جدید بر ملائکہ ظہور کند و ملائکہ می بینند حق تعالی ایشان را بر وجہی آفریدہ
کہ تا قیامت درجات و تا ابد الآبدین یابد پیغامبر خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم در یکروز و مجلس قریب صد بار
استغفار میکردند و ازین بزرگتر چہ گناہ از انسان ست کہ۔ وجودک ذنب لا یقاس بہ ذنب۔
و حکمت درین ست کہ خدای تعالی منزہ است و بندہ حادث و از عدم مخرج ؎ سیہ روئی ز ممکن
در دو عالم جدا ہرگز نشد واللہ اعلم۔ کہ حق تعالی بیکار نیست و رحمت دایم بارست و بندہ [illegible]
محتاج لیس دوام استغفار ضرورست و صحبت نصیب شود۔ و در پیش عزیزان [illegible] آن برا[illegible]
غنیمت ست مصدر فیض عالمی شوند اگرچہ ہمہ اہل روزگار قدر آن نداشتند کہ دنیا دار الحجاب ست
کہ دوستان از دشمنان ممتاز نیستند و نصیحت ہمینست والمستہترون فی ذکر اللہ [illegible] الذکر [illegible] اثقالہم
فیاتون یوم القیمۃ خفافاً و متابعت سنت۔

(۴۰)
کیفیت استغراق حضرت آخون صاحب | حضرت آخون صاحب ہمیشہ در ذات حق محو می ماندند و استغراق

بر ایشان چندان غالب بود که اکثر اوقات از اکثر یاران می پرسیدند که شما از کجا آئید و نام شما چیست
حاضران وقت ازین حالت سخت متعجب میشدند و متحیر می ماندند شیخ شرف الدین محمد زرگر میگوید که یاد دارم
که روزی حاکم شهر شخصی را بدعوی قتل حکم قصاص کرد و فرمود که قاتل را بمحکمه ببرند. اگر قتل او بموجب شرع
شریف درست باشد بجهت ترک کوتوالی برده گردن بزنند والاخیر. مدعیان بر قتل او اصرار داشتند
غرض که هنگامۀ عظیم برپا شده بود من این روز بشوق شرف ملازمت بدولتخانۀ حضرت آخون صاحب
رفته بودم در آنجا یاران و برادران جمع بودند. و همین مقال شهر بود خبر معتبر از نتیجۀ آن نرسیده بود.
اتفاق حضار مجلس برین شد که الحال حضرت آخون صاحب از محکمه می آیند از جناب ممدوح حقیقت واقعی
معلوم خواهد شد و همه در انتظار تشریف آوری حضرت بودند. چون حضرت تشریف آوردند نشستند
محمد ابراهیم و میان عبدالکریم برادران ایشان از ایشان حقیقت آن مقدمه دریافت کردند تا دو سه
سوال آنجناب هیچ جواب ندادند آنها ساکت شدند بعد از آن آنجناب فرمودند که بخدای که مرا آفریده مرا
ازین مذکورات هیچ خبری نیست که چه شد و چه نشد. اکبر صاحب نواسه آخون صاحب میگفتند. که بعد از
وفات آخون صاحب روزی پیش ملا محمد قالی مفتی مرحوم رفته بودم بر سبیل تذکره احوال استغراق
حضرت آخون صاحب گفتند که در یک محکمه مقدمه سترگ و مباحث عالیه بود. و گفتگو و شور در محکمه بسیار شد
بعد از آن که مقدمه مذکور فیصل شد ارباب عدالت همه برخاستند و از محکمه رفتند شیخ الاسلام همچنان نشسته
ماندند چند بار دست بر زانوی ایشان زدم تا که از حالت استغراق برآیند چنانچه بعد از آن که از حالت استغراق
افاقه شد گفتند که همه رفتند الحال ما هم میرویم.

و نیز اکبر صاحب میگفتند که اکثر اوقات در طعام چاشت حضرت آخون صاحب دیر میشد والده ام برای
تقاضا و طلب ایشان مرا میفرستادند که برای خوردن طعام زود بیارند. که دیر شد اکثر جناب ممدوح
بیت و لعل میگذرانیدند تا آنکه نماز هم از مسجد گزارده می آمدند بعض اوقات برای تقاضا که می آمدم اکثر
بسبب غلبه حال جواب میدادند که چه هنوز من طعام نخورده ام. از خوردن و ناخوردن طعام هم خبر
نداشتند احوال ایشان چه در سفر و چه در حضر و چه در خانه و چه در شهر بدین منوال بود.

بعض مریدان حضرت بیان کردند که برای زیارت حضرت آخون صاحب از راه دور و دراز می آمدیم
و اتفاقاً ایشان در آن وقت در محکمه می بودند از افراط اشتیاق برای دیدار ایشان در محکمه میرفتیم
که از دور دیدار کنیم ما در آنجا هم ایشان را مستغرق حال خود میدیدیم.

(۱۴) بیان اثر توجه حضرت آخون صاحب نسبت شاه محمود صاحب رحمه الله

شاه محمود صاحب رحمه الله که از خلفای حضرت

آخون صاحب بودند ودر رسالۂ خود حسب ذیل می نگارند۔
کیفیت توجہ خدام عالیجناب مولانا ومرشدنا وہادینا محبوب یزدان قطب زمان سید عبدالسلام قدس
سرہ نسبت فقیر اینست کہ این فقیر سراسر تقصیر از صغر سن شوق صحبت سراسر سعادت اہل اللہ داشتہ
کو بکو ودربدر میگردیدا ز ہر جاکہ بوئی بمشامم میرسید بے اختیار خودرا دران محفل میرسانید شدہ شدہ
درخدمت یک صاحب رسید کہ طریقۂ ایشان سہروردی بود ولیل ونہار مشغول بجہر میبودند چونکہ فقیر ذوق
طرق طریقۂ عالیۂ نقشبندیہ میداشت ودران طریقۂ علیہ جہر بالکل مفقود است لہذا وسوسہ وخطرہ برخاطر
خطور میکرد لاجرم از خدمت ایشان بہرہ برنداشتم ودرخود اصلا اثری از صفائی وتزکیہ ندیدم ازین
معنی بسیار دل تنگ شدہ وبجان آمدہ متفکر ومحزون می بودم کہ جدۂ والدۂ معظمہ کہ ازین طریقۂ علیۂ
نقشبندیہ بہرہ داشت وشب وروز دریاد آلہی میگذرانید۔ برحال این فقیر مطلع گردیدہ فرمودند باباجی اوگیر
ہستند ولیم واندوہ میگذرانند۔ فقیر حقیقت ورود او تمام وکمال درخدمت ایشان ظاہر نمودہ ناگاہ اتفاقا شدہ
فرمودند اگر میخواہید کہ ازین طائفۂ مقدسۂ شریفہ بہرہ مند شوند ومشرف گردند۔ درین زمان از شہر کشمیر
بہ یقین حسن حضرت آخون ملا عبدالسلام قدس سرہ بودہ اند۔ ومثل ومانند او درین طریقۂ علیہ کسی نباشد
یقین ہست کہ اگر درخدمت ملازمان ایشان برسید محظوظ خواہید شد دریناب سعی بلیغ نمائید شاید کہ حق سبحانہ
جل شانہ بوساطت ایشان ہدایت نماید چون براین ماجرا مطلع شدم۔ عاشق و دیوانہ ومنقاد حضرت
ایشان گردیدم ودرپی سراغ ایشان بی آرام میبودم ووسیلہ میخواستم بہزار تردد وسیلہ بہم رسانیدہ خودرا
ازخدمت شریف ایشان مشرف گردانیدم۔ درمجلس اول ہمین فرمودند کہ پسر نام شما چیست وبکدام کار
مشغول ہستند وبکجا سکونت دارند فقیر درجواب حضرت ایشان انچہ راست بود۔ اظہار نمودہ چون
نام شریف جد بزرگوار فقیر قدس سرہ معلوم شد بسیار بسیار التفات نمودند وعنایات وتفضلات مبذول
نمودند اندران اثنا فقیر ما فی الضمیر خود معروض داشت۔ فرمودند کہ در طریق ما استخارہ مقدم است از
یک روز تا ہفت روز ہرچند فقیر موقوف بر استخارہ نگذاشتہ بود واظہار اعتقاد خود ظاہر نمود قبول
نداشتند۔ وفرمودند کہ امشب استخارہ نمائید ہرچہ رومیدہد فردا صبح دریجا بیائید واظہار بکنید۔ چون
فقیر بشب استخارہ نمود دید کہ گویا حلقۂ آراستہ اند وصاحبان مراقبہ کردہ درمیان ایشان چون ماہ چہاردہم
حضرت ایشان نشستہ سر مبارک برداشتند وبخادمی فرمودند۔ کہ محمود شاہ را درمیان حلقہ بنشانید بود
تنگی بسیار بود خادم گفت کہ درحلقہ جائی نیست عقب بنشینید این سخن مفہوم نمودہ خود برخاستند
فقیر را درمیان حلقہ نشانیدند ومراقبہ فرمودند چون صبح شد فقیر خوش وخرم درخدمت ایشان آ[illegible]

رویای شب ظاهر نمود - فرمودند که از درگاه اقدس شما را قبول نمودند وشکر حضرت حق تعالی جل شانه بجا آرید
وبعد نماز عشا حاضر شوید که با شما را داخل طریقهٔ نقشبندیه علیه منها نیم حسب الامر چنان کرده شد چون بوقت نماز
عشا حاضر شدم داخل طریقه نمودند بوقوف قلبی مشغول ساختند - بکرم حضرت حق سبحانه فی الفور قلب
جاری شد و ذوق صحبت بسیار رو داد دو روز برین نگذشته بود که فرمودند که محمود استعداد شما بلند است
به جمعیت باطنی خواهید رسید فقیر آنچه لوازمهٔ آداب بود بجا آورد و بلطیفهٔ روح سرفراز ساختند برین چند روز
گذشت بعد ازان بلطیفهٔ سر سرور گردانیده بعد ازان بعد چند روز فرمودند که ذکر بحبس کرده باشید
فقیر چند روز عمل نمود کشایشها دید - چون قاعدهٔ حضرت ایشان آن بود که یوم پنجشنبه و یوم دوشنبه
حلقهٔ ختم حضرات میفرمودند وهمه محبان ومخلصان حاضر می شدند - روزی پنجشنبه بود - بعد ختم حضرت
طرف فقیر متوجه شدند فقیر را حالتی خاص روی داد و دید که سقف خانه شق شد وحضرت سرور کائنات
علیه الصلوة والسلام فرود آمدند وجناب سرور عالم صلی الله علیه وسلم جائیکه حضرت ایشان می نشستند تشریف
فرما شدند وصحابهٔ کبار وحضرات چهارده خانوادهٔ عظام نیز حاضر شدند وحلقه کرده نشستند وحضرت ایشان
از جای خود برخاسته متصل فقیر نشستند غرض که جد فقیر مغفرت پناه رضوان دستگاه جناب حضرت آخون
ملا محمد نازک صاحب قدس الله سره برخاسته عرض کردند - که این فرزند امیدوار خلعت است جناب سرور کائنات
علیه الصلوة والسلام قبول نموده ملازمی را فرمودند که بسند وقچه که دران خلعتهاست بیارید - خادم حسب الامر
عالی فی الفور صندوقچه چنباری حاضر نموده ازمیان آن ردائی سفید برآورده بطرف قطب عالم غوث الاعظم
مرهم دلهای دردمندان حضرت شاه نقشبند مشکل کشا رضی الله تعالی عنه داد ایشان بحضرت جد بزرگوار
فقیر سپردند ایشان مصحوب بابا محمد معروف نبیرهٔ خود نزد حضرت آخون صاحب فرستاده فرمودند که شاه
محمود را بپوشانید ایشان آن ردای مبارک گرفته در خدمت حضرت سرور کائنات علیه الصلوة والسلام
آوردند وپیش نظر مبارک آن حضرت فقیر را از سر تا پا پوشانیدند - وهمه حضرات مبارکباد نمودند الحمد لله
رب العالمین چون فقیر با فاقت آمد سر از مراقبه برداشت وحضرت ایشان نیز سر از مراقبه برداشته در حجره
رفتند از درون دروازه را زنجیر دادند - فقیر عقب ایشان رفته حلقهٔ دروازه زد فرمودند که کیستید فقیر نام
خود بر زبان آورد گفتند که بروید حقیقت معلوم است چون فقیر خوش بسیار بود - چیزے نادیده وید دولت
بے پایان یافت دست بردار نشد تا آنکه حضرت زنجیر وا کردند وفقیر را درون حجره طلبیدند - فقیر واقعهٔ خود
اظهار نمود فرمودند که مبارکباد شما را که دولتی یافتید بروید وبکس نگوئید بعد ازان فقیر تا مدت درانحالت
بود گاهی بیهوشی دست میداد وگاهی هوش لیکن در مراقبه ودر مجلس شریف آن سرور عالم علیه الصلوة والسلام

میرسیدم و مشرف بدیدار پر انوار میشدم و کشف قبور نیز دست داده بود. در هر مقبرهٔ متبرکه میرفتم و بالمواجه ایشان را میدیدم. و حالتی میگذشت که قلم نمی تواند نوشت تا اینکه بدیوانگی کشیدم و مدتی دیوانه ماندم چنان از خود رفته که اصلا هوش دنیا نداشتم به اکل و شرب هم نمی پرداختم حتی که آشنایان دست بردار شده بودند و توقع افاقت نداشتند تا که غرهٔ ماه رمضان المبارک المعظم شد حضرت ایشان کسی را در خانه فقیر فرستادند و فرمودند که محمود شاه را اینجا بفرستند - که درین ماه پیش ما باشد فقیر قبول نموده و فقیر را در خدمت حضرت ایشان فرستادند و فقیر پیش حضرت ایشان رسید آن شب شب قدر بود - و همه یاران حاضر بودند حضرت ایشان به فقیر فرمودند که بطرف ما خالی بنشینید در آنحالت خاص روداد و دید که گویا یک حویلی از یک لخت جواهر ساخته بالهای مروارید در آن آویزان کرده اند و در آن حویلی صرف فقیر بود و در دل میگذشت که این حویلی از حویلی های مثل بهشت است و فقیر را عنایت نمودند درین فکر بود که دو شخص بدشکل و مهیب پیدا شدند و فقیر را گرفتار ساختند و چندان سختی نمودند که دست از جان برداشت در آن اثنا حضرت ایشان حاضر شدند و آن دو کس را فرمودند که از این پسر دست بردار شوید آنها قبول نکردند در تصدیعه افزودند - بعد از آن مجبور شده خود را عوض فقیر در پیش آن دو کس گذاشتند و فقیر را رخصت کنانیدند و گفتند که زود بخانه خود برو و بعد فقیر دوان دوان از آنجا بیرون آمده در شالی زار رسید و دید که حضرت ایشان هم از عقب تشریف شریف می آرند و فقیر را میفرمایند که زود بخانه خلاص شده آمدیم چون فقیر را افاقت رسید و سر از مراقبه برداشت حضرت ایشان هم سر از مراقبه برداشتند فقیر خواست که حقیقت واقعهٔ خود را بعرض رساند جناب ایشان سبقت نموده فرمودند که مبارک باد و هم یاران را فرمودند که محمود شاه را مبارک باد نمایند - غرض از آن شب فقیر آهسته آهسته از دیوانگی بهوش آمده بصحت پیوست بعد از آن احوال خود برنگ غفلت مشاهده میکرد و اصلا آگهی در خود نمیدید - اینمعنی بجناب حضرت ایشان عرض نمود فرمودند که سه مقام ست معلوم الکیف - و مجهول الکیف - و معدوم الکیف و از هر سه عالی تر مقام معدوم الکیف ست شما را این مقام دست داده است شکر الهی بجا آرند و توجه به نوعی که بوده است هست خاطر جمع دارید بر فقیر ازین قسم چیزها هزاران هزار گذشت از آن دو حرفی بقلم آمد -

(۲۳) درخدمت آخون صاحب مشرف شدن شیخ شرف الدین محمد زنگیر از زیارت سرور عالم صلی الله علیه وسلم

شیخ شرف الدین زنگیر بیان میکند که وقتیکه حضرت آخون صاحب در حویلی محله گوجواره سکونت میداشتند بتاریخ دوازدهم ربیع الاول که عرس مبارک حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم میشد اراده کردم که در خدمت حضرت بروم و نیز شیخ محمد بابد کاوسی بهمین خیال در خدمت حاضر شدند بعد از نماز عشا که از مسجد آمدند حضرت آخون صاحب فرمودند که با پیر یم باره طاقت نشستن نیست شما ها خواهند بنشینند و بشغل باطنی مشغول باشند

ایشان دراز کشیدند پایان قریب پاهای ایشان نشستیم و یک پای مبارک عابد کاوسی بر زانوی خود گرفتند و پای دیگر ایشان فقیر بر زانوی خود گرفت و پاهای ایشان میمالیدیم و بشغل خود مشغول بودیم تا آنکه نصف شب گذشته محمد عابد کاوسی بفقیر گفت که شما درخواست نسبت فیض این شب از حضرت کنند من گفتم که شما بگوئید ایشان تکرار کرده گفتند که بر شما مهربان ترند شما بگوئید درهمین مکالمه بودیم بفحوای دلش بیدار چشمش در سکر خواب فرمودند که چه مکالمه دارید از شغل غفلت نه کنید باز بخواب رفتند بعد یک گهری باز همین مذکور باهم شد باز فرمودند که چه مکالمه دارید دور روز در حجرهٔ مکان گوجاره مشغول شغل باطنی باشید فقیر گفت آرزوی فیض ست فرمودند که از شب چه قدر گذشته باشد گفتم که نصف شبی گذشته باشد فرمودند که بروید تجدید وضو بکنید و بمواجهه نشینید فقیر سراسیمه برخاسته تجدید وضو نموده نماز تهجد ادا کرده متوجه بمواجهه نشسته که درین اثنا معاینه نمود که پهلوی راست حجره از طرف قبله شق شده جناب رسالت پناه صلی الله علیه وسلم بالباس فاخره تشریف می آرند و زیاده از نصف حجره برابر فقیر رسیدند بلاحظهٔ این واقعه هیبت و دهشت بر فقیر مستولی شد و بیهوش گردید۔

۳۳ ذکر واقعه که ازان از اهل خدمت باطنی بودن حضرت آخونصاحب پیدا است

محمد شاه صاحب که همشیره زادهٔ حاجی عبد السلام صاحب قدس سره که همعصر حضرت آخون صاحب قدس سره بودند۔ فرمودند که عبد الستار میر پدر رضاعی من بودند۔ از حضرت آخون صاحب عقیدت پیدا اشتند و در خدمت حضرت ممدوح شب و روز حاضر می ماندند و شب و روز خدمت گزاری میکردند روزی من نزد عبد الستار میر رفتم و بدین وجه از زیارت حضرت آخون صاحب هم مشرف شدم۔ درین اثنا دیدم که صاحبی رسیدند و آخون صاحب ایشان را بنیم قامت تعظیم دادند و ایشان پیش روی آخون صاحب نشستند و باهم آهسته آهسته گفتگو کردند۔ بعد چند گهری چون مرخص میشدند او شان و آخون صاحب گریه نمودند۔ و بوقت رخصت هم آخون صاحب بنیم قیام تعظیم کردند من بمشاهدهٔ این احوال متعجب شدم و پرسیدم که این چه واقعه بود فرمودند که این عزیز از اهل خدمت بودند الحال ازین عالم میروند برای وداع و رخصت آمده بودند۔ ازین وجه تعظیم و تکریم او شان کردم۔ ازان روز معلوم شد که حضرت آخونصاحب قدس سره هم از اهل خدمت بودند۔ اهل خدمت پیش اهل خدمت برای وداع و رخصت آمده بود۔

۳۴ بر مقام بعید از کشمیر از بلای برف و هلاک برآوردن آخونصاحب چند کس را به تصرف باطنی

عبد الصبور صاحب مرید حضرت بیان کردند که سالی در ایام زمستان از جمون بکشمیر می آمدیم و چند کس دیگر همراه بودند۔ و خواجه عبد الوهاب هم همراه بودند چون بمنزل پانچال رسیدیم معلوم شد که برف و باد بسیار است و از خوف برف و هلاک کسی قصد عبور نمیکرد و همه پس پا بودند۔ اتفاقاً من پیش قدمی نمودم همینکه بر سر کوه

رسیدیم باد بشدت بخاست برف مهلک باریدن گرفت راه عبور مسدود شد تاریکی در چشمهای ما یان افتاد و یقین شد که از هلاکت نجات نیست در همان حالت یاس پیر و مرشد خود آخوند صاحب را بخاطر آوردم و مدد ایشان خواستم دران اثنا دیدم که ایشان تشریف آوردند و چند گام پیش من رفتن گرفتند عقب ایشان من رفتن آغاز نهادم و عقب من خواجه عبدالوهاب و مسافران دیگر میرفتند و بر مایان هیچ اثر برف و باد نمیشد تا آنکه به نشیب و پستی کوه رسیدیم - و از تاریکی خلاص یافتیم و راه نمودار شد و حضرت از نظر غایب شدند - و مایان از آفت عظیم نجات یافتیم -

(۲۵) واقعهٔ سلام گفته فرستادن حضرت عمرؓ وحضرت ابی بکر الصدیق رضی الله عنهم به آخوند صاحب و ایشان را برادر خود خواندن

بابا محمد سعید رحمة الله علیه بیان میکنند که در اربعین نشسته بودم شبی در واقعه دیدم که در مکان کلان که هفت طبقه است - بر طبقهٔ بالا جناب سرور کائنات تشریف فرما اند و دو بزرگ طرف راست و دو بزرگ طرف چپ نشسته اند - بزرگی که طرف راست بودند بمن گفتند که ملا عبدالسلام را سلام من بگوئید چونکه من آنوقت ملا عبدالسلام را نمی شناختم لهذا مرتبهٔ دوم فرمودند که ملا عبدالسلام که بمحله گوجواره می مانند و کیل بادشاه اند و ایشان برادر من اند شما سلام من برسانند - بزرگ دوم که بطرف راست بودند فرمودند که ملا عبدالسلام که در محله گوجواره می مانند برادر من اند شما سلام من برسانند - مگر باوجود این تاکیدات تا مدتی اتفاق رفتن بخدمت جناب آخون صاحب نشد - من بعد رفته همه حال واقعه بیان کردم گفتند که آنحضرت که بشما اولا ارشاد فرمودند حضرت عمر ابن الخطاب رضی الله تعالی عنه بودند و آنحضرت که بار دیگر ارشاد فرمودند حضرت ابوبکر الصدیق رضی الله تعالی عنه بودند -

(۲۶) مشرف شدن شخصے بزیارت حضرت سرور عالم صلی الله علیه وسلم بتوجه آخون صاحب

درویشی مسمی از فرزندان سید حاجی مراد بیان کرد که من بعد جستجوے بسیار از حضرت آخون صاحب بیعت کردم - بعد پانزده سال درخواست دیدار جمال مبارک سرور کائنات نمودم - حضرت ممدوح مرا تعلیم حصول این سعادت فرمودند - چون متوجه شدم یک مرتبه سر مبارک آنحضرت صلی الله علیه وسلم ظاهر شد بمجرد مشاهده این امر بزرگ بے اختیار شده از زبان من برآمد که حضرت سلامت سر مبارک آنحضرت صلی الله علیه وسلم ظاهر شد فرمودند که هرگاه سر مبارک آنحضرت ظاهر شده بود جسم مبارکهم ظاهر می شد - اضطراب چه بود -

(۲۷) واقعهٔ ضیافت آخون صاحب به بارگاه حضرت سرور عالم صلی الله علیه وسلم

شاه عبدالسلام صاحب رحمه الله که صاحب باطن بودند از پیر و مرشد خود شیخ شرف الدین محمد زنگیر بیان کردند که

شب در واقعه یک باغ دیدم که هر چهار طرف آن جویها بودند دیدم شخصی از طرف خانه رسید پرسیدم که این
باغ کیست گفت این باغ پیغمبر خداست گفتم ایشان کجا هستند گفت در همین حویلی و همین جا ضیافت
ملا عبد السلام کرده اند گفتم آخون صاحب کجا هستند گفت ایشان هم در همین جا هستند گفتم پیر من
شرف صاحب کجا هستند گفت اوشان هم همین جا اند فرمود تو هم همین جا برو گفتم چگونه بروم که مرا اذن
و اجازت نیست مبادا ناراض شوند باز گفتم که شما را چه قرب ست فرمودند که من سلمان فارسی ام در
مهمانان نام ترا هم نوشته ام چنانچه خود فهرست بر آوردند و نمودند و گفتند که این اسم تو هم درج ست
پس همراه ایشان در خانه رفتم دیدم که جناب سرور کائنات صلی الله علیه وسلم تشریف فرما هستند و هر چهار
طرف صحابه گردا گرد نشسته اند سلام عرض کردم جواب دادند بعد ازان بطرف حضرت آخون صاحب و شما هم
سلام کردم حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم فرمودند بنشین بموجب ارشاد بجائی در پهلوی شما نشستم شما گفتند
که کجا بودی گفتم درین باغ در آمده بودم۔ حضرت سلمان فارسی مرا درینجا آوردند گفتند خوب شد گفتم حضرت
صدیق اکبر کیستند مرا نمائید حضرت آخون صاحب و شما باشاره نمودند پیش جناب ممدوح رفتم۔ بعد مصافحه
باز آمده بجای خود نشستم درین اثنا خوانها آوردند و نزد هر کسی خوانی بردند۔ در هر خوان پنج پنج پیاله
کلان بودند و در هر پیاله شربت بود و هر یک پیاله بهر پنج رنگ بود۔ همه شربت خوردند من نیز خوردم
بعد ازان خوانها برداشته سفره چیدند۔ بعد ازان بعد فراغ طعام برخاستم و رخصت گرفتم۔ حضرت پیغمبر
صلی الله علیه وسلم از آخون صاحب بنسبت فقیر چیزی فرمودند و آخون صاحب آن امر از شما ظاهر نمودند
شما بمن گفتند۔ بعد هوش آن امر فراموش نمودم۔ شیخ شرف الدین گفتند شما را مبارک ست شما را تسلی دادند۔

واقعه (۲۸) کشف حضرت آخون صاحب در طی مسافت

محمد سنی عرف ملک که فرزند آتون دختران حضرت آخون صاحب بود بیان کرد
که بارش بسیار شد راه آمد و رفت دیهات بند شد مردمان برای دیدن
سیلاب میرفتند حضرت بمن فرمودند که برخیز هم برای دیدن سیلاب میرویم هر گاه که بر پل اشرف کدل
رسیدم راه از طغیانی آب مسدود بود۔ حضرت بطرف من نگاه کرده فرمودند که چشمان خود را
به بند۔ بند کردم باز فرمودند که چشم وا کن چون وا کردم حضرت و خود را در زمین پائین باغ بهشت یافتم
از مشاهدهٔ این حال بر اندام من رعشه افتاد۔ چونکه از هر طرف سیلاب عظیم بود۔ و صداهای مهیب
مسموع میشدند نمیدانم واقعی آن صداهای چه بود۔ مگر خیال میکنم۔ که آن صداهای افتادن مکانها بود
بر من سخت آثار خوف پیدا شدند۔ حضرت فرمودند که مترس به طرف قبله متوجه بنشین و بشغل باطنی خود
مشغول باش در سه گهڑی بدین نمط آنجا نشستم باز فرمودند که اگر میخواهی که نزد بچه هایم باز چشمان

خود و پوش بموجب امر ایشان چشمان خود بند کردم باز فرمودند که وا کن چون وا کردم براه مرور موضع کندر پور که طرف عیدگاه است خود را یافتم ایشان پیش پیش فقیر طرف عیدگاه میرفتند چون نظر بر عیدگاه افتاد و آن هم پیدا از آب بود چون متصل درختان چنار رسیدم دیدم که بالای درختی از چنار شخصی ست که بدست خود اشاره مینماید که از همان طرفی که آمدید واپس بروید راه مسدود ست - از مشاهدهٔ این واقعه حضرت فرمودند - که چشمان را بپوش چشمان را پوشیدم باز فرمودند که وا کن چون وا کردم - دیدم که بسر راه محله مزوره که این طرف عیدگاه است رسیدیم - از انجا آهسته آهسته همراه حضرت بخانه آمدم -

(۲۹)

بعد وفات حضرت آخون صاحب دیدن محمد رحیب حضرت را بحالت حیات و گفتگو از ایشان

شیخ شرف الدین محمد زنگیری نگارند که محمد رحیب که از مخلصان خالص العقیده حضرت آخون صاحب ست و از مدتی حواله فقیر کرده بودند پیش از چندین سال آمد رفت میکرد بعد ارتحال حضرت هم باز رجوع بما سی کرده و گفت که بخاطرم گذشته بود که بآستانهٔ حضرت مخدوم بروم شب در واقعه دیدم که گویا بیرون مقبرهٔ حضرت خود که راه مرور آستانهٔ حضرت مخدوم ست رسیده ام شما هم از همان راه از آستانه مراجعت کردید گفتم کجا بودید گفتند در آستانه بودم شما هم بروید بعد از ان حضرت آخون صاحب را هم دیدم فرمودند که ما در آستانهٔ حضرت مخدوم بودیم شما هم بروید که شما را هم می طلبند و خود درون مقبرهٔ خود رفتند - همان اثنا بیدار شدم قصد کرده بودم که بروز جمعه بر آستانهٔ حضرت آخون صاحب برای فاتحه بروم اتفاق نشد امروز یوم دوشنبه ست علی الصباح بر آستانهٔ حضرت رفتم بیرون حجره بدستور استاده شروع بفاتحه نمودم - گوشم آواز آمد که از راه درون بیا از راه درون رفتم چون اندرون در آمدم از نخود رفتم و دیدم که سرا پرده ایست چون پرده برداشتم حضرت آخون صاحب را نشسته دیدم سلام کردم - جواب دادند - و بعد از ان اشارت و بشارت بنسبت رفتن پیش محمد ابراهیم پدر من نمودند و فرمودند که در انجا رفتن خوب است و نیز ارشاد شد که هر چه از جناب حضرت مخدوم می طلبی با شما را انجا ست حضرت مخدوم ستیم لیکن چونکه ما ازین عالم رحلت نمودیم لهذا الحال از یاران ما شما - آن خواهید یافت مشار الیه که والد صادق ست تسلیم کرده و تعمیل نموده -

(۳۰)

به تصرف حضرت آخون صاحب هر چه که بغرض می شد از ان بر آمد

عبد الله صاحب بیان میکردند که روزی حضرت آخون صاحب نشسته بودند حجام اصلاح موی سر می کرد که یکایک بر ایشان

حالت دیگر طاری شد و فرمودند که بگذارید و برخاسته در حجره رفتند در حجره بستند و تا ساعتی درون حجره نشستند بعد ازان در وا کرده برآمدند دیدیم که بسیار پر عرق بودند۔ در پشت ایشان دو جا زخم بود که ازان خون جاری بود۔ بعد معالجه آن باز اصلاح تمام کنانیدند۔ همه ها ازین واقعه سخت متحیر شدند۔ لیکن جرأت هیچ کس نشد که از حضرت ماجرای آن بپرسد من این واقعه را بقید تاریخ و روز و وقت قلمبند کردم۔ تا که اگر گاهی موقعه شود از کیفیت این واقعه اطلاع شود۔ بعد چندی اندرون یکسال شخصے از سوداگران حاضر شد۔ و اقدام حضرت بوسید و چند کیسه ها پر از زر نذر گزرانید۔ و عرض کرد بتوجه حضرت معه مال از هلاکت نجات یافتم حسب وعده این نذر حاضر ست حضرت قبول فرمودند۔ بعد ازان چندے ازنشسته ماند و مختلف گفتگو کرده اجازت خواست و رفت۔ روزے از و مرا اتفاق ملاقات افتاد و من از وی پرسیدم که این چه واقعه بود که شما میگفتند که بتوجه حضرت از هلاکت نجات یافتم و حسب وعده نذر حاضر ست او گفت که من از راه بحر قلزم در مرکب با اموال تجارتی بغرض تجارت به ممالک مختلفه رفته بودم چون این اموال در ممالک مختلفه فروخته نموده مختلف اموال آن ممالک بوقت واپسی می آوردم در راه کشتیبان در بحر قلزم بوجه طوفان در میان دو سر کوهی افتاد و قریب بود که از تلاطم امواج پاره پاره شود و ما همه با همه اموال غرق شویم۔ چونکه من مرید حضرت شما بودم دل خود سوی حضرت متوجه کردم۔ و عرض نمودم که این وقت توجه حضرت ست بتوجه مرا ازین مهلکه به نجات رسانند و اگر ازین بلا معه مال سلامت برسم۔ چندان که مال دارم عشر آن نذر خواهم گذرانید۔ لمحۂ چند برین نه گذشته بود۔ که کسی از پائین مرکب را برداشته از درمیان هر دو سرای کوه برآورده در آب روان کرد۔ و از تلاطم امواج آینده گزندی بمرکب و راکبان نه رسید۔ تا آنکه بکناره رسیدیم۔ و سفر بحری باختتام رسید پس حسب وعده زر عشر قیمت مال حاضر نموده نذر گذرانیدم۔ چون تاریخ و روز و وقت این واقعه دریافت کردم او گفت که در یادداشت خود نوشته ام شما را خواهم نمود۔ بعد ازان روزی در بیاض خود یادداشتی که نوشته بود بمن نمود من نوشته گذاشتم چون بتاریخ و روز و وقت آن واقعه مقابله نمودم۔ که حضرت در حجره بسته نشسته بودند۔ و چون از حجره برآمده بودند بر پشت دو زخم داشتند یکی برآمد متحقق شد که آن روز حضرت بدین ضرورت در بسته نشسته بودند و در برآوردن مرکب زخم خورده بودند۔

(۴۳)

واقعۂ فریاد درخت نزد آخونصاحب و تنبیه باغبان	شاه محمد حلیم درویش بیان کردند۔ حضرت آخون صاحب روزی یکی را از فقرای خود نزد باغبان خود فرستاده او را طلبیده فرمودند که شاخ درخت کیلاس که فلان

متصل درخت بادام بود۔ چرا بی وجه شکستی و از خدا نترسیدی او انکار کرد و قسمها خورد فرمودند که درخت

پیش ما نالش کرده است و شخصی را فرستادند که اصل حال دریافت کند چون آن شخص رفته تحقیق کرد ثابت شد
که فی الواقع باغبان شاخ آن درخت شکسته بود۔

(۳۲) واقعه متعلقه علم آخون صاحب بر خطورات خواطرهم
بابا محمد صدیق [illegible] بابا محمد رفیع همدانی بیان کردند که همی در پیش داشتم برای طلب دعا بخدمت آخون صاحب رفتم تا دیر نشسته غلبه گرسنگی شد خواستم که بخانه واپس روم بمجرد خطور این خطره فرمودند که طعام موجود است اما هر دو گفتم که مرا بخانه رفتن ضرور است و از حضرت رخصت شده بخانه رسیدم چون بار دیگر رفتم نیز گرسنه شدم فرمودند که نان خانگی و پاره شکر بطریق فتوح رسیده است موجود است و پیش من آوردند و بتاکید خورانیدند - و پاره خود هم تناول فرمودند - و هنگام مرض اخیر آخون صاحب بخواب گفتم که از مدتی برای زیارت آخون صاحب نرفته ام رفتن ضرور است در همان خواب دیدم که عزیزی گفت که چنین وقت بیمار است و ازین عالم خواهد رفت برو و از زیارت ایشان مشرف شو برخاستم و بزیارت ایشان شرف حاصل نمودم و باز گاهی ترک زیارت نکردم۔

(۳۳) واقعه متعلقه کشف حضرت آخون صاحب
شیخ رحمت الله بیان کردند که روزی برای قلم و روشنائی ببازار رفتم و از آنجا بزیارت جناب آخون صاحب آمدم و دیدم که دو فقیر سایل که بشرارت معروف بودند نسبت جناب چیزی ناشایستگی گفتند چون چیزی حاضر نبود سایلان به بدزبانی پیش آمدند در خاطرم آمد که این فلوس که برای قلم و روشنائی است بدهم الا بدون اجازت مبادرت کردن نتوانستم ناگاه بمن خطاب فرمودند که در جیب شما یک پیسه که برای قلم و مداد است بدهید تنگ چیست آنها کی دست بردار خواهند شد بی آرام خواهند کرد زود دادم و روزیکه برای بیعت رفته بودم - هرچه برای نذر برده بودم مخفی زیر مصلا نهاده بودم جناب را از مکاشفه معلوم شد به اکبرشاه صاحب نبیره خود فرمودند که از زیر مصلا زر نذر بردارید شیخ مذکور بیان کردند که در زیر مصلے نایب جاگیر بجهة طلب شدت نمود و در دل فقیر گذشت که ایشان را با این همه علاوه حال تعرض این چنین لی اوبان چیست - سر از استغراق برداشته باین فقیر خطاب کردند که پیش من بیا - نزدیک آن جناب رفتم فرمودند که ترا با مور ما چه کار در کارهای ما از آینده دخل نداده باشند۔

(۳۴) واقعه متعلقه قوت باطنی آخون صاحب
شرف الدین محمد زرگر بیان کردند که در ایام اعتکاف پسر جوان را از اهل محله بخواهش او برای تلقین اسلام بخدمت حضرت آخون صاحب آوردند - حضرت او را مشرف باسلام کرده نامش شیخ رسول گذاشته در حلقه نشانیده توجه دادند معاً قالب و ملکه قلب تمامی اشخاص که موجود بودند [illegible] شد۔

(۳۵) واقعه متعلقه تصرف حضرت آخون صاحب در اعانت مریدان بقدرت الهی
بی بی سوده علیها الرحمه بنت عزیزی کرانی

مریدان حضرت آخون صاحب بود بیان کرد که دختری از آشنایان من بیمار شده قریب بمرگ رسیده بود. برای عیادت او رفتم. والدین او مرا مرید حضرت آخون صاحب دانسته تعظیم کردند و بخانهٔ خود داشتند. چون بوقت شب دران مکان خواب کردم. خواب های مهیب دیدم تصرف بلای بیمار مرا تنگ کرد. درهمان اثنا آخون صاحب را مشاهده کردم. که میفرمایند چه میکنی گفتم حیران ام که تصرف بلای بیمار مرا تنگ آورده است فرمودند خیر است غم مخور سورهٔ اخلاص بخوان. سورهٔ اخلاص خواندم. مرتبهٔ دوم باز همان طور دیدم مرتبهٔ سوم بصورت و شکل طفل خرد سال نمودگر فتمش هر دو دست بحلق وی زدم. و او را کشتم بعظمت سورهٔ اخلاص و بمدد حضرت آخون صاحب از ان مهلکه نجات یافتم. و بیمار را نیز ها نوقت صحت شد.

و نیز بیان کرد که دختر دیگر را شدید بیمار شده و من برای عیادت او رفتم. ا در و پدرش مرا نگذاشتند در انجا مانده بخواب رفتم دیدم که چهار افعی متوجه بیمار اند جرأت دفعیهٔ احدی ندا شتم. حیران بودم که حضرت آخون صاحب تشریف آوردند و فرمودند که سوده چه میکنی گفتم حیرانم که با این چهار افعی متوجه اند و میخواهند که بکشند فرمودند که اسم اعظم بخوان و بدو. و آنها را بکش. بفرمودهٔ ایشان همت پیدا شد و باسم اعظم مشغول شدم و رفتم و کشتم. از مشاهدهٔ این حال افعی سوم این راه سوراخی گرفت. و افعی چهارم راه بیرون گرفته گریخت. ببرکت اسم اعظم و بمدد حضرت آخون صاحب من از شر آنها و بیمار از بیماری نجات یافت افعی چهارم که گریخته بود بجانه ام رفته بر زنی که در خانهٔ من بود و بر دخترم متصرف شد هر دو بیهوش شدند. درویشی در همسایه بود او دریافته بخانه ام رسیده بود و بدعا یش مشغول شد که تصرف آن رفت و هر دو بهوش آمدند. و نیز بی بی سوده علیها الرحمه بیان کرد که بدیهه خود دوکان بقالی میکردم. مردمان ده به از دست مقدم ظالم بجان آمده بودند بمن گفتند که شما مقدمی ده را قبول کرده ازین ظلم مایان را خلاصی دهید حسب مشوره با جد و الدهٔ ما قبول کردم و زمینی گرفته کشت و کار نمودم. بعد چندی بیمار شده تا بمرگ رسیدم. و دو روز تنفس را هم نماند و جسم همه سرد شد و مردمان مرا مرده پنداشتند بعد از ان دیدم که از آسمان نردبانی فرود آمد. و حضرت آخون صاحب از ان فرود آمدند چند پایه باقی بود که عصا بطرز خطیب بدست گرفته بطرف من فرمودند که سوده بی بی خیر داری گفتم آزار دارم گفتند که خیر است مقام تشویش نیست برخیز و خود بهر طور که فرود آمده بودند باز بهمان نردبان بآسمان رفتند و من از بیخودی هوشیار شدم خود را چاق و تندرست یافتم.

در ذکر متعلقه اثر توجه باطنی آخون صاحب (۱۳۳)

بابا محمد صالح بیان کرد که شبانه ام دختری تولد شد حضرت آخون صاحب تشریف آورده انگشت شهادت بر قلبش نهاده توجه دادند از ان وقت تا حال که عمر هجده سالگی رسیده است قلبش باسم ذات بدستور آب دریا جاری است الحال

آن دختر در نکاح محمد شاه است او هم همین نقل کرد که تلبیش بهمان نمط جاریست۔

(۳۷) واقعات متعلقه کشف حضرت آخون صاحب

شیخ محمد عابد کاوسی که خلیفهٔ اول حضرت آخون صاحب بودند میفرمایند که محمد جعفر دو مرتبه از من گفت که به پیشاور برای دریافت صحت مرزا جمیل بیگ خواهم رفت شما نیز رفاقت کنید انکار کردم۔ روز دیگر که بخدمت حضرت آخون صاحب رسیدم جناب محمد جعفر را مخاطب ساخته فرمودند که اگر به پیشاور میروند سیر خواهد شد و صحبت مرزا جمیل بیگ هم بسیار خوب است و نیز بیان فرمود کرد معنی شعر مولانا روم۔

علم حق در علم صوفی گم شود	این سخن کی باور مردم شود

گفتگوئی داشتم روز دویم در دل خطره گذشت که معنی این بیت از حضرت استفسار کنم درین اثنا که آنکه فقیر را فکر این خطره بے آرام ساخت روی مبارک بجانب عاصی کرده فرمودند که یک را معنی بیت با یدگفت دیگری را چنین و چنان فقیر را ازین مکاشفه اندیشه شد خطره از دل دور کرده متوجه مراقبه شدم

(۳۸) واقعه تصرف حضرت آخون صاحب بنسبت سلب مرض

خواجه معز الله کاوسی بیان کردند که حضرت فقیر را نائب جاگیر قاضی القضات جناب خواجه علاء الدین خان صاحب که برادر اکبر حضرت بودند به سه صد روپیه تنخواه مقرر نموده بهمراهی فقیر خانه نواب ابو البرکات خان تشریف بردند و درخواستی در باب معافی مبلغ مذکور خود نوشته نواب در خلوت بود اطلاع کردم حضرت را طلبید بعد از ملاقات درخواست بدست نواب صاحب دادند بعد مطالعه نواب گفت که حضرت اول علاج مرض من فرمایند و بعد ازان کار حضرت خواهم کرد۔ از چند روز دست راست من بیکار شده و بالکل از حس و حرکت رفته است حتی که برابر سر برای جواب سلام هم نمی جنبد۔ حضرت دست خود را بالای دست نواب صاحب گذاشته سر بمراقبه انداخته متوجه بر داشتن مرض ایشان شدند۔ قریب یک گهڑی گذشته بود که بعد آن همین که بازوی خود از بازوی نواب صاحب جدا کردند نواب سه بار سلام بهمان دست از زمین برداشته بجناب ایشان نمود و به همین ساعت به [illegible] تحصیلدار که در علاقهٔ او شان جاگیر بود طلبانیده خود عرضی ایشان حواله فرمود که مبلغ سه صد روپیه معاف باید کرد هر چند مشار الیه عرض کرد که عالمی خواهد شنید و درخواست خواهد کرد که ما را [illegible] معاف کنند نواب صاحب فرمودند که نمی بینی ایشان اینوقت مرا زنده کردند دست بیکار شده را بحال خود آوردند زود رضای ایشان باید کرد۔

(۳۹) پیشین گوئی حضرت آخون صاحب

عثمان صاحب بیان کردند که میر محمد مقیم هیچکس از فقرا اعتقاد نسبت شخصی و ظهور آن حسب فرمود که [illegible] نداشتند مگر از یک و نه هم کس یک آخون صاحب و نسبت صاحبه

عبد السلام صاحب در نسبت آخون صاحب گفتند که مرا افلاس بسیار بود تقاضاے چند هزار روپیم جاگیر به من بود از حضرت آخون صاحب احوال خود عرض کردم ارشاد فرمودند تا زود دولت دنیا و عقبی میسر خواهد شد بعد از هر نماز پنجگانه صد و یک مرتبه خواه پانصد مرتبه اسم یا وهاب ۱۲۰۰ بار وظیفه خوانده باشند. هیچگاه این وظیفه را از دست ندهند میر صاحب چنین کردند بعد چندے بعهدهٔ پیشکاری نایب شدند و شهید شده دولت عقبی هم یافتند۔

(۱۰۵) شفای بیمار به تقریب حضرت آخون صاحب

عثمان شاه صاحب بیان کردند که میر فقیر الله فرزند میر محمد مقیم صاحب بیمار شده و قریب المرگ گردیده بود میر صاحب هزار روپیه نذر خدا قبول کردند و برای تعویذ بخدمت آخون صاحب مرا فرستادند بخدمت حضرت رسیده درخواست تعویذ کردم فرمودند که به میر صاحب بگویند که آنچه نذر قبول کرده اند بزودی ادا سازند همین تعویذ است. میر صاحب فوراً نذر را ادا کردند فرزند فوراً صحت یافت۔

(۱۰۶) واقعه متعلقه کشف حضرت آخون صاحب

خواجه محمد بابا ابن عزیز که مرید حضرات سهروردیه بودند بیان کردند که میلان طرف نقشبندیه نداشتند. در ان وقت خواجه محمد آفتاب صاحب در اهل نقشبندیه مشهور بودند مگر اعتقاد شان در من اعتقاد نداشتم محمد اسلم تعریف و توصیف حضرت آخون صاحب پیر و مرشد کردند بنابران دل من هم بطرف ایشان رغبت کرد در همان ایام شبی در واقعه دیدم که حضرت شاه نقشبند بصورت شاه جمال قلندر که زنده بودند در دیوانخانه تشریف فرما اند همه مریدان حضرت و من هم موجود نشسته ام از من فرمودند که بخانه خواجه محمد آفتاب خواهم رفت من همرکابی ایشان رفتم درین اثنا بیدار شدم و از بی اعتقادی خود از خواجه محمد آفتاب صاحب استغفار نمودم و بخدمت حضرت آخون صاحب رفتم از محمد اسلم عموی صدری حالم و نام خود پرسیده طرف یاران خود متوجه شده تمامی واقعات خواب بعینه ارشاد فرمودند و بعد تلقین فرموده بحلقهٔ خود آوردند۔

(۱۰۷) واقعه متعلقه کشف حضرت آخون صاحب

خواجه محمد ابراهیم بیان کردند که از مدت دراز آرزومند ملاقات آخون صاحب بودم روزی بمعرفت شیخ احسن الله ملازمت حاصل شد اهل مجلس استدعای دعا نمودند جناب دست بر داشته دعا فرمودند بدل من خطره گذشت که اگر برای من هم دعای خیر کنند خدای تعالی بتوسل ایشان فضلے کند بمجرد این خطره طرف فقیر متوجه شده خود بخود در حق من دعا فرمودند۔

(۱۰۸) واقعه متعلقه کشف حضرت نسبت نیاز عبد الله خان ابن شاه کاسه بکشمیر

خواجه محمد اکرم بیان کردند که مرتبه در دم خبر رسیدن عبد الله خان شاه کاسه ناظم کشمیر [illegible] خواجه صفا [illegible] اندرون

بخدمت حضرت آخون صاحب رسیدم و ارادۂ فرار خود مع وابستگان ظاہر نمود و مشورہ طلب کردم ارشاد فرمودند کہ انچہ من خواہم گفت بفہم شما نخواہد آمد ہر گاہ کہ بسیار پرسیدم فرمودند کہ انچہ درخرچ کشتی وغیرہ کردن میخواہید نذر خدا ے تعالیٰ کنید خاری (؟) در پای شما نخواہد خلید عبد اللہ خان این مرتبہ نخواہد رسید من بخیال نیاوردم و مع قبایل کشتی کردہ فرار شدم بعد از ان استاد رحیم کہ خدمت گذار حضرت بود حضرت از قریب نصف شب فرمودند کہ رسیدن شاہ کاسی (؟) بشہر موقوف شد این مرتبہ نخواہد رسید فرمودند کہ این سر از کسی نباید گفت چنانچہ شاہ کاسی (؟) در ظفر آباد رسیدہ بسبب مقابلہ خواجہ ابو الحسن خان شکست خوردہ از ان سو که آمدہ بود گریخت ...

(۴۴) بتوجہ حضرت آخوند صاحب از زیارت حضرت مخدوم مشرف شدن شخصی

عادل شاہ بیان کردند کہ مرا سختی پیش آمدہ بود در آستانۂ حضرت حسن مخدوم رفتہ ختم میخواندم روزی اتفاق ملازمت حضرت آخون صاحب شد حال خواندن ختم دریافتہ فرمودند کہ زیارت حضرت مخدوم صاحب شد یا نہ گفتم نہ فرمودند کہ امروز ختم بخوانند و خاموش نشستہ باشند زیارت خواہد شد آنچنان کردم بتوجہ جناب آخوند صاحب زیارت حضرت مخدوم صاحب شد۔

(۴۵) واقعہ متعلقہ تاثیر توجہ حضرت آخوند صاحب

شیخ شرف الدین محمد زرگر بیان میکنند کہ روزی محمد رفیع سوداگر از کاشغر با چند اشخاص دیگر بخدمت حضرت آخون صاحب حاضر شدہ بود منجملہ ہمراہیان ایشان یک مغل بخاری بود کہ توجہ حضرت آخون صاحب در و اثر کرد بوقت شب باز رسید چون دروازۂ مسجد مسدود بود در شب تاریک بیرون نشستہ ماند و بخیال بے ادبی دروازہ وا نکنانید چونکہ آن شب بست و ہفتم رمضان بود حضرت مع تمامی یاران درین شب بیدار بودند ناگاہ دروازۂ مسجد وا شد مغل اندرون مسجد آمد حضرت فرمودند کہ شما این وقت در شب تاریک چہ طور آمدید حال ارادت خود بیان نمود و حال دل خود اظہار نمودہ مرید حضرت شد بعد از ان محمد رفیع با جمیع یاران از شرف بیعت حضرت مشرف شدند۔

(۴۶) واقعہ زندہ شدن مرغ مردہ بتوجہ حضرت آخون صاحب

اکبر شاہ صاحب نبیرۂ حضرت آخون صاحب بیان کردند کہ از زبان خواجہ خیر اللہ صاحب عرف بچ کہ خویش صاحبزادی خورد حضرت آخوند صاحب بودند شنیدم کہ میگفتند اہلیۂ فقیر خورد سال بود و مرغان خانگی بسیار داشت روزے گربہ مرغی را چنان پنجہ زد کہ رودہای او از شکم بیرون آمدند اہلیۂ من گریستن آغاز کرد ہرچند دلاسا میدادند تسلی نمیشد و مرغ بیجان گردید درین اثنا حضرت آخون صاحب از بیرون آمدند چون اضطراب

او بنابہت دیدند فرمودند کہ مرغ ہلبش من بیارند۔ آوردند در ہر دو دست خود گرفتہ متوجہ او شوند بعد ساعتی بر زمین گذاشتند رہا کردند چنان صحیح و سالم شد کہ رفتن آغاز کرد۔ اثرے از ان درخمی بر وجود وی باقی نماند۔

واقعہ سلامتی حاملہ از مہلکہ حبس ولادت بتوجہ حضرت

اکبر شاہ صاحب نبیرۂ حضرت آخون صاحب زبانی والدۂ خود یعنی صاحبزادے حضرت آخون صاحب بیان میکنند کہ بزمانہ ولادت صبیہ بوجہ حبس ولادت برائے تعویذ مرضعہ خود را بخدمت حضرت فرستادم۔ ارشاد فرمودند کہ حاجت تعویذ نیست مطلب حاصل شد۔ فی الحقیقت من از ان مہلکہ پیشش از رسیدن نش مخلصی یافتہ بودم۔

مطلع شدن حضرت آخون صاحب بر خطرہ خواجہ عبدالرسول و جواب گفتن آن۔

خواجہ رسول عرف انگسر بیان کردند کہ روزے بخدمت آخون صاحب نشستہ بودم کہ خطی بفرزندان خود نوشتہ برای لفافہ بفقیر دادند چون خواندم نوشتہ بودند کہ در زش ایطریقہ اتفقہ بسیار باید کرد و بہ بادشاہان و بادشاہزادگان و امرا و امرازادگان باید رسانید از ین معنی در دل فقیر خطرہ پیدا شد کہ ارادۂ حضرت آخون صاحب اینست کہ بادشاہان و بادشاہزادگان را داخل مریدان نمایند لفافہ خط تیار کردہ پیش حضرت نہادم۔ حضرت بطرف دیگر شخص متوجہ شدہ جواب خطرہ ام این دادند کہ متقدمین از صحبت بادشاہان و امرا اجتناب میکردند و صحبت ایشان سم قاتل میدانستند مگر متاخرین این را جایز دانستہ اند بدین نظر کہ ہر چند پادشاہان بصحبت درویشان درویش نمی شوند الا از برکت صحبت ایشان از ظلم باز میمانند و طرف انصاف متوجہ مے شوند۔

پیشین گوئی حضرت آخون صاحب در رہائی محبوس بتوجہ حضرت

شیخ نور اللہ کشمیری کہ مرید حضرت آخون صاحب بود بیان کرد کہ در عہد حکومت نواب افراسیاب بیگ خان پسر اد علی رضا بیگ ظالم الظلم بود و وی مسمی ہدایت اللہ خالوی مرا بہ تہمت ناحقہ در حبس کردہ بانواع عذاب معذب ساختہ آخر ہزار روپیہ جرمانہ گرفتہ از قید رہا کرد خواستم کہ بعیادت وی بروم و ہمین نیست از مسکن خود روانہ شدم در راہ شوق زیارت خواجہ دامنگیر حال شد اولاً بخدمت خواجہ رفتم بعد دو ساعت رخصت گرفتم رخصت عنایت نکردند و فرمودند کہ جائیکہ قصد رفتن دارید در انجا رفتن صلاح وقت نیست بخانہ خود بروید آرے وقتی گفتہ روانہ شدم و بخانہ ہدایت اللہ رسیدم بمجرد رسیدن کوتوال شہر در رسید و بار دیگر ہدایت اللہ

را باستعاقانش محبوس کرده ببرد - و مرا هم یکی از متعلقانش تصور بیده مقید ساخت چون به محبس رسیدیم بر نافهمیدگی خود نفرین ها کردم و پناه بحضرت خواجه بردم - بعد چند ساعت دیدم که محافظان محبس از حفاظت من غافل اند فرصت وقت غنیمت انگاشته از آنجا برآمدم - واحدی پرسان حال من نشد و بتوجه خواجه ازان بلای ناگهانی رهائی یافتم -

(۵۰) پیشین گوئی حضرت آخون صاحب نسبت سخی بابا
محمد ابراهیم صاحب داماد سخی بابا که سرگروه مجاوران خانقاه حضرت امیر کبیر میر سید علی همدانی رحمه الله است بیان کرد که عنایت الله خان شهید صوبه دار کشمیر سخی بابا را قید کرد و من بسبب قرابتی که با اهل خانه حضرت آخون صاحب داشتم - از خانه و نیز از خود استدعا می رهای خلاصی او کنا نیدم و کردم شبی بعد نماز تهجد ارشاد فرمودند که آقای سخی بابا یعنی حضرت امیر کبیر سید علی همدانی از و رنجیده اند بدینوجه راه سفارش مسدود است کسی را قدرت و طاقت سفارش نیست - بدینوجه خلاصی او ممکن نیست چنانچه بعد اندک زمان نواب موصوف مشارالیه را باپسرش بقتل رسانید -

(۵۱) تعبیر خواب محمد طاهر که حضرت آخون صاحب ارشاد فرمودند -
شیخ محمد طاهر صاحب بیان می کنند که من شبی خواب دیدم که عزیزی میگوید که شما در آخر روز خواهند مرد - از حضرت آخون صاحب تعبیر خواب متوحش پرسیدم فرمودند خوب دیدی آخر روز مردن تمام عمر گذرانیدن است الحمدلله که فرموده ایشان بظهور آمد تا حال بعمر شصت و پنج سال ام و معلوم نیست که عمرم تا کجا است -

(۵۲) پیشین گوئی حضرت آخون صاحب نسبت موت شخصی -
خواجه محمد عارف عرف میان بیان میکنند که من و برادر من عبد الخالق بعمر یازده و دوازده سالگی مبتلای مرض چیچک شدیم خواجه محمد سخی خالوی ما بحضور حضرت آخون صاحب رفته دو تعویذ گرفتند بعد ازان دو تعویذ دیگر برای حبیب الله و حفیظ الله دو فرزندان دیگر خواستند - حضرت فرمودند که اول برای فرزندان خود چرا نگرفته بودی دو تعویذ دیگر نوشته داده فرمودند که ازین چهار یکی خواهد مرد چنانچه حفیظ الله انتقال کرد -

(۵۳) اثر نظر جلالت اثر حضرت آخون صاحب بر ملازم صوبه دار کشمیر
بابا محمد صدیق صاحب کشمیری بیان کردند که روزی حضرت آخون صاحب حسب درخواست والتجای بنده در باغ من تشریف فرما شدند شخصی قباپوش از ملازمان صوبه دار کشمیر از بیشتر در باغ درآمده بی اجازت بالای درخت توت رفته توت میخورد حضرت از من پرسیدند که این شخص کیست - عرض کردم که نمیدانم همچنین مردمان بغلبه می آیند و بی اجازت بالای درخت بارفته میوه هم میخورند و نقصان شاخهای درختان هم میکنند باستماع این سخن خواجه به نظر

تیز سوی از نگریستن فی الحال آن شخص از درخت بر زمین افتاد و بیهوش گردید بحالیکه هیچ دقیقه از مردنش باقی نماند چون چنین حال دیدم بتضرع و زاری پیش آمدم باز خوردند به هراس صوبه دار کشمیر لرزه بر اندام من افتاد پس حضرت نظر نمودند خاستند چند قطره شربت نبات در دهان وی انداختند و بتوجه حضرت باز جان در قالب او عود کرد و بهوش آمد و من او را بخانه او رسانیدم۔

(۵۴) واقعه متعلقه کاملیت حضرت آخون صاحب

میان شعبان بیان کردند که بمدتی بتلاش مرشد کامل ماندم **از اولیای زمانه خود زبانی روح حضرت شیخ نورالدین صاحب قدس سره که از اولیای کرام اند۔** روزی برای همین مطلب بر آستانه حضرت شیخ نورالدین صاحب رفتم و چنین گرسنه نشستم دیدم که حضرت شیخ نورالدین صاحب تشریف آورده فرمودند که الحال در کشمیر مثل آخون ملا عبدالسلام صاحب و کیل بادشاه اسلام دیگر کاملے نیست پیش او برو و استفاده کن و سلام ما برسان و بگو که بروز دوشنبه و پنجشنبه ختم همه حضرات میکنی ختم ما چرا نمیکنی علی الصباح افتان و خیزان بخدمت حضرت آخون صاحب رسیده ازین واقعه اطلاع دادم و بیعت نمودم و جناب آخون صاحب از آن روز ختم شیخ موصوف هم جاری فرمودند۔

(۵۵) واقعه متعلقه کشف حضرت آخون صاحب

اکبر شاه صاحب نبیره حضرت بیان می‌کنند که عطاء الله که از مریدان حضرت بود بیان کرد که روزی نزد هندوی از هنود کشمیر بضرورت کاری رفته بودم و وی چند نان بازاری برای من حاضر آورد و من حواله آدم خود کردم و از آنجا برآمده حاضر خدمت حضرت شدم دیدم که سائلی بینوا شعر نانی می‌نوازد و حضرت را خوش نمی‌آید پس بمن فرمودند که مرا از دست این شخص خلاصی ده و چند نانی که همراه شما است حواله کنید فی الفور تعمیل حکم نمودم۔

(۵۶) از توجه حضرت آخون صاحب رضی الله عنه خواجه محمد سنجی بطرفة العین رنج شد

خواجه محمد رفا که از مریدان حضرت آخون صاحب است بیان کرد که من و خواجه سنجی عرب میان در خدمت حضرت آخون صاحب رفتیم مشار الیه از مدت دیرپا به آزار شکم چنان مبتلا بود که هیچ چیز از قسم طعام و شراب او را هضم نمیشد من از حضرت عرض کردم برای شفا توجه آنحضرت خواستم ایشان طعام چاشت بیرون طلب فرموده با ما هر دو یکسان تناول فرمودند و ما یان را خورانیدند۔ از آن وقت مرض خواجه محمد سنجی رفت و چنان مرض او بصحت مبدل گردید که گویا گاهی مرض نشده بود۔

(۵۷) بتصرف حضرت آخون صاحب عبدالوهاب خوش نویس گردید

عبدالوهاب صاحب بیان میکنند بعمر چهارده سالگی مرید حضرت شده بودم برای سلام عید الفطر روز عید بحضور رسیدم جناب از اندرون خانه تشریف آورده سه قلم و پاره گوشت عنایت فرمودند از دادن قلمها بالی درخواست داشتم که خوشنویس خواهم شد چنانچه

از او جدا ایشان بعد چندے خوشنویس گردیدم۔

(۵۸) تعمیر حضرت آخوند صاحب نسبت تعمیر مقبره۔

اکبر شاه صاحب بیان میکنند که برای شکست و ریخت مقبره نجار را طلب کردم سفید آثار چشمان نموده نیامد۔ هنگامیکه بدرگاه رسیده ملول نشستم دیدم که نجار از قتان مخبران رسید پرسیدم که حال شما چیست۔ تعطیلات از حد بجا آورده گفت بعد انکار حضرت آخوند صاحب تشریف آوردند ازین واقعه رعشه بر اندام من افتاد حاضر شدم چنانچه مکان شکسته را بزودی درست کردیم۔ و اجرت هم کم گرفت۔

(۵۹) پیشین گوئے حضرت آخوند صاحب بانسبت موت بیماری

فضیلت پناه ملا عطاء الله مفتی خلف ملا لطف الله مفتی بن ملا محمد اشرف مفتی شهید بیان میکنند که والد فقیر ملا لطف الله بیمار بودند چهل روز نانی خورد خواب بر بستر افتاده بودند حضرت آخوند صاحب برای عیادت رسیده بر درد و دست مبارک خود بر سرش گذاشتند درد سر بالکل رفع شد حضرت آخوند صاحب آنجا سه گهڑی خواب کردند بعد آن فرمودند که ملا لطف الله ازین عالم خواهد رفت دعای مغفرت او و تعزیت حاضران کرده تشریف بردند ملا لطف الله بعد رفتن سفر آخرت نمودند۔

(۶۰) تصرف حضرت آخوند صاحب نسبت رفع و صحت او۔

اکبر شاه صاحب بیان میکنند که خواجه رحمت الله نابر نبود که از زمانه دراز بمرض سنگ مثانه مبتلا بودم همیشه در معالجه اطبا کوشیدم مگر هیچ فایده نیافتم چون از علاج اطبا مایوس شدم بخدمت حضرت آخوند صاحب رسیدم حضرت تعویذی دادند آن را بوقت خواب شسته خوردم۔ اول خواب آمد بعد آن بیدار شده چون بول کردم غلوله بمقدار سر انگشت خنصر بر آمد پس بعد بیهوشی بهوش آمدم از انوقت چنان صحت کلی یافتم که گو یا گاهی درین مرض مبتلا نشده بودم۔ غلوله به اطبا نمودم و حال گفتم بالاتفاق اطبا گفتند که ما این چنین نه دیده و نه شنیده ایم۔ از طب فهم این چنین معالجات نا ممکن است۔

(۶۱) رفع جنون محمد اسحاق شاعر بتوجه حضرت آخوند صاحب۔

محمد اسحاق شاعر بیان کرد که مرا دیوانگی و جنون در عالم جوانی شد والده ام استخاره کردند معلوم شد که از دعای عبد السلام صاحب رحمه الله به خواهد شد پس مرا پیش عبد السلام صاحب رحمه الله در ولایت بردند مگر تا مدتے مرا از هیچ فایده نشد باز مادرم استخاره کردند جواب یافتند که ملا عبد السلام صاحب آنکه وکیل بادشاه اسلام اند۔ پیش او شان ببرید چنانکه مرا پیش حضرت بردند به توجه حضرت مرا جنون رفع شد بعد ازان ما همه از بیعت حضرت مشرف شدیم۔

(۱۶۲) واقعۂ کشف خواجہ شہرت اللہ زبانی غلام شاہ بوقت مراقبۂ حضرت آخون صاحب وقبل از اظہار و بیان آن زبانی حضرت —

غلام شاہ صاحب درویش بیان کردند کہ خواجہ شہرت اللہ فرزند خواجہ لطف اللہ کہ از مریدان حضرت آخون صاحب بود بیان کرد کہ روزی بخدمت آخون صاحب رفتم ایشان تنہا در مراقبہ بودند من بمتابعت شریعت سر بمراقبہ انداختہ دران نشستم درین اثنا حالت خاص مرا دست داد دیدم کہ سہ مسند فرش گستردہ اند بر یکی حضرت آخون صاحب بر دیگری دو بزرگ عظیم الشان نشستہ اند ناگہان شخصی از در در آمد و در خواست تعویذ نمود بزرگی کہ بر یک مسند نشستہ بودند از حضرت آخون صاحب فرمودند کہ باین عزیز تعویذ نوشتہ بدہند حسب الارشاد ایشان تعویذ نوشتہ زیر زانوی مبارک خود گذاشتند چون درانحالت افاقت شد و حضرت ہم سر از مراقبہ برداشتند من ہم چشم کشودم حضرت قبل ازانکہ من چیزی بگویم فرمودند آن تعویذ اینست و بدست راست خود نمودند و فرمودند کہ بر طرف راست من جناب حضرت شاہ نقشبند رحمہ اللہ تشریف میداشتند و بر مسند دیگر جناب پیر و مرشد من تشریف فرما بودند — شما چرا راہ سلوک اختیار نمیکنند —

(۱۶۳) واقعۂ متعلقۂ کشف حضرت آخون صاحب

یاد داشتی کہ نزد قاضی محمود صاحب قلمی شیخ محمد کاوسی است دران شیخ مذکور می نگارند کہ بتاریخ ۱۴ ربیع الاول ۱۲۵۵ھ حضرت آخون صاحب ملا محمد محسن صاحب را عملی از اعمال باطنی تعلیم فرمودند فقیر آن شنیده بدل خود خطرہ کرد کہ این عمل حضرت از مرشد خود آموختہ باشند بمجرد این خطرہ روی مبارک طرف فقیر کردہ فرمودند کہ این در نکات الاسرار دیدہ بودیم و از حضرت مرشد خود گاہی نشنیدہ ام

(۱۶۴) واقعۂ متعلقۂ کشف حضرت آخون صاحب

سردار بیگ صاحب بیان می کنند کہ روزی با رفیقی کہ از ملازمان صوبہ دار کشمیر بود — و طلب صادق میداشت بخدمت حضرت آخون صاحب رفتیم درانجا دیدیم کہ ہمہ بزرگان حلقہ کردہ با حضرت در مراقبہ نشستہ اند از بس منفعل شدم کہ در مجلس چنین بزرگان این شخص را چرا آوردم — خواستم کہ آہستہ آہستہ بروم کہ درین اثنا حضرت سر خود از مراقبہ برداشتہ فرمودند کہ خوب کردید کہ این شخص را آوردید —

(۱۶۵) واقعۂ متعلقۂ کشف حضرت آخون صاحب

میر عبد الغفور بیان کردند کہ روزی من و وحید بابا کہ مرید حضرت بود شب در خدمت حضرت ماندیم — بعد نماز عشا حضرت بتلاوت قرآن مجید مشغول شدند دیدم کہ حضرت [illegible] تکرار الفاظ در قراءت میکنند — بدل خود گفتم کہ کلام اللہ ضبط ندارند ازین جہت تکرار الفاظ میکنند و در اصل حضرت اقرار بودند بہر قراءتے ہر یک حرف میخواندند و تکرار میکردند من واقف نبودم — بمجرد این خطرہ بطرف من دیدند و فرمودند کہ این چنین نیست کہ شما را خطرہ شدہ باز بتلاوت مشغول شدند — حیدر بابا از من حال پرسید و مرا از حال قراءت حضرت آگاہ ساخت —

(۶۶)
زن عقیم بتوجه حضرت آخوند صاحب دو پسر زاد

شیخ محمد صابر که از فرزندان شیخ عبد الغنی ابن شیخ عبد السلام است بیان میکنند که مادر ما چون عقیم بود و فرزند نمیشد۔ روزی پدرم از حضرت آخون صاحب تعویذی خواست فرمودند که دو سیب بیارید دو سیب آورد حضرت بران دم فرموده دادند هر دو سیب مادرم خورد دران سال ببرکت همان دو سیب من و اسد اللہ هر دو برادر توام متولد شدیم هرگاه به حالت بلوغ رسیدیم بخدمت ایشان میرفتیم بسبب استغراق روزی می پرسیدند کیستند و کجا میباشند و نام شما چیست برادر صاحب حضرت میان عبد الکریم عرض کردند که محمد صابر و اسد اللہ اند که بسبب های آنجناب متولد شده اند۔

(۶۷)
بتوجه حضرت آخون صاحب اناآوندی تا دوازده سال غلہ روزانہ یک خانہ برآمد۔

اکبر شاه صاحب بیان میکنند که تا در میر ملازم میر عنایت اللہ بیان میکردند که روزے میر عنایت اللہ صاحب دعوت حضرت کردند حضرت تشریف آوردند بعد الفراغ۔ بوقت قیلولہ چون حضرت دراز کشیدند من قریب رفته مگس رانی آغاز کردم۔ دران میان در دل من محبت و ارادتی ظاهر گشت عرض کردم که خانهٔ بنده را بقدم میمنت لزوم مشرف فرمایند قبول نموده تشریف آوردند۔ اهل خانه فقیر از حضرت دعای مزید برکت کردند فرمودند که از جنس غله در خانه چیزے هست عرض کرد که یک آوند پر از برنج سفید است فرمودند بیاروی آورد حضرت نظر فیض اثر خود برآن آوند کردند وارشاد فرمودند که سر این را محکم ببندند و مخرج آن از زیر آوند بگذارند از ان مخرج هر روز بقدر حاجت برآورده باشند انشاء اللہ تعالیٰ کم نخواهد شد پس او همچنان کرد و تا دوازده سال ازان آوند خرج نمود و هیچ کم نشد۔ روزی از راه تعجب سرپوش آوند برداشت دید که تمام ظرف خالی است و دانه از برنج موجود نیست و از حرکت خود پشیمان شد۔

(۶۸)
صحت آسیب زده بتوجه حضرت آخون صاحب۔

عبد العظیم صاحب عهده دار محکمهٔ قضا بیان میکنند که در زمانهٔ طفولیت من بدرد زانو مبتلا بودم پدرم بخدمت حضرت آخون صاحب برد حضرت فرمودند که محمد مسلم برای چه آمده عرض کرد بر حضور روشن است پس مرا نزد خود نشانیدند و پدر ما را فرمودند که بیرون نشینند و شخصی را اندرون آمدن ندهند و متوجه بسوی بنده شدند۔ دران اثنا یک شخص بد هیبت پیدا شد و لطرف ایشان بعجز و زاری گفت که حضرت من هم نفس میدارم کجا روم فرمودند چیزے میدهم بشرطیکه ازین پسر دست بردار شوی گفت قبول کردم و از نظر غایب شد۔ پس حضرت به پدرم فرمودند که صدقه بطور بدل صحت این پسر بدهند تا که صحت شود گفت چه باید داد فرمودند که یک گاو و یک گوسفند پخته بمساکین تقسیم کنند او قبول کرد بنده را فرمودند بخیز گفتم بچه قوت فرمودند

قوت است برخیزید معًا برخاستم و آهسته آهسته روانه شدم واثری ازان درد باقی نماند۔

(۶۹) حضرت آخون صاحب بعد وفات بذریعہ محمود شاہ بخلیفہ خود پیام فرستادند

محمود شاہ که نبیرہ حضرت آخون ملا نازک نقشبندی بود بیان کرد که در ۱۲۳۳ھ همراه عبدالصبور برای تجارت بقصبه جمون میرفتم شبی عبدالصبور بیان کرد که امشب عجیب واقعه دیدم که ما و شما قصد زیارت درویشی داریم که باغ حضرت آخون صاحب در راه اوست گفتم که اگر ازان راه بردیم مبادا حضرت دروازه واکرده پرسند که کجا میروند چه جواب خواهیم گفت اگر بگوئیم که پیش حضرت آمدیم دروغ خواهد بود واگر نام درویش دیگر بگوئیم نامناسب خواهد بود بهرکیف اتفاق رفتن شد بهرگاه متصل دروازهٔ باغ رسیدیم خود دروازه واشد و چنان نمود که حضرت اندرون باغ استاده اند و ستار میر بر روی حضرت استاده است و نظر حضرت بر ما افتاد و اشارهٔ آمدن فرمودند و ستار میر را نیز برای طلب ما یان فرستادند ازین واقعه بر اندام ما یان رعشه افتاد که الحال چه جواب خواهیم گفت نزدیک رسیده سلام عرض کردیم جواب دادند و فرمودند که کجا بودید و کجا میروید گفتیم برای سیر آمدیم فرمودند که محمد عابد و محمد شرف بخیریت اند باز فرمودند که بهر دو کس سلام ما رسانید بعد ازان پرسیدند که محمد شرف اجازت طریقهٔ حضرات قادریه و اجازت خرقه و کلاه از شاه ضیاء الله صاحب قادری گرفته است بجناب طلال ایشان گفتیم که ما را خبری نیست فرمودند که این امر واقعیست ما را خبر و اطلاع است او را سلام رسانند و بگویند که شما هر چه کردند خوب کردند۔

(۷۰) واقعهٔ خواب شیخ شرف الدین محمد که ازان ترقی حضرت آخون صاحب در عالم آخرت ظاهر می شود

شیخ شرف الدین محمد زرگر بیان میکنند که شبی در اعتکاف بعد نماز تهجد در واقعه دیدم که گویا در آستانه حضرت مخدوم رسیدم نگرو در جائیکه قبر مبارک ایشان است در همانجا قبر حضرت آخون صاحب است و در روضهٔ ایشان به نسبت سابق این تغییر مینماید که در جای قبر ایشان آئینه خانه و روضه و درخت های اقسام خاص اند و قبر حضرت آخون صاحب از خاک است و گرداگرد او تخته های سنگ ماتری نهاده اند و نیز گلکاری مس کنانیده تخته های مسی درست نموده هم گزاشته اند داروغه این اهتمام خواجه محمد سالم داماد حضرت آخون صاحب موجود اند و از فقیر میگویند که انتظار شما داشتیم هر کدام که ازینها شما پسند کنند بر بالای تخته های سنگ خواهیم گزاشت درین اثنا بیدار شدم و بخاطر گذشت که حضرت پیر دستگیر آخون صاحب را مرتبه ایشان نواختند که اولیا را بعد ارتحال ترقیست حضرت آخون صاحب بر سبیل تذکره میفرمودند که ما در حضرت مخدوم صاحب علیه الرحمه معًا از پستان حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وسلم شیر خورده ایم الحال آن دولت که به حضرت مخدوم حاصل بود۔ به ایشان هم نصیب شد

(۶۱) بیان فرمودن حضرت آخون صاحب خدمت آن عالم در خواب بشیخ محمد صدیق۔

شیخ محمد صدیق صاحب فرزند شیخ رحمت الله صاحب بیان کردند که شبی آخون صاحب را در واقعه دیدم فرمودند که تو پسر رحمت الله هستی گفتم بلی پرسیدم که حضرت خود در عالم دنیا صاحب خدمت بودند چون از دنیا بعالم آخرت رحلت فرمودند درانجا هم خدمتی میدارند فرمودند بلی ما را داروغه جنت کرده اند مشاهده بکن که کلید دروازه بالای در نوشته شده است دیدم که کلمهٔ طیبه بالای در نوشته شده بود باز فرمودند که یاران مرا بگو که محمد مقصود عزیزی که یکی از یاران من است این طرف خواهد آمد۔ بعد ازان من اظهار عاجزی خود کردم۔ وتوجه خواستم فرمودند که چی باشد اگر باین جانب بشر روید بطرف خدا بروید چندروز حیات مستعار ما چنین بسر باید کرد۔

(۶۲) بعد وفات حضرت آخون صاحب بتوجه حضرت صحت اکبر شاه صاحب از مرض۔

اکبر شاه صاحب بیان میکنند که در هنگام علالت نقیر شبی بسیار سخت تکلیف والم داشت حضرت در آخر شب جلوه فرما شده فرمودند که بابا آزار داشتی بمجرد این کلام تخفیف حاصل شد و حالت مبدل بصحت گردید۔

(۶۳) بعد وفات اثر کلام حضرت آخون صاحب در خواب بمحمد اکبر شاه صاحب۔

محمد اکبر شاه صاحب نبیرهٔ حضرت آخون صاحب بیان میکنند که بعد رحلت حضرت بر خدمت وکالت بادشاهی تقرر فقیر شد و هر سال درعیدین دو شال از سرکار میرسید بعد وفات حضرت در عید الضحی از سرکار حسب دستور قدیم شال نرسید ازین امر بسیار مکدر بودم بوقت شب در واقعه دیدم که گویا بخدمت حضرت ایشان رسیدم واظهار رسمی خود عرض کردم سر مبارک بطرف دیگر گردانیده خشم گرفته فرمودند که ترا چه شد چرا چنین کردی ازان روز چنین خیالات از خاطر من محو شدند۔

(۶۴) واقعه گردانیدن روی اکبر شاه صاحب از طرف قبله بطرف مقبره حضرت آخون صاحب۔

محمد اکبر شاه صاحب بیان میکنند که روزی در مقبرهٔ حضرت آخون صاحب روی بطرف قبله و پشت به تربت شریف ایشان کرده مشغول خواندن درود بودم۔ در آن حالت شخصی ظاهر شد و هر دو دست خود هر دو بازوی فقیر گرفته رو بسوی تربت شریف ایشان گردانید۔ وگفت که شما روی خود باین سو کنند که قبلهٔ شما ایشان اند فقیر باضطراب تمام روی بدان صوب کرد۔ وعذر تقصیر بجا آورد۔

(۶۵) حضرت آخون صاحب در خواب خواجه محمد زمان تکذیب بیان غلط فرمودند۔

خواجه محمد زمان بیان میکنند که حضرت آخون صاحب را شبی در خواب دیدم فرمودند که برای فاتحه من به مقبره نمی آئی گفتم حضرت من می آیم فرمودند که دروغ میگوئی اگر می آئی من چرا ترا نمی بینم بعد ازان از راه خجالت گفتم بخدمت شیخ شرف الدین صاحب میروم باز فرمودند که این غلط دیگر است من خود آنجا همیشه میباشم

اینجا ہم ترا گاہی نمی بینم از غلط بیانی خود شرمنده شدم ـ

(۲۶۷) مریدی را در اعتقاد حضرت بوجہ موت عزیزی شبهه پیدا شدن و از گفتگوی متوفی در خواب رفع شبهه ـ

فضل الله خان فرزند راجی خان که متوطن دار الخلافة شاهجهان آباد بود وقتیکه به کشمیر آمده بود بوساطت خواجه محمد اعظم وخواجه محمد زمان که این هر دو مرید حضرت آخون صاحب بودند مرید حضرت شده بود و بعد چندی بیمار شد اہلیه او هم مرید حضرت بود برای حیات شوهر خود از حضرت دعا خواست فرمودند که ما دعا میکنیم لیکن اختیار بدست حضرت حق تعالے است امید زیست نیست چونکه در اصل عمرش تمام شده بود از ین عالم رخصت شد زوجه او را در اعتقاد حضرت شبهی پیدا شد در همان حالت شبی شوهر خود را در کمال جمال وحشمت بخواب دید پرسید که تو مرده بودی ـ این دولت از کجا یافتی او گفت بلی مرده ام حق تعالی بدعای حضرت آخون صاحب مرا ایمان داد و باین مرتبه رسانید ـ علی الصباح گفت که در اعتقاد حضرت شبهی که واقع شده بود رفع گردید واز خواب متنبه شدم ـ

(۲۶۸) درخواب به خواجه امان الله خبر دادن واقعه وهدایت نمودن حضرت ـ

خواجه امان الله مرید حضرت که بعد انتقال حضرت پیش عبد الرزاق آمد ورفت میداشت سالی در عرس حضرت شاه نقشبند در مجلس ختم از شیخ شرف الدین محمد زنگیر بیان کرد که امشب در پاس آخر شب حضرت آخون صاحب را در واقعه دیدم فرمودند که فردا صبح برای ختم پیش شرف صاحب برو که ما هم همان جا می آئیم عرض نمودم که فقیر را از قدیم آمد ورفت پیش عبد الرزاق است باز فرمودند که عبد الرزاق بدایه رفته است ما هم پیش شرف صاحب میرویم شما هم آنجا بیائید هر چند که فقیر را از شیخ عبد الرزاق خبر نبود که کجا است چون علی الصباح خبر گرفتم معلوم شد که بدایه رفته است بدین وجه نجدمت شما حاضر شدم ـ

(۲۶۹) واقعه انتقال حضرت آخون صاحب قدس سره

شیخ شرف الدین محمد زنگیر میگویند که چون وقت رحلت حضرت آخون صاحب رسید در ماه شوال ۱۰۷۱ هجری صاحب فراش گردیدند حالت بیخودی دفعةً بر ایشان غالب شد حتی که وقت نماز هم بیدار می ساختم تا آنکه در هر رکنی از ارکان نماز میگفتم که حضرت الحال رکوع کنند والحال سجده نمایند والا در هر وقت از خود میرفتند تا چند روز در مرض الموت ماندند در حالت نزع فقیر از حضرت سوال کرد ـ و به آواز بلند گفت آخون صاحب ـ پس چشمان مبارک وا کردند و بزبان هندی فرمودند (جی صاحب) عرض نمودم که از مغائبات هم چیزی معلوم میشود فرمودند بلی گفتم چه فرمودند که قاسم بن محمد بن ابی بکر الصدیق رضی مرا می طلبند من از ین وجه تکرار کردم که معلوم

شود این گفتگو از عالم بیهوشی است یا در هشیاری - باز فرمودند تکرار کردند و فرمودند که آنچنان نیست که شما گمان میکنند که من به بیهوشی گفتگو میکنم من بهوشم به تبسم فرمودند که نام ابن محمد ابن ابی بکر الصدیق رضی الله عنهم مراحم اللبند بعد ازین در واقعیت بیان حضرت مرا جای شک نماند - غرضکه همین روز که هجدهم شوال و روز یکشنبه بود قریب دو پهر ازین عالم فانی بعالم جاودانی حضرت ممدوح رحلت فرمودند و داغ مفارقت ظاهری و الم مهاجرت بر قلوب عقیدتمندان و مخلصان و محبان خود گذاشتند -

هر آنکه زاد بناچار بایدش نوشید
ز جام دهر مئی کل من علیها فان

این روز برای مخلصان و عقیدتمندان کم از روز قیامت نبود چندانکه مخلصان و محبان خبر یافتند حاضر شدند و تعداد حاضرین خارج از شمار بود - همه در سخت رنج و الم مفارقت مبتلا بودند - غرض بعد نماز جنازه جنازهٔ حضرت در خانقاه حضرت که متصل مکان حضرت واقع محله گوجواره بود مدفون شد -

چونکه در مخلصان و محبان حضرت اکثر علما و فضلا بودند بکثرت تواریخ انتقال حضرت گفتند که اندراج آن خالی از ضرورت و باعث تطویل است مگر از ان بعض تواریخ در ذیل مندرج اند -

(۱) تواریخ مصنفهٔ فضیلت پناه کمالات دستگاه خواجه محمد عمر معروف بوحید الدین خان قاضی القضات هندوستان مقیم شاهجهان آباد و صاحب سجاده نشین حضرت آخوند صاحب

قطعهٔ تاریخ

قطب عالم حضرت عبد السلام
جانب دار البقا شد عاقبت
معدن فیض و سخاوت موهبت
گفت تاریخ وفات [illegible]
بعد ارشاد جهانی چون روان
بود او کسر علوم معرفت

قطعهٔ تاریخ

دریغا حضرت عبد السلام آن مرشد کامل
بدلهای خداجویان نیکوکار ...
که بود اندر ره حق کاردان بالاتر همه ما
ز سال رحلت او دو هم چو سال از دلها
روان شد جانب دار السلام ماند تنها
بگفتا هاتفی گو خواجهٔ احرار عهد ما

قطعهٔ تاریخ

پیر ما شمس دار عرصه دین
ورشفق سیل خون ز دیده براند
مرکب خود ازین جهان چو براند
سال فوتش الف کشیده سروش
فلک از مهر زد کلاه بخاک
گفت هی نقشبند وقت نماند

قطعهٔ تاریخ

مرشد ارباب تقوی شیخ دین عبد السلام
از قضا چون در جوار رحمت ایزد گرفت
هجدهم شوال یکشنبه دو پهر روز گفت
سال رحلت تاریخ دایم و وقت آن ها از کرد

(۲) تواریخ مصنفهٔ شیخ شرف الدین محمد زگیر خلیفهٔ حضرت آخون صاحب قدس سره

قطعهٔ تاریخ

آه که رفت از جهان مرشد عالیمقام
عازم فردوس شد راه نمای انام
عالم نیکو شیم صاحب علم و حکم

محترم و محتشم صدر نشین کرام
چون ز جهان کرد نقل سال وفاتش خرد
گفت ولی اللهی رفت بدار السلام

قطعهٔ تاریخ

آن شهنشاه سفر اندر وطن
خواست زین دنیای دون رحلت نمود
گفتمش مولای این مذهب

این سوالم از سر شفقت شنود
پس جواب اسمع فانی ذاهب
با الی رب سید ببنی نمود

تاریخ

سال تاریخ آن ستوده سیر
رضی الله عنه هاتف گفت

(۳) تاریخ مصنفهٔ محمد نصیر صاحب رحمه الله

قطعهٔ تاریخ

شیخ اسلام زمان عبد السلام
آنکه بود اسرار حق بروی عیان
زین جهان چون رفت سال رحلتش

گفت هاتف شیخ اسلام زمان

(۴) تاریخ مصنفهٔ محمد سعید صاحب رحمه الله

قطعهٔ تاریخ

خواجه عبد السلام با دسه خلق
بایزید و جنید ثانی بود ه
سوی دار السلام رفت و نمود ه

دارکوان وفساد را پدرود ه
سال تاریخ رحلتش هاتف
بود ابدال وقت خود فرمود ه

(۵) تاریخ مصنفهٔ عبد الوهاب صاحب رحمه الله

قطعهٔ تاریخ

سالکان را نمود راه بحق
از جهان رفت عارف بالله
هاتفی سال وصل او گفتا

افضل و اعلم اکمل و آگاه

(۴۸) تذکره نسب حضرت آخون صاحب — علی محمد خان صاحب سعید الدوله شریف الملک انتظام جنگ بهادر مدار المهام شاه اوده که با حضرت آخون صاحب قرابت میدارند در کتاب خود موسوم بعمدة الانساب نسبت نسب حضرت آخون صاحب نوشته اند که حضرت ممدوح از خاندان وزرای مازندران اند که سادات حسنی بودند — از اسناد شاهی متعلقهٔ جاگیرات نسل مفتی فرید الدین خان صاحب

نام مرحمتی لہ بخطاب سیادت درج است و درکتاب تحفۂ شاہی مفتی فریدالدین خان صاحب با نام والد خود
حضرت آخوند صاحب حسینی نقشبندی نوشته اند ازین ہم تائید بیان صاحب عمدة الانساب میشود و نیز از
اندراج کتاب احسن المطالب که دران نوشته است که شخصی ثابت نامی از اہل کشمیر بیان کرد که چون روزے
از فرزند حضرت آخون صاحب در زمانه صغرسنی ایشان دریافت کردم که قوم ایشان چیست فرمودند که حسینی
گفتم حسینی چیست فرمودند که آخون صاحب میدانند مرا ازین خبری نیست و صاحب کتاب ازین نسبت
نسب ایشان استدلال کرده است ۔ و نه صرف ازین تائید بیان صاحب عمدة الانساب میشود بلکه از
تحریر عبید الله صاحب بخوبی تائید میشود که از خلفای حضرت آخون صاحب بودند و درکتاب خود موسوم
بحالات الکرام نوشته اند که روزی از سرور اولیا رسید الاتقیا حضرت پیر و مرشد امام آخون عبد السلام
رحمة الله علیه بمقتضای خلوص و اتقیا و رسوخ اعتقاد گستاخانه عرض کردم که قوم حضرت ایشان حسینیست
حضرت نام نامی جد بزرگوار خود سید ابی سعید محمود الحسینی فرمودند وارشاد نمودند که او شان اظهار سیادت
پسند نمی فرمودند ۔ چرا که در اہل اسلام قومی از اقوام اہل اسلام چندان بزرگی نمیدارد که بمقابله سادات
بزرگی او رفعتی دارد از ہمه اقوام اہل اسلام برگزیده تر و بزرگ تر قوم سادات است که تعظیم و تکریم
آن بر ہمه افراد جمیع اقوام اہل اسلام واجب است ۔ بغیر از تعظیم و تکریم و مراعات و محبت و مودت
ایشان احدی را گزیر نیست چرا که ایشان از نسل حضرت سرور عالم خاتم الانبیا محمد المصطفی صلی الله علیه وسلم
اند که برای بهتری امت خود مصائب بی شمار برداشته باعث حصول تمامی خوبیهای دنیا و عقبی آنها شدند و امت
را ملقب به لقب (کنتم خیر امة) گردانیدند پس جمیع امتیان از زمانه بعثت حضرت تا روز قیامت اگر شکریه احسانات
و مکارم حضرت در هر نفسی از انفاس حیات به تعداد نامحدود کنند چندان که سعی حضرت قابل شکریه واجبی است
شمه از ان ادا کردن نمیتوانند و نجات ہمه امتیان بر اطاعت و محبت حضرت موقوف است ازین ظاهر است
که هر قدر که تعظیم و تکریم و مراعات و محبت و مودت با اہل بیت کرده شود کم است و بر تمامی امتیان تعظیم و تکریم
و مراعات و محبت و مودت اہل بیت واجب و لازم است نسبت مودت ایشان در قرآن مجید ارشاد جناب باری است
که (قل لا اسئلکم علیه اجرا الا المودة فی القربی) و ازان ظاهر است که خود جناب باری مودت اہل بیت بذریعه
این حکم واجب فرموده و نیز نسبت ایشان در فرقان محترم ارشاد حضرت باری است که (واعلموا انما غنمتم من شیء
فان لله خمسه وللرسول ولذی القربی والیتمی والمساکین وابن السبیل ط) که بذریعه آن حصه ایشان از خمس مال
غنیمت معین فرموده است ۔ غرض بزرگی سادات حدی ندارد ۔ پس اگر با وجود علم سیادت کسی آداب
سیادت نگاه ندارد مستحق عذاب و عقوبت میشود ۔ و درین زمان از ضد و عقاید و قلت اخلاق

ودیگر حالات چنین مردمان نهایت کمتر اندکه کما حقه آداب سیادت ملحوظ دارند پس علی العموم اظهار سیادت
باعث مضرت اکثر کسان است که با وجود علم سیادت هیچ لحاظ سیادت نمیکنند و مستحق عذاب و عقوبت میشوند
وقبل از علم سیادت خطائی که از کسی صادر شود بوجه بی علمی قابل عقوبت و عذاب نمیشود - درین حالت
بهتر همین است که بعدم اظهار سیادت اشخاص کثیر را از عقوبت و عذاب محفوظ و سیادت را از توهین
نگاه داشته شود - و وجه ناپسندی اظهار حضرت نه صرف همین است بلکه نیز دیگر وجوهات این امر هم بودند
که منجمله آن یکی این است که اهل عجم نه همچو اهل عرب پابند اصول حفظ انساب اند - و نه اخلاق اهل عجم همچو اخلاق
اهل عرب است و نه عقاید اهل عجم مثل اهل عرب پخته و مستحکم اند و نه معلومات مذهبی اهل عرب علی العموم
اهل عجم میدارند و نه پابندی مذهب اهل عرب در اهل عجم یافته میشود و نه صداقت بیشتر اهل عجم بوجه قلت
معلومات مذهبی و عدم عقاید راسخه و صداقت تامه و اخلاق حسنه بنسبت خود و در اظهار نسب غیر واقعی تامل
نمی کنند و برای اغراض و مقاصد مختلفه با وجود بودن خودها از اقوام مختلفه خود را سادات ظاهر میکنند و هیچ
پروای ارشاد سرور کائنات صلی الله علیه وسلم (لعنت الله علی داخل النسب وعلی خارج النسب)
نمیکنند و بغرض منافع تعظیم و تکریم و فتوحات دنیاوی اینهمه میکنند و عقوبت و عذاب عاقبت که تا ابد الآباد
خواهد ماند بر ان منافع چند روزه بما ترجیح میدهند و نه هیچ شرمی از انکشاف حالات اصلی میدارند و نه هیچ
ادب نسب اعلی میکنند و چونکه در عجم همچنین اشخاص بسیار اند که هیچ ثبوت واقعیت سیادت خود نمیدارند و بکثرت
از حال قومیت واقعی خود بخوبی واقف و بسا مردمان از حالات ایشان نیز مطلع اند - لیکن باز آنها از
دعوی سیادت باز نمی آیند پس در همچنین اشخاص اگر سادات واقعی اظهار سیادت کنند بوجه
کثرت چنان سادات اکثر مردمان گمان خواهند برد که اینها هم از جنس همچنین سادات خواهند بود که
برای اکتساب دنیا سادات گردیده اند - پس درین حالات مناسب همین است که اظهار سیادت
نه کرده شود و ماسوای این چونکه در اهل عجم قید کفیت نیست و بدینوجه باختلاط اقوام دیگر در هر نسل
تغیری که پیدا شده است بسبب آن نسب واقعی هر فردی بصحت تام دریافتن دشوار بلکه قریبا
ناممکن گردیده است بعد پشت با پشت صرف بر بنای مسموعات که تا چهار یا پنج پشت شنیده میشود
که فلان ابن فلان از نسل فلان بود چنان بطور یقینی نیست کسی که بعد سی و چهل پشت بود از اولاد
نمیتوانند که اینها از نسل او بودند پس ازین ظاهر است که نسبی که قرار داده می شود بطور یقینی نیست
بلکه بر سبیل ظنیات بنا شده - و چونکه حالت اهل عجم قابل اطمینان نیست چنانکه گذشت پس بران تحقیق
انساب بهر حیثیت ظاهر است پس درین حالات بر ظنیات بطور یقینی دعوی سیادت

هم نامناسب ست۔ چراکه اگر نسبت واقعی ست غیرواگر نیست غیر واقعی ست این فعل خالی از
سوء ادب نخواهد بود۔ گو از زمانه انتقال نسل ما از عرب بعجم احتیاط تامی امور مرعی مانده است
و لحاظ کفو نیز همچو اهل عرب داشتند۔ تاهم بعد هزار سال گفتن این امر که از اولاد حضرت
امام حسن بن علی رضی الله عنهم هستیم اگر محض از ظنیات نخواهد بود بلحاظ استداد زمان و تغیرات
کثیر از یقینات هم نخواهد بود پس مقتضای احتیاط همین ست که بطور یقینات متحققه این را
بکار نبریم۔ وچونکه برای سادات بدتر ازین امر نیست که سیادت خودرا باعث منافع دنیا
وفتوح گردانند وغیر ازین در اظهار سیادت کدامی نفع عقبی نیست وعدم اظهار حقیقت هیچ گاه منافی
حقیقت واقعی نیست پس ازین ظاهر ست که ضرورت اظهار سیادت علی العموم هیچ نیست۔
ونیز موید ترین قول صاحب عمدة الانساب شجرهٔ حضرت آخوندصاحب ست که در کتابی
مندرج ست آن کتابیست که مثل بیاض در آن مختلف مسائل علوم ورسائل وخطوط
بزرگان ونسخجات اقسام وانواع مندرج اند۔ ونیز حالات حضرت آخوندصاحب ومکاتیب
ایشان وقواعد شغل واشغال طریقهٔ ایشان منضبط اند۔ ونیز تحریرات مختلف الاقسام
بزرگان درج اند۔ دبرین هر دو مواهیر جناب ملا عبدالله صاحب فرزند حضرت آخوندصاحب
ثبت اند یکی بنام اصلی ودیگر بخطاب مفتی فریدالدین خانصاحب که ازان ظاهر ست که این کتاب
مفتی صاحب ممدوح ست وبسلسله در نسل وشان محفوظ ماند از مفتی صاحب ممدوح به مفتی
معین الدین خانصاحب فرزند ایشان رسید واز ایشان به مفتی مجیدالدین خانصاحب
فرزند ایشان واز ایشان به حفیظ الدین خانصاحب فرزند ایشان واز ایشان به رفیع الدین خانصاحب
برادر حقیقی ایشان۔ چون رفیع الدین خانصاحب در مرض الموت مبتلا شدند بوجه آنکه هیچ
فرزند نداشتند ودختر ایشان هم انتقال کرده بود۔ برادری هم کدامے باقی نبود
این کتاب وسند جاگیر بخدمت مولوی محمد نعمت الله خانصاحب خلف الصدق
منشی عظیم الله خانصاحب که با ایشان بسیار محبت داشتند بخدمت مولوی محمد سلیم الدین خان
صاحب برادر عم زاد خود بدهلی فرستادند وگفتند که این کتاب از بزرگان در خاندان ما می آید
وازین اکثر حالات خاندان معلوم میشوند چنانچه خود از من تصدیق این واقعه مولوی
نعمت الله خانصاحب کرده اند بعد انتقال مولوی محمد سلیم الدین خان صاحب
از صاحبزادی صاحبهٔ ایشان زوجهٔ حمید الدین خانصاحب مرحوم این کتاب بمن رسید

پس ازین ثابت ست که این کتاب باحتیاط تمام در نسل مفتی فریدالدین خانصاحب محفوظ مانده است

درصحت این کتاب شکی نیست و در ابتدای کتاب

حفیظ الدین خانصاحب چنانچه رضا ایچ که نوشته اند در آغاز

خطابه آن و در آخر نام خود چنین تحریر فرموده اند درین کتاب

شجرهٔ حضرت آخوندصاحب که مرقوم ست از عبارت وی

ایشان آن شجرهٔ قلمی حضرت ممدوح معلوم میشود

چنانچه نقل آن که از نو گرفته گرفته شده است بالکلیه لاحل

است و در ذیل تحفه کیچه میشود که علاوه مؤید بودن قول

صاحب عمدة الانساب مشرح قول او هم است

چراکه ازین تمامی سلسله نسب ایشان و اسمای بزرگان

ایشان و انتهای نسب ایشان بخوبی ظاهرست

(۱۵)

ذکر ازواج و اولاد حضرت آخوندصاحب و برادران ایشان و ازواج و اولاد

والد ماجد حضرت آخوندصاحب در شهر پشاور در خاندان عالی و نجیب عقد حضرت آخوندصاحب کردند

و از بطن آن زوجه دو فرزند تولد شدند. نام فرزند کلان محمد عمر نهادند و فرزند خورد را موسوم عبدالله کردند

بعد ازین والدهٔ فرزندان ایشان ازین عالم فانی بعالم جاودانی رحلت نمود. بدینوجه حضرت

باز به خاندان عالی و شریف و نجیب عقد ثانی فرمودند از زوجهٔ ثانیه دو دختر متولد شدند که دامی فرزند نرینه تولد نه شده
پدر بزرگوار حضرت کدخدائی خواجه مراد الدین خانصاحب قاضی القضات هند هم در خاندان عالی
و نجیب فرموده بودند و از بطن آن زوجه یک فرزند و دو دختر تولد شده بودند۔ نام فرزند خواجه
جلیل الدین خان بود و عقد برادر خرد حضرت خواجه عبدالکریم صاحب نیز در خاندان نجیب شده بود
و یک فرزند مسمیٰ به خواجه محمد رضا متولد شده بود۔ خواجه مراد الدین خانصاحب کدخدائی خواجه
جلیل الدین خان در خاندان عالی و نجیب فرمودند حضرت آخوند صاحب میخواستند که عقد هردو فرزندان خود
به هر دو صبیهٔ خواجه مراد الدین خانصاحب برادر کلان خود کنند و نیز برادر کلان ایشان هم میخواستند
لیکن عمر او شان اکتفا نه کرد۔ و قبل ازین از جهان فانی تشریف فرمای عالم جاودانی گردیدند۔
و بعد انتقال وشان خواجه جلیل الدین خانصاحب فرزند او شان قایم مقام پدر خود شدند ایشان هم
بفیوض تربیت ظاهری و باطنی پدر خود ستوده صفات بودند۔ در علوم ظاهری عالم متبحر و فرید عصر خود
بودند و در علوم باطنی هم دستگاه کافی میداشتند بلحاظ خیال والد مرحوم و نیز بوجه اینکه خیال والدهٔ ایشان بود
همین میخواستند که کدخدائی هردو همشیرهٔ ایشان با برادران عم زاد ایشان شود لیکن ایشان خود بر خدمت
قاضی القضات هندوستان مامور بودند۔ و در شاهجهان آباد قیام میداشتند و نهایت مقرب بادشاه
وقت بودند و اکثر بحضور بادشاه می ماندند۔ هر چند میخواستند که برخصت به کشمیر روند و ازین کار ضروری
فارغ شوند لیکن از بارگاه ظل سبحانی رخصت منظور نمی شد۔ آخر ایشان از عم بزرگوار خود این استدعا
نمودند که حضرت تکلیف فرموده برادران را در شاهجهان آباد بیارند تا ازین ضرورت الفراغ شود حضرت
استدعاء ایشان قبول فرمودند و هر دو فرزندان حضرت به شاهجهان آباد رسیدند و در شاهجهان آباد
عقد هر دو فرزندان حضرت با هر دو صبیه خواجه مراد الدین خانصاحب مرحوم گردید۔ غرض حضرت بدین طور
از کدخدائی فرزندان فارغ شدند و صورت کدخدائی دختران حضرت این شد که دختر کلان را
حضرت به سید خواجه افضل صاحب خلف الصدق نجابت پناه خواجه قابل خان صاحب
ابن سیادت پناه حضرت سید باقی صاحب کاشغری منسوب فرمودند۔ که از خاندان عالی و اکابران کشمیر
بودند۔ و دختر خرد را بخواجه محمد سالم صاحب منسوب نمودند که ایشان هم از خاندان عالی سادات و اکابر کشمیر بودند۔
خواجه عبدالکریم صاحب برادر خرد حضرت عقد خواجه محمد رضا فرزند خود هم در خاندان شریف و نجیب فرمودند۔

مختصر تذکرهٔ حالات ظاهری و باطنی هردو فرزندان حضرت و قایم مقامی آنها به نیابت حضرت و تذکرهٔ اولاد و انتقال آنها

(۱۸) شیخ شرف الدین محمد زنگیر در کتاب خود می انگارد که
هردو فرزندان حضرت آخوند صاحب از خرد سالی

مقرب بادشاه هندوستان ومنظور نظر وزرا وامرا بودند۔ وخواجه محمد عمر به خطاب وحید الدین خان وخواجه
عبد الله بخطاب فرید الدین خان از پیشگاه بادشاه هندوستان سرفراز شدند۔ و به خواجه محمد عمر ابتدائً
خدمت قاضی القضات هند بلحاظ اعزاز خاندانی وعلم وفضل وشان عطا شده وخواجه عبد الله بلحاظ مذکور ابتدائً بر خدمت
مفتی اعلی شاهجهان آباد سرفراز شدند۔ حضرت آخوند صاحب تعلیم علوم ظاهری وباطنی هر دو فرزندان خود خود نمودند
وتوجه ظاهری وباطنی حضرت هر دو فرزندان عالم متبحر وفاضل اجل گردیدند۔ ودر علوم باطنی هم بهرهٔ وافر برداشتند تا وقتیکه
درکشمیر بودند حضرت از تربیت ظاهری وباطنی ایشان تغافل نمیکردند بلکه هر وقت متوجه تربیت باطنی و
ظاهری میماندند۔ وهر دو فرزندان بر دست پدر بزرگوار خود بیعت نمودند۔ وبعد اتمام سلوک هر دو برادر
از حضرت اجازت تسلیک سالکان حاصل کردند۔ وبعد رفتن شاهجهان آباد هم حضرت گاهی از توجه
باطنی ایشان را فراموش نکردند حضرت همیشه بتوجه باطنی متوجه حال ایشان ماندند۔ وباوجود اجازت
تسلیک سالکان مکرراً هر یک فرزند را اجازت نامه بزبان عربی بدست محمد صالح که خادم شب وروزی
حضرت بود فرستادند۔ شیخ شرف الدین محمد زنگیر میگویند که الحال هر دو فرزندان حضرت جامع کمالات
اند۔ چنانچه بتوان گفت که از حضرت آخوند صاحب در کمالات اند جامع علوم عقلی ونقلی وظاهری وباطنی
وذوی کرامات اند۔ صاحب خزینة الاصفیا می نگارد که بعد وفات حضرت آخوند صاحب خواجه محمد عمر المخاطب
به وحید الدین خان قاضی القضات سلطنت اسلامیه هندوستان وخواجه عبد الله المخاطب به فرید الدین خان
مفتی اعلی سلطنت اسلامیه هندوستان بر مسند ارشاد نشستند وقائم مقام پدر بزرگوار گردیدند از خواجه
محمد عمر صاحب چونکه بادشاه وقت اولوالعزم مروج الدین شاه عالم بادشاه غازی عقیدت داشت وتعظیم
وتکریم ایشان از حد کرد واز کارگذاری ودیانت ایشان بیحد خوشنود بود لهذا علاوه جاگیرات آبائی
بتاریخ بست وچهارم ربیع الثانی [illegible] هجری ایشان را مواضعات راهی پور کهانڈه واقع پرگنه
سونی پت صوبه شاهجهان آباد بطریق جاگیر التمغا عطا فرموده ونیز بادشاه مذکور بخواجه عبد الله صاحب
التفات تمام داشت ونظر مکرمت برحال وشان هم مبذول داشت واز خدمات اوشان هم خوشنود بوده
اوشان را هم جاگیرے بطور التمغا عطا فرموده۔ این هر دو برادر طویل العمر شدند وتا زمانهٔ دراز بخدمات
شاهی کار فرما ماندند۔ لیکن همچو والد بزرگوار خود گاهی دل بدنیا ندادند وگاهی از یاد الهی
غافل نشدند وباوجود تعلق خدمات شاهی بیشتر وقت در تعلیم علوم ظاهری وباطنی وتسلیک سلوک
سالکان صرف میکردند۔ وطالبان علوم ظاهری وباطنی را بشفقت تمام تعلیم میدادند۔ از فیض تعلیم
حضرات ممدوح بیشمار اشخاص فاضل اجل وسالک باخبر گردیدند۔ در اوایل عمر خواجه عبد الله صاحب

یک فرزند تولد شد و نام او خواجه معین الدین نهادند و در اواخر عمر خواجه محمد عمر صاحب یک دختر و یک فرزند تولد شد و فرزند بخواجه امین الدین موسوم گردید۔ ایشان دختر خود را در زمانۂ حیات خود به مرزا کمال الدین بیگ خان ابن عطاء الله بیگ خان منسوب فرمودند که از خاندان عالی و اکابر روزگار بودند و در سنه ۱۲۸۴ هجری زوجۂ خواجه محمد عمر صاحب در شهر شاهجهان آباد از عالم فانی بعالم جاودانی رحلت فرمودند و در مقبرۂ حضرت شاه باقی بالله قدس سره مدفون گردیدند۔ قبر ایشان از سنگ باسی کٹہرہ دار ست از انتقال ایشان بخواجه صاحب سخت رنج و ملال شد و تا عرصۂ دراز از رنج مفارقت متاثر ماندند۔ مادۂ تاریخ وفات این صبیۂ خواجه مراد الدین خانصاحب رحمه الله نیست

نجات یافته از نام فاطمه
۱۲۸۴

بعد چندی ایشان خود که همیشه فانی از خود و باقی بحق می بودند۔ قریب العمر والد بزرگوار خود شش کم چهل شهر راهی عالم جاودانی گردیدند۔ و در مقبرۂ حضرت خواجه باقی بالله قدس سره بفاصلۂ صد قدم طرف مشرق از مرقد حضرت آسوده اند و قبر ایشان هم از سنگ باسی و کٹہرہ دار ست۔

تذکرۂ حالات فرزندان صاحبزادگان حضرت آخوند صاحب (۹۲)

خواجه معین الدین از والد خود خواجه عبد الله تعلیم علوم ظاهری و باطنی بالتکمیل یافتند و عالم متبحر و فاضل اجل گردیدند و منظور نظر امراء و وزراء و پادشاه گردیده بعهدۂ آبائی خدمت مفتی شاهجهان آباد سرفراز شدند و نیز جاگیر آبائی هم بر ایشان بحال شد۔ و تا مدت دراز ازان کامیاب و کار فرمای خدمت مفوضه ماندند۔ عقد ایشان در خاندان شریف و نجیب شده بود و از بطن آن زوجه سه فرزند تولد شدند فرزند اکبر موسوم به خواجه مجید الدین خان شد و نام فرزند اوسط خواجه عزیز الدین خان نهادند و نام فرزند اصغر خواجه محی الدین خان داشتند۔ خواجه امین الدین بوجه آنکه والد بزرگوار ایشان را بوجه کبر سنی و مشاغل دینی و دنیوی و نیز قلت زمانه کما حقه موقع سعی تعلیم ایشان دست نداد و نیز بوجه آنکه ایشان اولاد اخیر بودند و الد ایشان از ایشان محبت بسیار و خاطر ایشان بهر طور عزیز میداشتند و ایشان را به تعلیم علوم ظاهری و باطنی اتفاقی نبود۔ کما حقه تعلیم علوم ظاهری و باطنی نیافتند تاهم از علوم ظاهری بقدر ضرورت استفاده نمودند۔ مگر چونکه برای خدمت آبائی تبحر علوم و فنیه ضرور بود و ایشان قابلیت انجام دهی خدمت قاضی القضات نداشتند از خدمت آبائی محروم ماندند مگر بلحاظ والد عم بزرگوار و عظمت خاندانی بمنصب سرفراز شدند۔ و نیز جاگیر آبائی بر ایشان بحال گردید و از دیگر خدمات معزز و ممتاز ماندند۔ و بیشتر اوقات ایشان بمصاحبت شاهزادگان میگذشت۔

عقد ایشان در خاندان عالی و نجیب قضات شاهجهان آباد که از اکابر و مشاهیر آن زمان بودند شده بود
و از بطن آن زوجه یک فرزند تولد شد که نام آن خواجه محمد رشید الدین نهادند و زوجهٔ ایشان در
صغر سنی فرزند انتقال کرد و پرورش فرزند خرد سال از همشیرهٔ زوجهٔ ایشان متعلق شد. چونکه قریب
این واقعه فرزند شاه عالم بادشاه غازی که ایشان مصاحب و رفیق او بودند قصد شهر بنارس نمود.
و باین قصد ارادت معاودت نداشت ایشان هم بدین اراده قصد شهر بنارس نمودند. و بچهٔ خرد سال
خود را مع جاگیر به همشیرهٔ زوجهٔ خود تفویض نموده همراه شاهزاده راهی بنارس شدند. و قصد انتقال
جاگیر بنام فرزند خود در آن وقت کردند. نه بعد از آن تا آنکه در بنارس انتقال کردند و تا انتقال ایشان
بخوبی تسلط سرکار انگریزی گردید. و بوجه صغر سنی فرزند و عدم قابلیت انتظام جاگیر خاله صاحبه
ایشان حالت جاگیر خراب بود. و هیچ کس پرسان حال نشد بعد انتقال ایشان جاگیر بقبضهٔ سرکار
در آمد و چونکه از طرف فرزند ایشان بوجه صغر سنی و عدم واقفیت طریقهٔ کارروائی هیچ تدبیر بحالی جاگیر
بنام خود نشد. و در دعوی جاگیر تمادی عارض گردید. و بلحاظ قواعد آن وقت دیگر عذرها بیجا شدند
که بوجه آن فرزند ایشان از جاگیر آبائی محروم ماندند.

تذکرهٔ حالات فرزندان خواجه امین الدین خان و خواجه مفتی معین الدین خان (نمبر ۴۲)

از حالات مذکوره بخوبی ظاهر است که خواجه رشید الدین بحالت
سخت بی سروسامانی بودند و هیچ انتظام تعلیم و تربیت ایشان نبود
لیکن بعنایت الهی و توجه باطنی بزرگان خود تعلیم علوم شروع کردند. و بالآخر مولانا شاه عبد العزیز صاحب
دهلوی که قطب خود در علوم ظاهری و باطنی نداشتند رجوع شدند و بتربیت حضرت ممدوح از علوم ظاهری
و باطنی بهرهٔ وافر برداشتند و عالم متبحر و فاضل اجل و سالک باخبر گردیدند. از علوم ظاهری بعلم
کلام و معقولات و ریاضیات مشهور جهان بودند و در علوم دینیات هم از مشهورترین علمای وقت بودند.
و در تسلیک سلوک هم کامل ترین اصحاب وقت بودند و رنه اگر کامیابی ایشان حالت سلطنت مغلیه
آنقدر باقی نماند که وقت والد ایشان بود بلکه بادشاه شاهجهان آباد برای نام باقی بود. و بر همه ملک
تسلط سرکار انگریزی گردیده بود. و انتظام ملک در دست بادشاه مغلیه مطلقاً باقی نبود نه ملک
و نه عهده های قدیمه باقی بودند بدین وجه بادشاه شاهجهان آباد ایشان را عهدهٔ آبائی ایشان
دادن نتوانست تاهم اکبر شاه بادشاه غازی ایشان را بخطاب خانی و بهادری سرفراز فرمود
و در امرای دربار شاهی داخل نمود و بجای آنکه در آنوقت بودند ممتاز داشت. حالات ایشان
مثل حالات جد امجد ایشان حضرت آخوند صاحب قدس سره بودند همیشه در تعلیم علوم ظاهری و باطنی

مشغول میماندند۔ وبغایت مرتاض وزاهد وعابد بودند۔ واز فیضان علوم ظاهریه و باطنیه ایشان بشمار
اشخاص عام متبحر و فاضل اجل وسالک باخبر گردیدند۔ اکثر تصنیفات ایشان در مناظره وعلم کلام اند
ونیز در دیگر علوم۔ عقد ایشان در اولاد حاجی عنایت الله خانصاحب وزیر اورنگ زیب عالمگیر بادشاه
غازی شد که از سادات عالی نسب ونجیب بود و درهمراهی بادشاه بمقام اورنگ آباد انتقال کرده
ودرانجا مدفون ست واز بطن این زوجه سه پسر ویک دختر تولد شدند۔ فرزند اکبر موسوم به سدید الدین شد
ونام فرزند اوسط موید الدین نهادند وفرزند اصغر را بنام سلیم الدین مسمی اند۔ خواجه صاحب در زمانهٔ
طفولیت فرزندان قصد زیارت حرمین شریفین کردند وهمه اسباب سفر مهیا کردند سواری تیار بود
که یکایک درد گرده پیدا شد و دران مرض بتاریخ هشتم محرم الحرام سنه ۱۲۴۳ هجری از عالم فانی بعالم جاودانی
رحلت فرمودند ودر مقبرهٔ حضرت شاه باقی بالله قدس سره مدفون شدند۔ چونکه مفتی خواجه معین الدین خان
صاحب سکونت شهر لکهنؤ ملک اوده اختیار فرموده بودند ودر شهر لکهنؤ انتقال فرمودند ودرانجا مدفون
گردیدند اولاد ایشان هم در شهر لکهنؤ ماندند۔ هرسه فرزندان ایشان از علمای لکهنؤ تعلیم علوم مروجه یافتند
ودر همه آثار شرافت واخلاق وتهذیب خاندانی بود در سلطنت اوده بعهدهای مختلف سرفراز ماندند۔
کدخدائی ایشان در خاندانهای عالی وشریف ونجیب گردید فرزند اوسط خواجه معین الدین خانصاحب
لاولد فوت گردیدند۔ وفرزند اکبر خواجه مجید الدین خان دو پسر ویک دختر داشتند فرزند کلان موسوم
به خواجه حفیظ الدین خان ونام فرزند خورد رفیع الدین خان نهاده بودند۔ وفرزند اصغر خواجه
معین الدین خانصاحب که موسوم بخواجه محی الدین خان معروف به مرزا غلام حسین بودند اوشان
یک پسر موسوم به یوسف علیخان ومعروف به (راجه) وچهار دختر داشتند این هرسه برادران در لکهنؤ
انتقال کردند وهمانجا مدفون اند۔

تذکرهٔ تسلسل خواجه جلیل الدین خان (۹۴)

ذکر خواجه جلیل الدین خان فرزند خواجه مراد الدین خانصاحب قبل ازین
نوشته شده است ازان ظاهر ست که اوشان از امرای اعظم شاه پادشاه غازی بودند عقد ایشان هم
بخاندان عالی وشریف ونجیب شده بود۔ واز بطن زوجه دو فرزند ویک دختر تولد شده بود۔
فرزند کلان ایشان خواجه بهاء الدین خان نام داشت وفرزند خورد به خواجه صدر الدین خان موسوم بود
تعلیم وتربیت هردو فرزندان بخوبی نموده بودند در علوم ظاهری وباطنی فضیلت تام داشتند
خواجه صدر الدین خانصاحب مذاق علم طب زیاده تر میداشتند ودر معالجه تشخیص امراض یکتای
زمانه بودند از تعلیم اوشان بسا مردمان فیضیاب گردیدند واز معالجه اوشان هزارها مرضا صحت

یافتند عقد خواجه بهاء الدین خان هم در خاندان عالی و نجیب شد و یک دختر و دو فرزند متولد شدند فرزند
کلان خواجه نجم الدین خان نام داشت و فرزند خُرد موسوم به خواجه شمس الدین خان بود- خواجه
جلیل الدین خانصاحب دختر خود را به حکیم سیف الدین احمد خانصاحب منسوب فرمودند که از خاندان عالی
و اکابرین آنوقت بودند- لیکن هیچ اولادش نشد- خواجه جلیل الدین خانصاحب از اهل باطن بودند
و نهایت فیاض و خوش اخلاق بعمر طویل به شهر شاهجهان آباد انتقال فرمودند و در خانقاه حضرت شاه
غلام علیصاحب مدفون گردیدند- هر دو فرزندان ایشان از امرای نامدار بودند در شهر بنارس اکثر
میماندند- خواجه صدر الدین خانصاحب لاولد در شهر بنارس انتقال کردند- و در آنجا مدفون اند-
و خواجه بهاء الدین خانصاحب هم در شهر بنارس انتقال کردند لیکن وصیت کردند که جنازهٔ اوشان
به شاهجهان آباد رسانیده نزد قبر والد بزرگوار مدفون کنند چنانچه همین شد و جنازهٔ اوشان از بنارس به
شاهجهان آباد آورده در خانقاه حضرت غلام علیشاه صاحب مدفون ساختند- هر دو فرزندان خواجه
بهاء الدین خان صاحب در زمانه قیام ایشان در شهر بنارس لاولد انتقال کردند و در انجا مدفون شدند
صرف یک دختر باقی بود که او را در خاندان نجیب و محترم منسوب کرده بودند- که از بطن او دو دختر متولد
شدند یکی بخواجه رفیع الدین خانصاحب منسوب شد که از نسل خواجه عبد الله المخاطب به فرید الدین خان
بودند و دیگر به دیگر خاندان عالی- لیکن دختری که از بطن زوجهٔ خواجه رفیع الدین خان شده بود-
لاولد فوت شده هم نشان اولاد دختر دیگر یافته نمیشود-

(۸۵)

تذکرهٔ حالات اولاد خواجه مجید الدین خان و خواجه محی الدین خان

خواجه حفیظ الدین خان و خواجه رفیع الدین خان و خواجه یوسف علیخان
در ملک اوده میماندند- و تعلیم علوم مروجه بخوبی یافته بودند
و ذی علم و لایق بودند و نیز متصف باخلاق حمیده و اوصاف جمیله بودند و از مختلف خدمات سلطنت اوده
ممتاز ماندند و حالت ظاهری اینها نهایت مستحسن بود و به تمول و خوشحالی بسر میکردند و خواجه
حفیظ الدین خان در شهر لکهنؤ لاولد انتقال کردند- و در شهر لکهنؤ مدفون اند کدخدائی خواجه رفیع الدین خان
در خاندان خود از صبیهٔ شده بود که در نسل خواجه جلیل الدین خان بود- لیکن خواجه رفیع الدین خان صرف
یک دختر میداشتند که لاولد فوت شد- ایشان در علم طب مهارت کامل میداشتند و نیز از صنایع کثیره و علم
نباتات بخوبی واقف بودند- و در علم کیمیا هم دخل میداشتند در شهر بنارس جائداد کثیر گذاشته انتقال
کردند و در انجا مدفون اند- همشیرهٔ خواجه رفیع الدین خان بخاندان شریف و نجیب منسوب شده بود و یک
پسر موسوم به اسد الله گذاشته انتقال کرد- خواجه یوسف علیخان و هر چهار همشیرهٔ ایشان بخاندانهای

شریف و نجیب و خوشحال منسوب شده بودند. همشیرهٔ اکبر ایشان سه دختر گذاشته انتقال کرده. همشیرهٔ دویم میان
(۱) سید حسین (۲) سجاد حسین (۳) مرتضی حسین (۴) رضا حسین (۵) مهدی حسین (۶) هادی حسین (۷)
کاظم - هفت فرزند گذاشته از عالم فانی رخصت شدند همشیرهٔ سویم دو فرزند میان آغا حسین و سید حسین و
دو دختر گذاشته رحلت کرد - همشیرهٔ چهارم لاولد فوت گردید - خواجه یوسف علی خان یک فرزند موسوم به
تجمل حسین و چهار دختر گذاشته راهی عالم جاودانی گردیدند -

(۹۶)
تذکرهٔ اولاد خواجه رشید الدین خان صاحب - بعد انتقال جناب خواجه رشید الدین خان صاحب فرزندان ایشان
خورد سال بودند در تعلیم و تربیت آنها جناب مولوی مملوک علی صاحب و مولوی سید محمد صاحب بسیار سعی کردند
که اشهر ترین علمای شاهجهان آباد و از تلامذهٔ خواجه صاحب موصوف بودند - و در سعی خود نسبت
فرزند اکبر و اوسط خواجه صاحب کما حقه کامیاب شدند و این هردو فرزند مثل والد بزرگوار خود
عالم متبحر شدند نسبت فرزند اصغر گو کما حقه کامیابی حاصل نشد تاهم ایشان نیز بقدر ضرورت از علوم
واقف گردیدند - و ضروری تعلیم ایشان هم گردید - هرگاه این فرزندان خواجه صاحب قابل کار شدند از سلطنت
مغلیه هیچ باقی نبود - صرف یادگار اخیر بهادر شاه بادشاه باقی بودند که از سلطنت انگریزی بقدر مناسب
ماهواری می یافتند که دران بلحاظ اخراجات معینهٔ ایشان گنجایشی نبود - لیکن با اینهمه بلحاظ تعلقات قدیم
همراه به بادشاه تعلق بود - بعد چندے آنهم بوجه فساد بغاوت فوج انگریزی و محاربهٔ شاهجهان آباد
باقی نماند درین اثنا مولوی خواجه سدید الدین خان صاحب در صیغهٔ تعلیمات صوبهٔ بنگال سلطنت انگریزی
منتخب شدند و بر خدمت منتخبی مدارس بماهوار سه صد و پنجاه روپیه مامور گردیدند - بعد مدتے وظیفه حاصل
کرده خدمت را گذاشتند بعد ازان باشغال مختلف از ملازمت و تدریس و تالیف و تصنیف مشغول ماندند
و بالآخر ایشان را نواب ریاست رامپور برای نظامت عدالت طلب فرمودند و ایشان بر خدمت مذکور
مامور گردیدند - و تا مدتے کار فرما ماندند - و بهمراهی نواب موصوف از زیارت حرمین شریفین مشرف شدند
و بالآخر بمرض هیضه در رامپور مبتلا شده ازین عالم بعالم جاودانی رحلت فرمودند - ایشان در علوم ظاهری
بزمانهٔ خود نظیر نداشتند خصوصًا در علوم معقولات و مناظره و کلام - و نیز در علوم باطنی واقفیت تامه
میداشتند و از اهل دل بودند - و در حصهٔ اخیر عمر خود نهایت عابد و زاهد بودند - تلامذهٔ ایشان هم
بیشمار اند از تعلیم و تربیت ایشان هزارها اشخاص کامیاب گردیده اند - در ممالک هندوستان اشهر ترین
علمای وقت خود بودند - از تالیفات و تصنیفات ایشان اکثر کتب ناتمام اند و بیشتر شایع گردیده اند که
از ملاحظهٔ آن فضیلت علم ایشان بخوبی ظاهر است خواجه سلیم الدین خان صاحب فرزند اصغر بیشتر حصه

عمر خود در ملازمت صیغهٔ مالگزاری ریاست الور بسر کردند و بالآخر خدمت اعلی در صیغهٔ مالگزاری پیدا داشتند۔
از کارگزاری او شان راجه و رعایا همه خوشنود ماندند۔ بعد زمانهٔ دراز خود خدمت را گذاشته تا مدتے در لاهور
و پشاور ماندند۔ و در کشمیر رفته از زیارت آستانهٔ حضرت آخون صاحب مشرف شدند۔ و از اعزهٔ کشمیر ملاقات
کردند و شجرهٔ اعزهٔ کشمیر مرتب کرده آوردند و بالآخر به شاهجهان آباد رسیده انتظام جائداد آبائی خود می‌نمودند
در سنه ۱۳۱۱ هجری از عالم فانی بعالم جاودانی رحلت فرمودند۔ و در مقبرهٔ حضرت باقی بالله قدس سره مدفون گردیدند
ایشان هم عامل بودند و نیز صاحب دل۔ و در آخر عمر اکثر عبادت میکردند و در کار همه کس بقدر قدرت خود اعانت
میکردند۔ و در نفع همه کس همیشه می‌کوشیدند و در خیر الناس بودن ایشان شک نیست۔ مزاج ایشان
مثل اهل صوفیه بود۔ و عزت سالکان در نظر ایشان بسیار بود۔ بسیار تعظیم و تکریم فقرا میکردند۔ و نهایت سخی و خلیق
و هر دل عزیز بودند۔ اکثرین اهل شاهجهان آباد را از مفارقت ایشان رنجی رو داد۔ فرزند اوسط خواجه
محمد مؤید الدین خان صاحب تا مدتے در تدریس و تعلیم اشخاص و تصنیفات و تالیفات مشغول ماندند۔
و از تعلیم ایشان بسیار کسان بهره ور گردیدند و از تصنیفات و تالیفات ایشان بعض کتب در فقه و اصول
فقه و بعض کتب در ادب و علم کلام اند۔ تشخیص المقال کتابی بسیط بزبان عربی در رد نصارا است که درین
فن نظیر ندارد و بسیار قابل قدر است۔ بعد چندی التفات ایشان بطرف ملازمت مایل شد و ایشان نزد
عزیزی که مدار المهام ریاست الور بودند راهی شدند و تا مدتی در رفاقت او شان ماندند و مختلف تجربات
انتظامی حاصل کردند و بر نظامت اعلی صیغهٔ عدالت ریاست مامور شدند و تا مدتی کارفرما ماندند۔ و درین
زمان مختلف تجربات عدالتی حاصل کردند۔ چونکه انتظام ریاستها بوجه حکومت شخصی همیشه در تغیرات می‌باشد
از تغیرات و حالات مختلفه رای ایشان این شد که ملازمت ریاستها نامناسب است و ایشان خدمت
ریاست گذاشته باز به شاهجهان آباد واپس آمدند۔ چونکه انتظام سلطنت انگلشیه همیشه بالاستقلال
میماند و دران تغیرات بے اصول بظهور نمی‌آیند بدین وجه قصد ملازمت دولت انگلشیه نمودند۔ و در صیغهٔ
عدالت ملازمت حاصل کردند۔ درین زمان نواب مختار الملک بر مدار المهامی ریاست حیدرآباد سرفراز
شده بودند و حالت انتظام ملک لیکن سخت ابتر بود۔ ریاست بحد مقروض۔ و خزانه از زر تهی بود۔ انتظام
مالگزاری بدست ٹھیکه داران و تعلقداران و سررشته داران و نائبان بود۔ سررشته داران و نائبان
از ساهوکاران و بیپاریان سازش نموده از کاشتکاران قول محاصل سالانه میگرفتند تعلقداران
و گرهی داران بسبب از منفعت پیدا داشتند۔ و به نائبان اجازت عام میدادند که هرچه خواهند از رعایا وصول
کنند۔ و کدامی طریقه حفاظت کاشتکاران نبود که از بی امنی کاشتکاران محفوظ مانند۔ و با این همه

مشکل دیگر آن بود کہ تعلقداران از محاصل ہر قدر کہ میخواستند میگرفتند و ہر قدر کہ میخواستند بہ سرکار میدادند۔ ازین وجہ آمدنی ریاست بسیار کم بود و حصۂ کثیر بدست منتظمان میرسید۔ دران زمان تعلقداران سرمایۂ دولت مشہور بودند۔ و تعلقداران نہایت خود مختار بودند و ہر چہ میخواستند می کردند و تعمیل احکام مدار المہام چنانکہ باید نمیکردند۔ انتظام تقسیم اضلاع و تعلقات ہیچ باقاعدہ نبود و نہ کافی قواعد اجرای کار مالگزاری بودند۔ درین حالت صیغۂ مالگزاری ریاست بود و حالت صیغۂ عدالت و کوتوالی ہم ابتر بود جمعداران کوتوالی اختیارات عدالتی ہم میداشتند۔ در حیدرآباد یک عدالت دیوانی و یک عدالت فوجداری و در بیرونجات منصفین و میر عدل مقرر بودند۔ لیکن در حقیقت این جملہ محکمہ جات محض برای نام بودند چنانکہ فیصلۂ اخیر بلا منظوری مدار المہام نمی شد و فیصلجات بیرونجات بذریعۂ عدالت صدر تعلقات منظور می شدند و عدالتی بنام عدالت بادشاہی قایم بود۔ مگر طریقۂ کارروائی عدالتہا محض بی اصول و بیقاعدہ بود۔ مقدمات معمولی اشخاص در عدالتہای مذکورہ رجوع می شدند۔ مقدمات امرا و علاقہ داران اینہا و مقدمات جمعداران و علاقہ داران آنہا بطور خود تصفیہ می شدند ہیچگاہ رجوع عدالت نمیشدند علی ہذا ساہوکاران عرب و روہیل ملازم میداشتند و زر قرضۂ خود از مدیونان بذریعۂ عرب و روہیل وصول میکردند ہیچگاہ مقدمہ بعدالت رجوع نمیکردند۔ و سود بمقداری کہ میخواستند میگرفتند و مظالم انواع و اقسام بر مدیونان میکردند۔ ہمچنین امرا و جمعداران چنانکہ ازان ظاہر ست کہ ہر قوت دار ہر چہ میخواست بر ضعیف تران خود میکرد و بفریاد او کسی نمیرسید۔ با این ہمہ در عدالت و کوتوالی بازار رشوت گرم بود و ریاست حیدرآباد مرکز خیانت و رشوت و مظالم گردیدہ بود نہ انتظام عدالت باقاعدہ بود نہ انتظام کوتوالی نہ کارفرمایان تجربہ کار و ذی لیاقت بودند۔ نہ قواعد کارروائی عدالت کافی موجود بودند۔ غرض حالت عدالت و کوتوالی نہایت قابل تنفر بود۔ و حالت صیغۂ فوج ہم خراب تر بود۔ باسمای فرضی عہدہ داران فوج لکھا روپیہ میگرفتند علی ہذا در تمامی صیغہای ملک خرابی و ابتری برپا بود۔ کہ ازان رعایا ہم بحالت پریشانی و تباہی و بی اطمینانی مبتلا بود و سرکار ہم زیر بار اخراجات بی سود و بدنام بود و چونکہ تصحیح تمامی فیصلہ جات عدالتی و تمامی کار مالگزاری و دیگر صیغہ جات بوجہ عدم تعین اختیارات عہدہ داران خود مدار المہام انجام میدادند۔ کثرت کار مدار المہام آنقدر بود کہ باوجود کارگزاری شبانہ روزی کار بانجام نمیرسید۔ و نہ کدامی عہدہ دار برای اعانت مدار المہام بود نہ مدار المہام از کدامی عہدہ دار اعانت میخواستند و از مخالفت عہدہ داران اعتبار آنہا نمیکردند۔ چونکہ این زمانہ ابتدائی مدار المہامی نواب مختار الملک بود و اوشان ہر آنچہ نسبت انسداد کارروائیہای مضر و نامناسب انتظام میخواستند بعض کسان بوجہ فقدان منافع خود و بعض اشخاص بوجہ رشک و حسد بعض اصحاب

بوجه عداوت مانع وحارج میشدند- وچونکه دران زمان اکثر عهده داران وامرا ومقربان حضور متحد الاخلاق و
متحد الصفات بودند ودر انتظام بسیار نقصان آنها بود باهم یکدلی سازشها مینمودند واز رئیس نسبت مدارالمهام
شکایتها میکردند- ورئیس ابر مدارالمهام آشفته میکردند وبدین تدابیر مدارالمهام را از انتظام باز میداشتند
وسخت پریشان میکردند- چونکه مدارالمهام بعد تجربهٔ چند سال این امر بخوبی فهمیده بودند که در عهده داران موجوده
نه کدامی شخص تجربهٔ کافی میدارد ونه قابلیت ولیاقت ضروری میدارد وعاداتیکه از عرصهٔ دراز در اینها پیدا شده اند
هیچ گاه از ایشان منفک نخواهند شد ونیز خیالات مخالفانهٔ اینها مبدل نخواهند شد درین صورت مدارالمهام را
غیر ازین چاره نبود که از ممالک غیر عهده داران تجربه کار طلب کنند وبذریعهٔ آنها اصلاح حالت موجودهٔ ملک
نمایند- لهذا مدارالمهام در تفحص وتجسس عهده داران تجربه کار ومتدین وراست باز بودند- چونکه مولوی
کرامت علی صاحب که از تلامذهٔ والد ایشان بودند ودرین ملک استاد مدارالمهام بودند واز تمامی حالات
خواجه موید الدین خانصاحب مطلع بودند- روزی در اثنای گفتگو تذکرهٔ ایشان آمد ومدارالمهام حالات خاندانی
وفضیلت علم وتجربهٔ ایشان که در تمامی صیغه جات انتظام ملک میداشتند شنیده مشتاق ملاقات ایشان شدند
واز مولویصاحب خواهش طلبی ایشان کردند- مولویصاحب به خواجه صاحب نوشتند ایشان انکار کردند وچون
مدارالمهام انکار ایشان شنیدند زیاده مشتاق گردیدند غرض تا عرصهٔ دراز خط وکتابت ماند بالآخر چون
مدارالمهام انتخاب ایشان برای ملازمت سرکار آصفیه نمودند در رای ایشان هم تبدیلی پیدا شد وایشان قبول
کردند واز ملازمت سرکار انگلشیه ارادهٔ ملازمت سرکار آصفیه نمودند- وبتاریخ یکم جون ۱۹۱۱ء عیسوی درخواست
رخصت تا ماه جولائی واز یکم اگست درخواست استعفا بخدمت مسٹر جارج وندرس ایڈیشنل سشن جج میرٹھ فرستادند
هرچند صاحب ممدوح نمیخواست که ایشان از ملازمت سرکار انگلشیه علیحده شوند وایشان را از استعفا باز میداشت
لیکن ایشان بر منظوری درخواست خود اصرار کردند ودر خط وکتابت چند روز این کارروائی ملتوی ماند
بالآخر صاحب موصوف بر اصرار ایشان بتاریخ ۲۵ جون ۱۹۱۱ء عیسوی بدین الفاظ استعفا منظور کرد
که در ذیل مرقوم ست-

مولوی موید الدین خانصاحب بدین وجه از خدمت حالیهٔ خود مستعفی میشوند که ایشان را خدمتی در حیدرآباد
حاصل میشود که مشاهرهٔ آنهم زائد ست وآن خدمت اعزاز واختیارات هم زیاده میدارد ومن همیشه
از طرز عمل ایشان خوشنود ماندم وهمیشه ایشان را مسکین وغریب وبر کار خود متوجه ومستعد یافتم-
ایشان در کار خود بسیار هوشیار ودر هر طور نیک شریف اند وبلحاظ دیانت طریقهٔ عمل ایشان بی نهایت
قابل اطمینان ماند ودر زمانهٔ مفسدهٔ شاهجهان آباد وفساد هندوستان خیرخواه سرکار ونیک رویه ماندند

برفتن ایشان سخت افسوس میدارم لیکن بارج شدن در ترقی ایشان نمیخواهم اگرچه توقعی مرا دست میداد از ترقی ایشان بر عهدهٔ بزرگ بسیار خوشنود می شدم مگر افسوس ست که چنین موقعه دست نداد۔

غرض ایشان راهی حیدرآباد گردیدند و قصد حضرت شاه مسعود صاحب رحمة الله که از مکاتبهٔ اوشان مذکورهٔ بالا نسبت دکن بود در نشست پنجم بظهور آمد القصه بعد رسیدن حیدرآباد نواب مختار الملک مدار المهام سرکار آصفیه ایشانرا بر خدمت نظامت محکمهٔ تصحیح صدر تعلقات مامور فرمودند و نیز از ایشان در فقه هدایه شروع نمودند و در مختلف امور از ایشان مشوره میکردند و لیکه تجربه دقی نواب صاحب را بر ایشان اطمینان کافی پیدا شد و از ایشان در تمامی امور مشوره آغاز کردند۔ و دمّا فوقتًا اطمینان نواب صاحب نسبت ایشان افزود و مشورت ایشان نهایت مفید ثابت گردید بالآخر نواب صاحب از ایشان در امور مملکت مشوره آغاز نمودند و بعد چندے حالتی چنان رو داد که از امور سترگ امری بغیر مشورهٔ ایشان طی نمیشد و از مشاورت ایشان امداد وافر به نواب صاحب میرسید ایشان در مدت دو سال از حالات ملک و اهل ملک و انتظام موجودهٔ ملک بخوبی واقفیت حاصل کرده بر امور قابل انسداد و قابل اجرا و طریقهٔ آن بخوبی غور کردند و نسبت انتظام تمامی صیغه جات از نواب صاحب بارها گفتگو کردند و بطرف اجرای انتظام جدید متوجه میکردند و گو نواب صاحب را از رای ایشان بالکلیه اتفاق بود لیکن بدینوجه که در آن زمان بوجه مخالفت مخالفین و مداخلت رئیس کارروائی مدار المهام اجرای انتظام بیحد مشکل بود در هر کار بسیار تامل میکردند۔ چونکه زیاده ضرورت تقسیم ملک در صوبه جات و تقسیم صوبه جات در اضلاع و تقسیم اضلاع در تعلقات بود و نیز تقرر حکام اسامات و اضلاع و تعلقات از صیغهٔ مالگزاری و عدالت کوتوالی بود تا انتظام ملک باقاعده شود و قت وصول مالگزاری و انتظام عدالتی و کوتوالی دور گردد و نیز زیاده تر ضرورت این امر بود که کارهای که بالفعل بر تنها نواب مدار المهام ست آن کار فضول و غیر ضروری کم کرده شود و هر قدر هر کار که بعد ازین ماند انتظام آن چنان شود که در آن وقت مدار المهام بسیار صرف نشود و کافی مددی اوشان را در انصرام آن از دیگر عهده داران رسد تا که مدار المهام را وقتی برای غور امور اهم متعلقهٔ مملکت دست دهد و رای ایشان این بود که بالفعل یک معتمد مالگزاری و یک معتمد عدالت و کوتوالی مقرر کرده شود تا که کثیر المقدار کار که هست در دفاتر معتمدی تقسیم شود و از معتمدین در اجرای آن بمدار المهام مدد بهم رسد و نیز نگرانی عهده داران ماتحت هم بخوبی شود چنانچه حسب رای ایشان نواب مدار المهام در ۱۲۸۱ فصلی مطابق ۱۲۸۸ هجری انتظام ضلع بندی وغیره و بعض تقررات فرمودند و در ۱۲۸۲ فصلی مطابق ۱۲۹۰ هجری دو عهدهٔ جدید معتمدین قایم کردند و بمعتمدی عدالت

دکوتوالی وغیره خواجه موید الدین خان صاحب را مامور فرمودند و بر معتمدی مالگزاری سید سعد الدین صاحب را
سرفراز نمودند - و کارکنان کثیر المقدار متعلقهٔ خود را در این هر دو دفاتر تقسیم کردند که از آن خود هم تا حدی
سبکدوش شدند - و نیز نگرانی عهده داران ماتحت هم آغاز گردید - بطریق با اصول اجرای کار آغاز شد
که از آن روز بروز حالت کار رو به اصلاح می شد و ترقی می پذیرفت و ابتری و بد انتظامی بتدریج رفع
می شد غرض بعد تقرر خواجه صاحب بر معتمدی از ایشان بسیار مدد به نواب صاحب میرسید و تا اندازه سه سال
ایشان مصروف انتظام و اصلاح کار صیغه جات متعلقهٔ خود بودند و قواعد اجرای کار عدالتی و کوتوالی
وغیره وضع نمودند و نواب مدار المهام بمشورهٔ ایشان قواعد و هدایات در ساییر اجرا می فرمودند و در
اصلاح دیگر صیغه جات و امور اهم ریاست مشوره به مدار المهام نیز میدادند و سرگرم رفع بی اطمینانی و تکالیف
خلایق و جلب منافع سرکار و رعایا بودند - و چونکه اهل فوج و امرا و ساهوکاران بوجه ضعف حکومت تعمیل احکام
سرکار نمیکردند در بعضی مقدمات چندان تنبیه و تهدید آنها کردند که مزاحمت های تعمیل احکام بجدی رفع گردید
اکثر امرا از ارتکاب جرایم نمی ترسیدند و مرتکب جرایم میشدند چونکه دران زمان فرزند نواب امیر کبیر بهادر
که داماد رئیس بودند باعث موت شخصی شدند و مدار المهام بوجه تقرب و قرابت رئیس متامل بودند ایشان
بلا رعایت امری محرک تحقیقات این مقدمه شدند و ضرورت اجازت رئیس شد نواب صاحب
ایشان را پیش رئیس فرستادند ایشان از حضرت غفران مآب نواب افضل الدوله بهادر بربنای
احکام شرع گفتگو کردند و بالآخر بمجبوری رئیس اجازت فرمودند بعد تحقیقات مقدمه نسبت اوشان
سزا تجویز شد از این واقعه بر دیگر امرا اثر سخت قوی رو داد و آنها از ارتکاب جرایم محترز شدند
در زمانهٔ ایشان تانتیا توپیا مرهٹه در حوالی حیدرآباد رسیده سازش اجتماع اشخاص بر محاربه
سرکار انگریزی کرده بسیار مردمان را آماده کرده بود ایشان از سازشهای مطلع شده بعجلت تمام
بحکمت عملی انسداد کردند و او گریخت بعض شرکای او گرفتار شده سزا یافتند اگر او کامیاب می شد
ریاست را صدمهٔ عظیم میرسید -
چونکه رشوت خواری در حیدرآباد بسیار شایع بود ایشان با جتماع مواد کافی میر مجلس عدالت العالیه اکه
مولوی احمد علی صاحب که در رشوت خواری از حد نام آور و در مظالم یکتای زمان بودند معطل کنانیده
جماعت عهده داران که در آن خود هم شریک بودند بر تحقیقات الزامات اوشان مامور کنانیدند
و بذریعه فیصله مبسوط بدلایل و وجوه قوی اوشان مجرم قرار یافته سزایاب شدند - از این واقعه بر
رشوت خواران اثری تمام شد و دیگر چنین بد خصلان را از ارتکاب تامل گردید - همچنین دیگر چند کس

معزول و معطل و سزایاب شدند و اثر قوی برگروہ آنہا شد کہ تا حدے مانع ارتکاب گردید۔
ایشان در کدامی انتظام بجز اہل این ملک دیگران را خدمات دادن مناسب تصور نہ کردند و عہدہ ہا
اہل این ملک را منتخب و مامور میفرمودند و انتخاب ایشان نہایت صحیح و مفید ثابت می شد
خیال ایشان این بود کہ حتی المقدرت اہل ممالک غیر را خدمات دادہ نشوند۔ کہ اثر آن باعث
خرابی اہل ملک خواہد شد چنانچہ خود ایشان گاہی کسی را از ملک خود یا ممالک غیر بر خدمتی
مامور نہ کردند۔
تذکرہ متعلقہ خدمات ایشان و کارہای نمایان ایشان چندان ست کہ اگر بہ تفصیل مناسب
بیان کردہ شود کتابی نہایت بسیط خواہد شد و درین مختصر گنجایش چنین تفصیلات نیست
لہذا بر بیان مذکورہ اختصار میکنم۔ و با اینہمہ از تعلیم علوم طلبا و تدریس ہم باز نمی ماندند۔
چونکہ ایشان بر طریق اجداد خود چنانکہ بطرف ظاہر توجہ میداشتند زیادہ از ان بطرف باطن متوجہ
مے بودند۔ و بہر دو حالت ایشان را دو چند ترقی بود و اصحاب خدمات باطنی این ملک پیش ایشان
می آمدند و از ایشان ملاقات میکردند۔ منجملہ آنہا از اہل عرب شیخ عبدالرحیم صاحب خلیفہ ست بود
و نیز قلندر دیگر و آنہا با ایشان از حالات باطنی مطلع میکردند از تلامذہ ارشد ایشان از اشخاص
عالی خاندان این ملک جناب مولوی شیخ احمد حسین صاحب و جناب مولوی شیخ محمد صدیق
صاحب اند و نیز مولوی میر سلامت علی خان صاحب بودند۔ و نیز بعض دیگر اصحاب ایشان بسیار
محبت از جناب مولوی محمد صدیق صاحب میداشتند کہ بعلوم مروجہ دست گاہ کافی میدارند
و در کار گزاری خدمت سرکاری چنان تجربہ کار اند کہ نظیر او شان درین ملک نیست و بصلہ
دیانت و کارگزاری خود از خطاب نواب عماد جنگ بہادر ممتاز و بخدمت معتمدی عدالت و کوتوالی
سرفراز اند مولوی عبدالعلیم نصر اللہ خان صاحب خورجوی کہ قدیم ڈپٹی کلکٹر سرکار انگریزی و حال در
تعلقدار سرکار آصفیہ بودند۔ در تاریخ دکن کہ مصنفۂ ایشان ست نسبت خواجہ صاحب می نگارند کہ

ہر قدر کار را کہ بر قانون آوردہ است ذات سامی ایشان ست نہایت
کارگزار و مدبر و دیانت دار و محنت کش در کار سرکار تیز قلم نہایت
درجہ معاملہ فہم تجربہ کار سرکار انگریزی و ہندوستانی انداز ہنگام صبح
تا زمان نہ ساعت شب قلم از دست ایشان نمی افتد شخصے را
در کار ایشان دخل نیست و بر مرادات ایشان کسی را خبر نے شدے

(۸۷) ذکر کدخدائی خواجه سدید الدین خان صاحب وسلیم الدین خانصاحب واولاد ایشان و وعده انسلاک شجرهٔ کامل ونقشه مشتمل بر احوال مختصر تمامی نسل حضرت آخون صاحب

کدخدائی خواجه سدید الدین خانصاحب وخواجه سلیم الدین خانصاحب در شاهجهان آباد در خاندان های اکابر ومعززین شده بود که بشرافت ونجابت ممتاز بودند۔ خواجه سدید الدین خانصاحب هشت فرزند و پنج دختر میداشتند وخواجه سلیم الدین خانصاحب سه فرزند وچهار دختر میداشتند که حالات ایشان زیاده تفصیل طلب نیند۔ ونیز تا اینجا تذکرهٔ اولاد دختران حضرت آخون صاحب نشده است که کثیر التعداد است ونیز تذکرهٔ بعض مستورات که از نسل حضرت اند تا حال نشده است مناسب مینماید که شجرهٔ تمامی نسل حضرت که از ان تفصیل اولاد دختران حضرت وخواجه سدید الدین خانصاحب وخواجه سلیم الدین خانصاحب و دیگر بعض مستورات که از نسل حضرت اند وجمله کسان بخوبی ظاهر شود و اسماے همه ذکور واناث دران مندرج باشند در آخر کتاب منضبط کرده شود ونیز نقشه که دران اسمای همه کسان درج باشند ومختصر حالات همه نوشته شوند با و منسلک کرده آید تا که بملاحظهٔ آن اسمائی همه کسان نسل حضرت وبر حالات آنها اجمالاً اطلاع شود چراکه بالتفصیل تذکرهٔ همه کسان درین مختصر گنجایش ندارد وپس همچنین کرده خواهد شد وبر تذکرهٔ اولاد خواجه موید الدین خان صاحب این کتاب ختم کرده خواهد شد۔

(۸۸) ذکر کدخدائی خواجه موید الدین خانصاحب واولاد ایشان

عقد خواجه موید الدین خانصاحب اولاً از صبیهٔ فرزند حافظ عبد الرحمن خانصاحب شده بود که اوستاد شاه عالم بادشاه غازی بودند واز بطن آن دو فرزند ویک دختر تولد شدند۔ فرزند اکبر موسوم به امین الدین خان شد وفرزند اوسط موسوم به معین الدین گردید ودختر بعد چندی انتقال کرد۔ ونیز این زوجه اولی بعد چندی ازین عالم رحلت نمود بعد ازین ایشان از صبیهٔ خواجه میرزا خانصاحب که برادر غلام نقشبند خانصاحب بودند واز اکابر سادات حسنیه وحسینیه ومشائخین عظام وامرای شاهجهان آباد بودند۔ عقد نمودند۔ والدهٔ این صبیه از نسل نواب مهابت خانصاحب وزیر اعظم وسپه سالار سلطنت مغلیه بودند که در عهد جهانگیر وزیر نامآور بودند وبه قوت اوشان شاهجهان بر تخت سلطنت نشستند ودر زمانهٔ شاهجهان بادشاه غازی هم تا زمانهٔ دراز وزیر اعظم وسپه سالار ماندند وسلسلهٔ نسبت والده این صبیه بصحت تمام تا بحضرت غوث الاعظم میرسید۔ تا زمانهٔ پدر این صبیه نشان قدم بر گردن اولاد این نسل می شد چنانچه بر گردن والده این صبیه آن نشان خاص بود وبزرگان ایشان میگفتند که این نشانی اولاد صحیح النسب حضرت غوث الاعظم است بدینوجه تعظیم وتکریم بزرگان خواجه صاحب سلاطین مغلیه بسیار میکردند۔ وهمه کسان قابل بسیار تعظیم مے شمردند۔

وایشان از اہل دل وعلوم ظاہری وباطنی مشرف بودند ودرسلسلۂ قرابت داران ایشان یکی نواب عظیم الملک میرجمله از امرای اعظم بودند۔ ودر ملک دکن بامور بکار سرکار بودند۔ واز نسل وشان میرعبد السلام خانصاحب مخاطب بہ نواب مقتدر جنگ بہادر صوبہ دار ومیر دوست علیخان صاحب دوم تعلقدار ونواب محمد علیخان صاحب بہادر مہتمم تقسیم منصبداران در حیدرآباد موجود اند غرض از بطن این زوجہ ہم دو فرزند تولد شدند نام فرزند کلان محمد محی الدین نہادند وفرزند خرد در یک ہفتہ انتقال کرد وبعد چندی مادرش ہم ازین جہان فانی بعالم جاودانی رحلت نمود۔

زوجۂ ثانیۂ ایشان چونکہ بسیار ذی علم وبسیار خوش اخلاق وزاہدہ وعابدہ وصوفیہ بود۔ وتعلیم علوم ظاہری وباطنی از بزرگان خود بخوبی یافتہ بود۔ وہمیشہ زنان را تعلیم علوم ظاہری وباطنی میداد وبرد زنہ جہ بسیار زنان پیش او جمع میشدند واو وعظ میکرد وہمیشہ در مجاہدۂ باطنی میماند۔ بدینوجہ از انتقال او خواجہ صاحب را بسیار تاسف وملال رو داد قصد کردند کہ تارک الدنیا شوند لیکن ضروریات نہ گذاشتند۔ مگر تاہم از روز انتقال زوجۂ ثانیہ ہرگز بدنیا دل نداوند ومثل تارک الدنیا بسر کردند۔ وبعد این واقعہ بہ نیت ہجرت بہ دکن راہی شدند۔ فرزند خرد سالہ را بہ خوشدامن حوالہ نمودند۔ او کفیل پرورش او شد وہر دو فرزندان کلان ہمراہ خود بہ حیدرآباد دکن بردند۔

(٩٩)

تذکرۂ وفات مولوی خواجہ مویدالدین خانصاحب

انتظامی کہ بمشورت خواجہ صاحب جاری می شد ہنوز تکمیل نہ شدہ بود وبیشتر اجزاء اجراطلب بودند وبسبب ناتمامی آنوقت نوبت اجرای نرسیدہ بود کہ یکایک خواجہ صاحب بمرض الموت مبتلا شدند بعضی میگویند کہ وجہ مرض زہر بود وبعضی میگویند کہ وجہ سحر بود بہرحال ہرچہ باشد از شانزدہم شعبان سنہ [illegible] ہجری درقی واسہال خون روان شد وبتاریخ ہجدہم شعبان سنہ [illegible] ہجری از عالم فانی بعالم جاودانی رحلت فرمودند ودر مقبرۂ حضرت یوسف صاحب شریف صاحب کہ بمقام نامپلی واقع است متصل گنبد حضرت ممدوح آسودند قطعۂ تاریخ وفات ایشان اینست۔

شد ز دنیا مویدالدین خان	عالم بے نظیر وبے ہمتا
گفت تاریخ رحلتش والا	از جہان رفت عادل یکتا

رقعۂ کہ نواب مختار الملک مرحوم بعد انتقال خواجہ صاحب بمولوی امین الدین خان صاحب نوشتند حسب ذیل است۔

(۱) استماع واقعۂ انتقال والد آن مہربان کہ یکایک امروز بوقت ہفت

کنند معلوم شد رنجیکہ بخاطر اینجانب گذشت تفصیل وتشریح آن دشوار بلکہ ناممکن ست۔

(۲) اگرچہ والد آنمہربان را عرصۂ دراز نشدہ بود کہ درینجا وارد شدند و سرانجام دہ کارہای سرکار ماندند لیکن بہر سرگرمی و مشقت و امانت داری و خیرخواہی کہ آنہا انصرام دادند فی الحقیقت قابل تحسین و آفرین بودہ۔

(۳) خواہش اینجانب این بود کہ روزے شود کہ ثمرۂ مشقت و خیرخواہی خود ببینند و تا عرصۂ دراز آن کامیاب باشند مگر خواہش این جانب را پیش خواہش و رضای الٰہی فروغ کو بہر حال ہرچہ رضای مولیٰ از ہمہ اولیٰ۔ آن مہربان را و ما ہمہ را بغیر ازین چارہ نیست کہ امور خود را بدست اختیار او تعالیٰ شانہ بدہیم و صبر اختیار کنیم۔

(۴) این جانب را ہموارہ خواہان بہتری و نیکنامی آن مہربان تصور نمودہ در ہرچہ ضرورت آن واقع شود بدرخواست و اطلاع آن ہیچ تامل نہ نمایند و باہم بدوستی و اتفاق بودہ در اجرای کارہای سرکار ساعی و جاہد باید بود۔

مدارالمہام درین زمان نہ صرف مدارالمہام بودند بلکہ بوجہ صغرسنی رئیس ایشان را در ریاست اختیارات کامل حاصل بودند۔ تحریر آن زمانۂ ایشان و قدرت تحریر رئیس میدارد از فقرۂ اول رقعۂ مذکورہ ظاہر ست کہ نواب مدارالمہام را چہ قدر رنج مفارقت خواجہ صاحب گردید و چہ قدر تاسف رو داد و از فقرۂ دویم ظاہر میشود کہ مدارالمہام خدمات خواجہ صاحب مرحوم چہ قدر قابل قدر تسلیم میکردند و نیز از ان شان دلاز کارگزاری مولوی صاحب ظاہر میشود کہ چسان کار سرکار میکردند از فقرۂ دویم آن ارادۂ نواب مدارالمہام ظاہر میشود کہ نیت عطاسی جاگیر میداشتند از فقرۂ اخیر ظاہر میشود کہ بلحاظ خدمات و حقوق خواجہ صاحب نواب مدارالمہام چہ قدر استعمال مہربانی با اولاد ایشان واجبی خیال می فرمودند۔ از انتقال ایشان نہ صرف مدارالمہام رنجیدند بلکہ اکثر امراد عہدہ داران و اکثر اہل شہر بسیار مغموم گردیدند۔

(۹۰)

تذکرۂ حالات خواجہ امین الدین خان

انتظامیکہ جاری شدہ بود اصول آن و از خیالات والد مرحوم خود نسبت اجرای بقیہ انتظام مولوی خواجہ امین الدین خانصاحب بخوبی واقف بودند و نیز اکثر آرای مرحوم و تحریرات مرحوم متعلقۂ انتظام نزد ایشان موجود بودند و نواب مدارالمہام نسبت

قایم مقامی مرحوم بدینوجه سخت مترود بودند که تکمیل انتظام بغیراز واقفیت کامله شیراز اصول انتظام جاری
شده ممکن نبود چنانچه نواب مدار المهام در رقعه دیگر موسومه خواجه امین الدین خان تحریر می فرمایند-

از انتقال والد آن مهربان اینجانب را برای اجرای کار هم خیلی
تردد ست زیرا که قطع نظر از لیاقت باین سبب که پیشتر از اجرای کار
(انتظام) دار و اینجا بودند و از همه حالات وقفیت بهم رسانیده
بودند که بوقت شروع کار انتظام اجنبیت نداشتند-

جناب مولوی نصیر الدین خان صاحب خورجوی در تاریخ دکن نسبت ایشان می نگارند

که مولوی امین الدین خان صاحب فرزند ارشد مولانا
سدید الدین خان صاحب نهایت زیرک و صاحب علم و خلیق
و صاف طبع و خوش شکل بودند نیک خو نظیر کرده و بمطالب
معامله میرسند بعد تجربه به چند روز سرآمد مجربین دلی نظیر
خواهند بود-

نواب مدار المهام بعد غور کامل برای معتمدی عدالت و کوتوالی وغیره انتخاب ایشان نمودند ایشان
دران زمان ناظم محکمه صدر تعلقات بودند از مدت مذکوره بر چند مدت والد ایشان ایشان
را ترقی دادند و مامور فرمودند و از مشوره اوشان بقیه انتظام جدید که اجرا طلب بود جاری
فرمودند و انتظام هر صیغه ملک بخوبی تکمیل گردید پسران تنها که بمشوره والد ایشان آغاز
شده بود بمشوره ایشان باختتام رسید بدین وجه نواب مدار المهام بسیار قدر ایشان میکردند
و بسیار عزیز میداشتند- چنانچه بیشتر اوقات نواب مدار المهام به نسبت ایشان نهایت عمده
رای ظاهر فرمودند که تذکره آن همه خالی از تطویل نیست صرف به تقدمه شیخ مهتا بنام فخر الدین
خان هر چه نسبت ایشان تحریر فرمودند تذکره آن کافیست و آن حسب ذیل ست-

آن مهربان را از والد مرحوم آن مهربان فائق تر می بینم و امید
میدارم که روز بروز درین ترقی خواهد شد-

و نواب مدار المهام حکمی که بتاریخ ۲۳ شعبان ۱۲۹۵ هجری نسبت بقایای تنخواه ایشان تحریر
فرمودند بعض عبارت آن در ذیل مندرج ست و از ان ظاهر ست که چه قدر وقعت ایشان
در دل مدار المهام بود-

اگرچه گاهی اینجانب وعدهٔ خود را فراموش نه نموده بود لیکن
همیشه در دل خود تحسین صبر و شکیب آن مهربان نمود که
در ابنای روزگار مردم را متصف به چنین صفات کم
می یابیم فی الحقیقت میگویم که نه صرف این صفت صبر
و تحمل بلکه بعض صفات دیگر در آن مهربان دیده ام که
می بینم که بارک الله میگویم و نه من این میگویم بلکه اکثر
همین میگویند و بس۔

ایشان تا سنه ۱۳۰۰ هجری کار مفوضه انجام دادند و در سنه مذکور نواب صاحب اراده بعض ترمیمات
در انتظام قدیم فرمودند که از اجرای اکثر آن ایشان متفق نه بودند و نواب صاحب را
در اجرای آن ترمیمات اصرار بود ایشان کار گذاشته رخصت یک ساله گرفته شد۔
هر چند نواب مدار المهام بعد ازین بسیار سعی ملاقات ایشان کردند و خود بر مکان ایشان
قصد آمدن نمودند لیکن ایشان نه بر تشریف آوری نواب صاحب رضامند شدند نه خود برای
ملاقات رفتند نه از ان اشخاص ملاقات کردند که پیام های نواب صاحب می آوردند۔ مقصود
نواب مدار المهام آن بود که ایشان را رضامند نمایند و در ترمیماتیکه ایشان را سخت اختلاف
بود نه کنند لیکن ایشان رضامند نه شدند اکثر خط و کتابت نواب مدار المهام متعلق ازین موجود
است که بلحاظ مضامین سخت حیرت انگیز است چونکه اندراج آن بسیار طوالت میدارد۔ ازین جهه
درج کرده نشد۔ درین اثنا نواب مختار الملک انتقال فرمودند و در رای ایشان تبدیلی نشد
لهذا نواب عماد السلطنة مدار المهام ثانی مجبوراً بلحاظ حقوق سابقه نصف تنخواه ایشان شش صد
روپیه بطور وظیفه اجرا کرده ایشان را از خدمت معتمدی سبکدوش نمودند۔

ایشان از والد بزرگوار خود تعلیم علوم ظاهری و باطنی یافته بودند و به کامیابی تمام در علوم
ظاهری بهره در گردیدند و نیز در علوم باطنی واقفیت کافی بهم رسانیدند در خاندان عالی و
نجیب کدخدائی ایشان شده بود لیکن زوجهٔ ایشان بوجه ولادت انتقال کرد و بعد ازان
ایشان هیچ گاه قصد نکاح نکردند۔ و این واقعه زمانه شباب ایشان است از رنج مفارقت
و انتقال زوجه بر ایشان چندان اثر شده بود که تا یک سال محض از خود رفته بودند و در تنها
پیما شدند۔ بتوجه بزرگان در آن حالت افاقت بهم رسید ایشان بطرف سلوک مایل شدند

دوران کامیاب گردیدند۔ ایشان خلیق و فیاض و رحم دل و خدا ترس و نیکوکار بودند۔ و تا مدت العمر هرچه از اخراجات باقی میماند همه بنام خدا خیرات میکردند و در وقت ترک دنیا جمله اشیای موجودهٔ خانه که بسیار قیمت داشت همه خیرات کردند و چیزی باقی نداشتند بر زمین خواب میکردند و در ظروف گلی طعام میخوردند و آب مینوشیدند ایشان تا زمانه هفده سال معتمد عدالت وغیره ماندند و هیچ گاه سفارش ایشان مدار المهام نامقبول نه کردند و در اکثر امور حسب رای ایشان حکم دادند ایشان بنام بسیار کسان منصب جاری کنانیدند و بسیار کسان را خدمات دهانیدند و بسیار کسان را یومیه کنانیدند و بسیار کسان را بطور خیرات از سرکار نقد رقومات دهانیدند نهایت باخیر بودند از احسانات ایشان اکثر اهل ملک و اکثر اهل ممالک غیر بهره یاب گردیدند و تا حال از ان کامیاب هستند۔ ایشان در تدین و اوصاف حمیده اشهر ترین اشخاص این صفتها گردیدند اهل این ملک ایشان را همیشه بنیکی یاد میکنند بعد گذاشتن خدمت ایشان محض تارک الدنیا گردیدند و ریاضت شاقه آغاز نهادند و تا قریب هشت سال از هیچ کس ملاقات نکردند و در ریاضتهای شاقه مشغول ماندند و ذی تصرف گردیده در ماه رمضان ۱۳۰۲ھ هجری از این عالم فانی بعالم جاودانی رحلت فرمودند و متصل قبر والد بزرگوار خود در درگاه یوسف صاحب و شریف صاحب مدفون گردیدند مادهٔ تاریخ وفات ایشان اینست۔

آفتاب عز و جاه و بدل شد زیر زمین

سنه ۱۳۰۲

(۹۱) تذکرہ خواجہ معین الدین خانصاحب۔ مولوی خواجه معین الدین خانصاحب فرزند اوسط خواجه مویدالدین خانصاحب هم تعلیم علوم ظاهری و باطنی از والد بزرگوار خود حاصل نمودند و در علوم ظاهری و باطنی بهرهٔ وافر بهره داشتند ابتداءً بر نیابت معتمدی عدالت و کوتوالی بزمانه معتمدی والد خود مامور بودند چنانچه مولوی نصر اللّٰه خان صاحب در تاریخ دکن می نگارند که نایب ایشان فرزند کوچک ایشان است آنهم جامع صفات حمیده است و نعوت پسندیده اگرچه پدر موید الدین است مگر الحمد للّٰه که پسر معین الدین است و بعد از ان بر نظامت عدالت العالیه فوجداری ترقی یافتند و تا مدت دراز مامور ماندند بعد زمانه دراز باز درخواست معاودت بر خدمت سابقه نمودند و بمشاهرهٔ موجوده که یکهزار روپیه بود بر نیابت معتمدی عدالت عود کردند ایشان از زمانه شباب در یاد الهی مشغول می بودند هیچ گاه قصد کدخدائی نکردند همیشه به ریاضتهای مختلفه مشغول ماندند و لمحهٔ از یاد خدا غافل نمیماندند و هرچه از مشاهره بعد اخراجات باقی میماند همه بنام خدا خیرات میکردند۔ تمامی عمر خود در مطالعه کتب

دیا واآگہی صرف کردند۔ در ولی کامل بودن ایشان ہیچ شک نیست تمام عمر ایشان در اطاعت برادر بزرگوار خود صرف کردند و بیحد رحم دل و فیاض و خلیق و متین و نہایت ادیب و انشا پرداز بودند۔ از چند سال بعوارض نوازل مبتلا شدہ در سنہ ۱۲۹۹ھ ہجری ازین عالم فانی بعالم جاودانی رحلت فرمودند و متصل مرقد پدر بزرگوار خود در مقبرۂ حضرت یوسف صاحب شریف صاحب مدفون گردیدند۔

(۹۴) تذکرۂ خواجہ محمد محی الدین خان

خواجہ محمد محی الدین خان فرزند اصغر خواجہ موید الدین خان صاحب بسیار صغر سن بودند کہ والدۂ ایشان انتقال کردند پرورش ایشان جدۂ ایشان میکردند و برادر حقیقی جدۂ ایشان کہ حکیم محمد حسین خان صاحب در علوم ظاہری و باطنی دستگاہ کافی میداشتند سلسلۂ عقیدت ایشان از جناب مولانا فخر الدین صاحب قدس سرہ بچند واسطہ در طریقۂ عالیۂ قادریہ چشتیہ بود۔ و ہمہ خاندان ایشان بہمین طریقہ مشرف بود۔ در علم طب و عمل آن در ہندوستان نظیر ایشان نبود۔ در علم معقولات و ریاضیات نیز ایشان یکتای زمانہ بودند و نہایت مہذب و سنجیدہ و خلیق و متین و در علم فلسفہ تبحر تام میداشتند و مزاج ایشان فلسفیانہ و سالکانہ بود و بسیار تنہائی پسند و نہایت تجربہ کار و حکیم گویا افلاطون وقت بودند اوشان از عمر پنج سالہ ایشان را تعلیم تہذیب و اخلاق میدادند و چونکہ غیر ایشان کسی نبود ہر وقت تجربات خود در امور دنیاوی پیش ایشان بیان میکردند چون عمر ایشان تا ہفت سال رسید تعلیم ایشان آغاز کنانیدند گو تعلیم اساتذۂ مختلف میکردند لیکن حکیم صاحب خود ہم نگران تعلیم میماندند۔ تا آنکہ ایشان بر خط و کتابت صحیح قادر گردیدند و از تعلیم فارسی فارغ گردیدند۔ گو ہنوز نوبت خواندن کتب اخلاق و معقولات نیامدہ بود لیکن ایشان از فیض صحبت حکیم صاحب از اکثر مسایل علوم مذکورہ بخوبی واقف گردیدند۔ درین اثنا ایشان حسب الطلب بحیدرآباد رسیدند۔ و از برادر کلان خود تعلیم صرف و نحو عربی آغاز نہادند۔ و بعد الفراغ آن کتب منطق و ادب آغاز کردند کہ درین اثنا نواب مختار الملک مدار المہام سرکار آصفیہ ایشان را بطور کار آموز برای تجربۂ کار سرکاری در دفتر معتمدی عدالت و کوتوالی وغیرہ کہ حاکم آن دفتر برادر کلان ایشان بودند مامور فرمودند و از غرۂ جمادی الاول سنہ ۱۳۰۵ھ بطور مدد خرچ دوصد روپیہ ماہوار اجرا نمودند۔ ایشان کار سرکاری ہم میکردند و تعلیم علوم ہم جاری داشتند۔ چندی در علم ادب توجہ کردند و زود تر لیاقت انشاپردازی و شعرگوئی در زبان عربی حاصل نمودند چون از کتب درسیہ علم ادب و منطق فارغ شدند فقہ و اصول فقہ آغاز نہادند۔ چون از کتب درسیۂ فقہ و اصول فقہ فارغ شدند کتب علم حدیث و تنقیح و اسماء الرجال آغاز کردند ہنوز صحاح ستہ باختتام نرسیدہ بود کہ بحصول

رخصت حسب الطلب محمد حسین خانصاحب بدہلی رفتند و در انجا بقیہ کتب صحاح از مختلف علما ختم کردند۔
چونکہ دران زمان شوق قرأت مصحف مجید و اعمال میداشتند و خواہش ایشان آن بود کہ اجازت
مصحف مجید حاصل کنند و محمد حسین خانصاحب بسلسلہ از سرور عالم صلی اللہ علیہ وسلم مجاز قرأت
مصحف مجید بودند ایشان طالب اجازت گردیدند وانزاو شان تمامی مصحف مجید ساعت کردہ اجازت
حاصل نمودند۔ کہ سلسلہ آن حسب ذیل ست۔

یقول الفقیر محمد حسین انی اخذت القرآن العظیم علی جماعۃ وکذا الحدیث الشریف فاروی القرآن
قراءۃ واجازۃ وسماعاً عن ائمۃ منہم شیخنا مولانا مولوی قطب الدین وہو اخذ عن مولانا مولوی
محمد اسحٰق صاحب دہلوی وہو اخذ عن سیدنا العلامۃ الفقیہ المحدث القاری المتقن سیدی
ابوالحسن علی بن عبدالبر الونائی الحسنی الزبیدی ثم المصری وعن شیخ القراء والقراءات بالجامع
الازہری ابی اللطایف عبدالرحمٰن بن محمد الزبیری القرشی الاجہوری قالا روینا ہ عن شیخ المعمرین
محمد الحسنی البلیدی زاد الثانی فقال وعن الفاضل المقری المشہور شہاب الدین احمد ابی السماح بن
احمد البقری قالا عن شیخ الاقراء بالدیار المصریۃ الشمس ابی عبداللہ محمد بن القاسم بن اسمٰعیل البقری
عن شمس بن البابلی عن خالہ سلیمان بن عبدالکریم البابلی وغیرہ نجم الدین ابی الاشرف محمد بن احمد
بن علی السکندری عن شمس بن محمد بن عمر النشلی عن قطب الدین محمد بن محمد عبدالخیصر عن الشمس
محمد بن ناصر الدین الدمشقی عن العماد ابی بکر بن ابراہیم ابن ابی قدامۃ عن ابی عبداللہ محمد بن
جابر الوادی آشی عن الامام ابی العباس احمد بن محمد الخزرجی الشہیر بابن العمارۃ عن ابی الحسن
محمد بن احمد سلمون البلنسی عن ابی الحسن علی بن محمد بن ہذیل عن ابی عمرو عثمان سعید بن عثمان الدانی عن
فارس بن احمد الحمصی عن عبدالباقی بن الحسین المقری عن احمد بن سالم الختلی عن الحسن بن
مخلد عن البزی عن عکرمۃ ابن سلیمان عن اسمٰعیل بن عبداللہ بن کثیر عن مجاہد عن عبداللہ
بن عباس عن ابی بن کعب عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال ابی فلما بلغت والضحیٰ قال کبر
حتی تختم مع خاتمۃ کل صورۃ۔

فقد سمع منی الفاتحۃ وسورۃ الصف محمد محی الدین خان فاجزتہ بہا وسایر القرآن العظیم وبکل ما یجوز لی
روایتہ وصلی اللہ علی سیدنا محمد وآلہ وسلم۔

بعد ازان ایشان بطرف علم تصوف وتفسیر متوجہ شدند و در زمانہ قلیل از علم تفسیر وتصوف بکامیابی
تمام فراغت یافتہ در خاندان عالیہ قادریہ چشتیہ بر دست محمد حسین خانصاحب بیعت کردند و بطرف

تزکیه و تصفیه متوجه شدند بعد چندی در علوم باطنی هم دستگاهی حاصل نمودند سلسله که نسبت ایشان متعلق طریقهٔ قادریه و چشتیه حسب ذیل ست۔

سلسلهٔ خاندان عالیه قادریه قدس الله اسرارهم

مرشد ایشان جناب بفضیلت مآب محمد حسین خان صاحب و مرشد او شان حاجی حرمین شریفین حضرت خواجه شاه غلام امام القادری الفخری الاظهری و مرشد او شان مولانا جامع علوم الخفی و الجلی حضرت خواجه محمد سرفراز علی الحسنی القادری الفخری الاظهری و مرشد او شان حضرت مولانا محمد اظهر فخری و مرشد او شان حضرت مولانا محمد سبحان علی فخری و مرشد او شان حضرت خواجه مولانا محمد فخر الدین صاحب و مرشد او شان حضرت شیخ نظام الدین صاحب اورنگ آبادی و مرشد او شان حضرت شیخ کلیم الله جهان آبادی و مرشد او شان حضرت شیخ یحیی المدنی و مرشد او شان حضرت شیخ محمد و مرشد او شان حضرت شیخ حسن محمد و مرشد او شان حضرت شیخ محمد غیاث نوربخش و مرشد او شان حضرت شیخ محمد علی نوربخش و مرشد او شان حضرت سید محمد نوربخش و مرشد او شان حضرت خواجه ابی اسحاق الختلانی و مرشد او شان حضرت سید علی همدانی و مرشد او شان حضرت شیخ محمود و مرشد او شان حضرت شیخ علاء الدین و مرشد او شان حضرت شیخ نور الدین المشهور بالکبیر و مرشد او شان حضرت شیخ احمد جوزقانی و مرشد او شان حضرت شیخ رضی الدین المعروف بعلی لالا و مرشد او شان حضرت شیخ مجد الدین البغدادی و مرشد او شان حضرت نجم الحق والدین الکبری و مرشد او شان حضرت شیخ عمار بن یاسر البدلیسی و مرشد او شان حضرت شیخ ضیاء الدین ابی النجیب سهروردی و مرشد او شان حضرت محبوب سبحانی قطب ربانی غوث صمدانی سید سلطان عبد القادر جیلانی و مرشد او شان حضرت شیخ المشایخ شیخ ابی سعید علی المبارک المخزومی و مرشد او شان حضرت شیخ ابی الحسن علی هنکاری و مرشد او شان حضرت ابی الفرح طرطوسی و مرشد او شان حضرت شیخ ابی الفضل عبد الواحد بن عبد العزیز و مرشد او شان حضرت شیخ ابی بکر محمد شبلی و مرشد او شان حضرت شیخ الاعظم الجنید البغدادی و مرشد او شان حضرت ابی الحسن سری سقطی و مرشد او شان حضرت شیخ معروف الکرخی و مرشد او شان حضرت امام علی موسی رضا و مرشد او شان حضرت امام موسی کاظم و مرشد او شان حضرت امام جعفر صادق و مرشد او شان حضرت امام محمد باقر و مرشد او شان حضرت امام زین العابدین و مرشد او شان حضرت امام حسین شهید و مرشد او شان امام المشارق والمغارب حضرت علی ابن ابی طالب کرم الله وجهه بودند که از جناب خواجه دو سرا حضرت احمد مجتبی محمد المصطفی صلی الله علیه و آله وسلم فیضیاب گردیده بودند۔

ایشان بعد چندی بحیدرآباد رسیدند و تقریباً یکسال در حیدرآباد مقیم ماندند و درین زمان کتب قوانین
عدالت و کوتوالی و مال به توجه کافی مطالعه نموده دران دستگاه کافی حاصل کردند باز بطلب حکیم صاحب
بحصول رخصت بدهلی روانه شدند حکیم صاحب در فکر عقد ایشان بودند و خیال اوشان این بود که در عرصهٔ
قریب عقد نمایند چنانچه اوشان همشیره زادی والدهٔ ایشان تجویز کردند و بتاریخ پنجم ربیع الثانی سنه ۱۲۹۲ هجری
بروز یکشنبه علی الصباح تقریب عقد ایشان نمودند و از کدخدائی ایشان بدین طور انفراغ یافتند-
بعد از انفراغ رسوم کدخدائی ایشان کتب فلسفه از ان ثانی افلاطون آغاز کردند و تمامی کتب درسیه
ختم نمودند بعد ازان تا چندی در علم طب مصروف ماندند و کتب درسیه آن هم تمام کردند- و کتب هیئت و
ریاضیات آغاز کرده زودتر از جمیع علوم متداوله انفراغ حاصل کردند- لیکن چونکه ایشان بالطبع بسیار
علم دوست بودند همیشه در مطالعه کتب علوم و فنون مختلف بسر می کردند از بطن زوجهٔ مذکوره بتاریخ
پنجم محرم الحرام سنه ۱۲۹۵ هجری فرزندی تولد شد موسوم به محمد نصیر الدین گردید و بتاریخ دهم جمادی الثانی
سنه ۱۲۹۶ هجری فرزند دیگر تولد شد موسوم به محمد بشیر الدین گردید- تقریباً دو سال برین نه گذشته بود
که فرزند سویم تولد شد و موسوم به محمد نذیر الدین گردید- چونکه ایشان فارغ التحصیل هم گردیده بودند
و در کار سرکاری هم مهارت کامل و تجربهٔ وافر حاصل کرده بودند و از قوانین عدالت و کوتوالی و مال
بخوبی واقف گردیده بودند و در محکمجات سرکار انگریزی ملک پنجاب تجربهٔ طریقهٔ کارروائی هم حاصل
کرده بودند و بلحاظ حقوق و لیاقت ایشان نواب مختار الملک مدار المهام سرکار آصفیه برای ایشان
خدمت مددگاری معتمدی عدالت و کوتوالی تجویز فرموده بودند لیکن ایشان بوجوه مختلف آنخدمت را
پسند نمیکردند و تقرر خود بران خدمت نمیخواستند بدین وجه تا آخر سنه ۱۲۹۹ هجری ایشان بحالت سابقهٔ خود
ماندند و در سنه ۱۳۰۰ هجری نواب مختار الملک مرحوم میخواستند که خدمتی اعلی تر از مددگاری معتمدی عطا فرمایند
لیکن قبل ازانکه حسب ارادهٔ خود تجویز کنند ازین عالم فانی بعالم جاودانی رحلت کردند و موقعه
ظهور ارادهٔ اوشان نشد- بعد انتقال نواب مختار الملک مرحوم راجه راجایان مهاراجه نرندر
بهادر پیشکار منصرم مدار المهام سرکار آصفیه مقرر شدند و ایشان درخواستی بالفاظ ذیل بخدمت
ایشان پیش کردند-

بالفعل خدمتی بطور امتحان برای چندی سپرد فرموده شود تا کارگزاری خیراندیش ملاحظه گردد-

چونکه درین وقت صرف خدمت مددگاری معتمد صدر المهام کوتوالی خالی بود فوراً مهاراجه بهادر بالفاظ
ذیل بر چهار صد روپیه ماهوار بران تقرر فرمودند-

فرزند اصغر مولوی محمد موید الدین خانصاحب مرحوم سابق معتمد سرکار عالی
کہ قابلیت ولیاقت این عہدہ دارند و ذی حوصلہ بودہ اند۔

و بفرط عنایت تنخواہ سابقہ ایشان علی الشادی بنام محمد نصیر الدین خان و محمد بشیر الدین خان ہر دو فرزندان ایشان بطور منصب جاری فرمودند۔ بعد چندی محکمہ نظامت کوتوالی اضلاع قایم شد و نیست صدر المہام کوتوالی تخفیف در آمد و ناظم کوتوالی اضلاع کرنل لڈلو صاحب سی۔ ایس۔ آئی۔ مقرر شدند و ایشان بطور مددگار اوشان در محکمہ نظامت کوتوالی کارگزار ماندند بعد چندی بدینوجہ کہ در محکمہ نظامت کوتوالی اضلاع جائدادی برای ایشان نبود برای تقرر ایشان کرنل صاحب موصوف بالفاظ ذیل بتاریخ ہشتم ربیع الثانی سنہ ۱۳۰۲ھ بہ معتمد صاحب اصلاح مصارف تحریر نمودند۔

مولوی صاحب موصوف عالی خاندان ولئیق و ہوشیار و کارگزار متعہدین
بودہ اند و از قوانین و ضوابط و کاروائی ہاے صیغہ عدالت و مال و کوتوالی
بخوبی واقف اند و لیاقت انجام دہی کار ہر علاقہ در نہاد ایشان موجود
پس در ہر علاقہ جائداد یکہ فراخور مولوی صاحب معز خالی باشد زود تر
مامور خواہند فرمود۔

درین اثنا چونکہ انتظام جدید عدالتہای صوبۂ غربی در پیش بود برای صدر منصفی انتخاب ایشان شد و بتاریخ ششم ربیع الثانی سنہ ۱۳۰۲ ہجری بر صدر منصفی درجۂ اول بماہوار پنجصد روپیہ مامور گردیدند لیکن بدینوجہ کہ قبل ازین کارکدامی خدمت صیغۂ عدالت انجام نداده بودند اختیار سماعت مرافعہ بایشان عطا نشدہ بود۔ بعد چندی بتاریخ ۱۷ شہریور سنہ ۱۲۹۵ فصلی از سرکار بالفاظ ذیل اختیار سماعت مرافعہ ہم عطا شد۔

چون از بیان ناظم عدالت صوبۂ غربی واضح شد کہ ناظم عدالت دیوانی
ضلع بیڑ کار خود را بہ لیاقت و عمدگی بانصرام می رسانند و از حاصل نبودن
اختیار سماعت مرافعہ تجاویز منصفین باہل مقدمات ضرورت رسیدن
نزد ناظم موصوف واقع شدہ آنہا را حرج و تکلیف میشود لہذا بہ ناظم
موصوف مثل دیگر نظما اختیار سماعت مرافعہ دادہ شود۔

درین اثنا از سرکار حکم تبدیل ایشان بہ ضلع دیگر شد و حافظ سید احمد رضا خانصاحب ناظم صدر عدالت صوبہ از عدالت العالیہ بالفاظ ذیل سفارش تنسیخ تبدیل کردند۔

ناظم عدالت دیوانی ضلع بیٹر یکی ممدوح ولایق شخص اند و تا این وقت
چندان که فیصلہ جات ایشان بصیغۂ مرافعہ بنظر من رسیدند بلحاظ آن
طریقہ کارگزاری ایشان را پسندیدہ نوشتن میتوانم پس سفارش میکنم
کہ تبدل ایشان نکردہ شود۔

بعد چندی بتاریخ ۳۱ تیر ۱۲۹۶ فصلی برای انتظام عدالتہای صوبہ شمالی ایشان برای صدر مددگاری عدالت منتخب شدند و بر صدر مددگاری مامور گردیدند۔ صوبہ دار صاحب صوبہ شمالی بلحاظ عمدہ کارگزاری ایشان سفارش ایشان برای ترقی بر خدمت اول تعلقداری کردند۔
چون نسبت آن نواب مدار المہام رای صوبہ دار سابق نواب مقتدر جنگ بہادر و ناظم صدر عدالت صوبۂ غربی کہ ایشان ماتحت این ہر دو حکام تا زمانہ ماندہ بودند دریافت کردند نواب مقتدر جنگ بہادر بالفاظ ذیل رای ظاہر فرمودند۔

ذہانت و ہوشیاری و مستعدی ایشان قابل تسلیم ست تا اینوقت
چندان کہ لیاقت عدالتی ایشان حاصل کردہ اند قابل قدر ست اگر چندے
بصیغۂ مال کارگزار مانند امید ست کہ تجربۂ کافی حاصل خواہند کرد۔

و حافظ سید احمد رضا خان صاحب بالفاظ ذیل اظہار رای نمودند۔

در حکام عدالتہای صوبۂ غربی ایشان لیاقت درجۂ اعلی میدارند و
با این بر دیانت ایشان ہم چندان وثوق میدارم کہ بر دیانت خود
و باعتبار تعلق عدالتی من صاف و بالیقین گفتن میتوانم کہ ایشان کار
تعلقداری بخوبی انجام دادن میتوانند و باعتبار معاملہ فہمی و محنت
و مستعدی ایشان رای من آنست کہ ایشان کار صیغۂ مالگذاری ہم
بخوبی انجام خواہند داد۔

ہنوز تصفیۂ این کارروائی نشدہ بود کہ بتاریخ ۲۲ جمادی الاول ۱۳۰۵ ہجری ترقی ایشان بر نیابت معتمدی عدالت و کوتوالی بر بنای کارگزاری و لیاقت ایشان گردید کہ در ین اثنا فقط ماہوار ہم بقدر دو صد و پنجاہ روپیہ ماہانہ بود۔ برین خدمت سال نہ گذشتہ بود کہ بر بنای لیاقت و کارگزاری ایشان عدالت العالیہ انتخاب ایشان برای خدمت نظامت صدر عدالت صوبۂ غربی نمود و بعد منظوری سرکار بتاریخ ۲۱۔ فروردی ۱۲۹۸ فصلی کار نظامت عدالت آغاز کردند در ین ہم ترقی ماہوار بقدر

دو صد و پنجاه رو پیه بود - غرض ماهوار ایشان یکهزار گردید - چونکه ایشان در زمانهٔ نیابت معتمدے خود معتمد نواب معین المهام عدالت و نواب معین المهام کوتوالی بودند بوجه گذاشت خدمت نیابت عنایت نامهٔ که به ایشان نواب فخر الملک بهادر معین المهام عدالت تحریر فرمودند حسب ذیل ست -

درعرصهٔ قلیل هر قدر کار مدد گاری معتمد آنصاحب انجام دادند آنرا
بنظر بسیار وقعت می نگرم و این ثبوت کافی کارگزاری واقعی و لیاقت
درجهٔ اعلیٰ و اعزاز خاندانی آن صاحب ست گو بر علیحدگی ایشان
ازین محکمه افسوس دارم - مگر با اینهمه برین امر اظهار مسرت اتم و رضامندی
تام خود می کنم که ایشان از ینجا بترقی علیحده میشوند و بر زلا ست اورنگ آباد
که در انجا بسیار ضرورت همچو شخص لایق بود مامور کرده میشوند و نیز
از صیغهٔ ماتحت من علیحده نمیشوند آینده من از ترقی هر قسم
ایشان مسرور خواهم ماند چرا که من در انجام دهی امور سرکاری
آنصاحب را عهده داری مفید خیال میکنم -

و عنایت نامهٔ که نواب شهاب جنگ بهادر معین المهام کوتوالی تحریر فرمودند اینست

تبدل آن مهربان بر زلا ست صوبه غربی بعمل آمده است و از محکمهٔ هذا
علیحده میشوند به سماعت این خبر اینجانب را بسیار بسیار تاسف
رو نمود - کارروائی های آن مهربان این قدر درست و از نقص پاک بود
که اگر آن مهربان معتمد سرکار علاقه کوتوالی میشدند اینجانب می فهمید
که از چستی و چالاکی و جفاکشی آنمهربان بسیار مدد بمن میرسید و از
معتمدی آن مهربان دفتر کوتوالی بسیار درست می شد خیر اکنون چاره
نیست بجز اینکه آن مهربان را از خود علیحده معائنه کنم مگر آن مهربان
یقین دارند که کارروائی آنمهربان آن قدر درست ست که اگر اینجانب
هر روز بخور می آنچه عمل آنمهربان را یاد کند سزاوار ست بهرحال میخواهم که
آن مهربان هر جا که باشند خوش باشند بلکه به ترقی اگر آینده پیش سن باز
کارگزار باشند موجب بسیار مسرت این جانب ست -

چونکه حالت عدالتهای صوبهٔ غربی قبل از تقرر ایشان بسیار خراب بود چون ایشان رسیدند بسیار
اصلاحات نمودند که در عرصهٔ قلیل از آن تغیر کثیر بهم رسید و حالت رو باصلاح گردید و حالت غیر منتظمه
باقی نماند بعد ختم سال رپورٹ سال تمام قلمبند کرده برای ملاحظهٔ سرکار فرستادند نواب
مدار المهام سرکار آصفیه بعد ملاحظهٔ آن هرچه تحریر فرمودند حسب ذیل ست

رپورٹ دلچسپ ایشان رسید نواب مدار المهام از محنت وقابلیت
ایشان انچه ازین رپورٹ ظاهر میشود نهایت مسرور شدند۔
در اصل از ایشان همین امید ست که در زمانهٔ آینده ازلیاقت ایشان
بیشتر ازین ترقی بظهور خواهد آمد۔

چونکه بعض حکام در صوبهٔ غربی سخت بد اعمال و رشوت خوار و ظالم بودند منجمله آن سید عبد الغفار
خانصاحب اول تعلقدار ضلع پربهنی که مشاهرهٔ او یکهزار روپیه بود سرگروه ظالمان و رشوت خواران
بود و بعد آن منصفی ظالم اظلم موسوم بحیات پیر حسینی منصف هنگولی بود و بعد آن خواجه کریم الدین خانصاحب
صدر منصف پٹیر جفا شعار و رشوت خوار بود و بعد ازان نور خان تحصیلدار در ظلم و رشوت خواری
کمال داشت بعد آن گو بعض عهده داران بد افعال بودند لیکن بدرجهٔ انتهائی نرسیدند ایشان
بطرف این ظالمان اظلم متوجه شدند۔ و فریادهای رعایا شنیدند و بعد سعی بلیغ ایشان سید
عبد الغفار خان و خواجه کریم الدین خان صاحب و نور خان و حیات پیر معزول شدند و باسوای
حیات پیر که نسبت او تجویز حبس دوام بعبور دریای شور شد همه از خدمت موقوف گردیدند۔ و از بعض
عهده داران اختیارات عدالتی مسلوب کرده شدند و بعض عمال از خدمت موقوف کرده شدند و
بنسبت بعضی تنزل تجویز شد و اکثر عمال و عهده داران از مقامات تعیناتی تبدیل کرده شدند ازین
بر عهده داران و عمال اثر تمام شد و از مظالم و رشوت خواری اکثران بکلی اجتناب کردند و همه احتیاط
تمام اختیار کردند۔ چونکه درین صوبه ظلم و ستم اهل کوتوالی هم از حد فزون بود هر کسی را که میخواستند
می گرفتند و در حراست خود تا مدتهای دراز میداشتند و همه تهانه های کوتوالی از مردمان پیسه میزدند
و بغیر ازین که حسب مرضی خود از آنها نه گیرند هرگز نمی گذاشتند ایشان بطرف اهل کوتوالی هم توجه نمودند
چند عهده داران کوتوالی را سپرد عدالت فوجداری نمودند و چند عهده داران را سزا دادند چنانچه یک
جمعدار کوتوالی موسوم به موسی خان بود که در مظالم یکتای زمانه بود شانه فروشی را چوبی زده بود که
استخوان دست او شکسته و دست بیکار گردیده بود ایشان درین جرم او را سزای قید هفت ساله

دادند علی هذا سزاهای سخت به ملازمان کوتوالی دادند و حکام عدالتهای ماتحت خود را بطرف انسداد
مظالم کوتوالی متوجه کردند و حکم دادند که اگر کدامی ملازم کوتوالی کسی را بلا منظوری عدالت زاید از
یکروز زیر حراست خود دارد و بر وی مقدمه حبس بیجا قایم کرده سزای قید دهند و ازین جمله ملازمان
کوتوالی را مطلع کردند از آن روز تهانه های کوتوالی ویران گردیدند و همیشه خالی میمانند و اهل
کوتوالی بر کسی سختی کردن نمیتوانند۔ علی هذا بسیار احکامات باعث امن خلایق صادر کردند و بسیار
اصلاحات نمودند که بملاحظه رپورتهای ایشان مرتبه سنه ۱۲۹۸ و سنه ۱۲۹۹ و سنه ۱۳۰۰ و سنه ۱۳۰۱ فصلی ظاهر
میشوند در حقیقت بصد توجه و محنت که انتظام عدالت و کوتوالی این صوبه نمودند قابل تعریف ثابت شد
و رعایای این صوبه که (۲۹۱۰۵۶۱) است از ایشان بسیار خوشنود و مداح است و شکریه سعی های
ایشان میکنند و ایشان را بنیکی یاد می کنند و در نامه حکومت نظامت این صوبه وقتی نواب مدار المهام
نسبت ایشان الفاظ ذیل تحریر فرمودند۔

قابلیت و دیانت و محنت ایشان چنان است که نسبت ایشان
گفتن میتوانم که عهده داری برای کار عمده تر از ایشان
بهم شدن نمیتواند۔

در نظامت ایشان چونکه نزول ولی عهد شهنشاه روس قصد سیر غارهای ایلوره کرد
که در اورنگ آباد مستقر صوبه ایشان است و از سرکار آصفیه نواب اقبال الدوله بهادر معین المهام
مال برای استقبال او مامور شدند چون به اورنگ آباد رسیدند و دفتر ایشان ملاحظه نمودند
بسیار مسرور گردیدند و معتمد مدار المهام که همراه نواب صاحب بود بالفاظ ذیل نسبت معاینه دفتر تحریر نمود۔

نواب معین المهام از معاینه دفتر ایشان نهایت مسرور شدند در حقیقت به صفائی
و انتظام که دفتر و محافظ خانه عدالت ایشان است نهایت قابل اطمینان است
و اینجانب را بحیثیت جوڈیشل سکرٹری چون این موقعه ملاحظه کار ایشان شده است
از آن در گفتن این امر تامل ندارم که خوش نصیبی سرکار است که همچو ایشان افسر
لایق بر کارهای چنین ذمه داری مامور اند۔

بعد چندی نواب صاحب به خلد آباد که متصل آن غارهای ایلوره اند تشریف بردند و از آنجا
ایشان را بذریعه معتمد نوشتند که ایشان هم درینجا آمده در استقبال ولیعهد شهنشاه روس
شریک باشند و تا قیام او درینجا مقیم مانده از ملاقات او هم مشرف شوند۔ و در طعام هر وقت

هم همراه او شریک باشند چنانچه ایشان تعمیل حکم کردند و بروز تشریف آوری ولی عهد شهنشاه
بحیدرآباد رسیده در استقبال شریک ماندند و از وزرا و امرا و افسران فوج همراهیان او
ملاقات کردند و تا قیام او همراه او در طعام هر وقت شریک ماندند و در شکارهای بلوره نیز
همراه او رفتند و هرجا همراه او ماندند- آن ولیعهد بوجه وفات والد خود الحال شهنشاه
روس است از آن همراهیان او ایشان تعارف کامل میدارند- بعد چندی چون در عدالت العالیه
جای رکنی خالی شد تمامی ارکان و میر مجلس عدالت العالیه باتفاق برای آن بوجه لیاقت و دیانت و کارگزاری
و علم و مستعدی انتخاب ایشان نمودند و نواب سر آسمان جاه بهادر مدار المهام وقت این انتخاب را بتاریخ
۲۴- ربیع الثانی سنه ۱۳۱۱ه منظور فرمودند و ایشان بماهوار یکهزار و پنجصد روپیه بر خدمت رکنیت
عدالت العالیه مامور گردیدند- و نواب سر آسمان جاه بهادر مدار المهام وقت بالفاظ ذیل نسبت ایشان
رائے ظاهر فرمودند-

ایشان در زمانه ابتدای وزارت اینجانب بر خدمت صدر مددگاری
عدالت صوبه شمالی مامور بودند بوجه لیاقت و کارگزاری زانجا بر عهده کار
معتمدی عدالت ترقی دادم و بر خدمت مذکوره به لیاقت و محنت
و دیانت که سرانجام دهی کار ماندند آن در حقیقت قابل قدر بود
درین اثنا حکام عدالت العالیه بنابر آن انتخاب ایشان برای نظامت
صوبه غربی نمودند و آنرا منظور نموده ترقی دادم ایشان کار نظامت
هم بمحنت بسیار و لیاقت تمام انجام دادند و در زمانه دوره چون دفتر
عدالت ملاحظه نمودم حالت آن نهایت عمده یافتم و علی العموم رعایا
و عهده داران را از ایشان خوشنود یافتم و تعریف هر قسم ایشان شنیده
خوشنود شدم چون حکام عدالت العالیه بعد ازین برای رکنیت
عدالت العالیه انتخاب ایشان نمودند و نواب معین المهام عدالت
هم اتفاق کردند من هم منظور نمودم و چندان که از ارکان عدالت العالیه
و میر مجلسان عدالت العالیه و معتمدین خود نسبت ایشان شنیدم
همین بود که ایشان ذی علم و فقیه و شائسته و لایق و دیانت دار
و تجربه کار و مفید حاکم عدالت اند-

بر ماموری ایشان بر رکنیت عدالت العالیه زمانه نه گذشته بود که اعلیٰ حضرت قوی شوکت رئیس دکن قصد ترمیم انتظام موجودهٔ ملک فرمودند و ایشان را بغرض مشاورت بطور خاص برای چندے شریک معتمد خود مقرر کردند۔ و بمشورهٔ ایشان انتظام جدید جاری گردید که در حقیقت نهایت مفید بود لیکن بمصالح مختلف ایشان زیاده تر بران خدمت ماندن نه پسندیدند و بعد چندے باجازت اعلیٰ حضرت بخدمت خود در عدالت العالیه عود نمودند۔ نسبت کارگزاری و لیاقت و مفید خلایق و هردل عزیز بودن ایشان کثیر التعداد آرای عهده داران و رعایا و تحریرات سرکار اند که بالتفصیل اندراج آن خالی از تطویل نیست و نیز بسیار حالات تفصیل طلب قابل ذکر اند که درین مختصر گنجایش نیست این همه در سوانح عمری ایشان مندرج کرده خواهند شد۔ ایشان باوجودیکه همیشه در کار سرکاری مشغول میمانند و فرصتی از کارهای عهدهٔ خود نمی دارند و در کار سرکاری همه تن مصروف میمانند تاهم بوجه آنکه بعلوم بالطبع رغبت میدارند علاوهٔ علوم دینیهٔ خود در علوم ادیان مختلف هم مهارتے کامل بهم رسانیده اند چنانچه از علوم قدیمهٔ هنود بخوبی واقف اند که کیفیت آن از رای مسٹر و نکٹا چاری شاستری عدالت العالیه ظاهر شدن میتواند که اکابر علمای هنود بودند۔ و آن در ذیل مرقوم ست۔

ایشان از علوم قدیمهٔ اهل هنود بخوبی واقف اند خصوصًا از برهم ودیا یعنی علم (تصوف) و فلسفه و شاستر یعنی (فقه) و دیگر علوم را از ایشان عالم علم وید اند۔ ایشان ترجمهٔ (۳۲) اوپنشد یعنی راز سربسته) رگ وید و (۱۲) اوپنشد یجروید و (۱) اوپنشد سام وید و (۲۴) اوپنشد اتهرون وید۔ بزبان سلیس اردو به کمال لیاقت فرمودند۔ که مقابلهٔ آن از اصل سنسکرت نمودم و همه ترجمهٔ ایشان صحیح و نهایت خوب یافتم در حقیقت کتابی از وید مشکل تر در کتب هنود نیست مطالب آن از حد ادق و بعید الفهم اند لیکن ایشان بقوت علوم خود آن مشکلات را حل کردند و چنان ترجمه فرمودند که از ان مطالب اسهل تر به فهم میرسند و هیچ دقتی باقی نمانده است ایشان از امور عبادات هم واقفیتی تام میدارند و اکثر منتر و اشلوک هچو پنڈتان ذی علم برزبان میدارند۔ من بالیقین گفتن میتوانم که کدامی شخص در اهل اسلام با هچو لیاقت شاستری و ویدوانی با واقفیت

و دیگر علوم اهل هنود د بهم رسانیده [illegible] و در اهل هنود [illegible]

جوتش یعنی علم نجوم و دیگر علوم قدیمیه مجموعًا لیاقتی که ایشان میدارند بمقابلهٔ آن در لایق پنڈتان هنود نهایت کم اشخاص خواهند بود من بطور منصفانه بالیقین گفتن میتوانم که در شاستر و علوم قدیمیهٔ ایشان نهایت اعلیٰ تر لیاقت میدارند و نیز با وجود قلت فرصت تا این زمان حسب ذیل کتب تالیف و تصنیف و ترجمه از السنهٔ دیگر کرده اند۔

(۱) احکام حسنه۔ ترجمهٔ فارسی مائة الفوائد عربی مولفهٔ علامه کمال الدین بن میری شافعی رحمه اللّٰه۔

(۲) بحر الحکم۔ بزبان عربی۔ در علم کیمیا کتابیست مبسوط۔

(۳) تعلیم الفرایض۔ بزبان اُردو۔ در علم فرایض کتابیست مختصر و جامع که از ان به سهولت تمام جمیع مسایل بعرصهٔ قلیل معلوم میشوند۔

(۴) فیض الوجود۔ بزبان اُردو۔ در مسئلهٔ وحدت الوجود کتابیست که دران جمیع مسایل موجود اند و تشریح روح به تفصیل تمام ست در جمیع کتب تصوف هر چه یافتن بسیار مشکل ست ازین به سهولت تمام از همه واقفیت حاصل شدن می تواند۔

(۵) عمدة الافکار۔ بزبان اُردو۔ در علم منطق کتابیست حاوی تمامی مسایل علم منطق که از ان فهمیدن همه مسایل پیچیده بسیار سهل ست همه هر انچه در جمیع کتب منطق ست ازین یک کتاب به سهولت تمام حاصل شدن می تواند۔

(۶) محبوب القلوب۔ بزبان اُردو۔ کتابیست در علم مناظره که به تشریح تمام مولف تحریر نموده است از مطالعهٔ آن حصول مناظره بطور کامل ممکن ست۔

(۷) مظهر الاسرار۔ بزبان اُردو۔ ترجمهٔ رسایل مندرجه ذیل مصنفهٔ ارسطالیس که همه رسایل در علم منطق اند که نهایت مفید و باعث حصول علم امر

(۱) الیساغوجی (۲) قاطیغوریاس (۳) بارمانیاس
(۴) انولوطیقیا (۵) انولوطیقیا الثانی۔

(۸) فخر الافکار۔ بزبان اُردو۔ ترجمۂ اشراق المشرق ست
کہ کتاب عجیب ست در علم منطق و نہایت مفید
کہ از فرمساوی بعربی ترجمہ شدہ بود۔

(۹) طبعیات۔ بزبان اُردو۔ در طبعیات فلسفہ
(۱۰) علم النفس۔ " ۔ در فلسفہ
(۱۱) الٰہیات ۔ " ۔ در فلسفہ
این ہر سہ کتب قایم مقام اسفار اربعۂ فلسفہ اند
صرف فرق اینست کہ مباحث غیر ضروری
ساقط شدہ اند و ہمہ ضروری مسایل مندرج اند۔
ازین کتاب ہمہ مسایل مشکلہ بسہولت تمام بفہم میرسند
در فلسفہ صرف این کتاب کافی ست۔

(۱۲) احادیث الصحاح۔ بزبان اُردو۔ در علم حدیث۔ این کتاب در علم حدیث کہ مؤلف بمحنت
شاقہ ہمہ احادیث صحاح ستہ باسقاط اسانید
و احادیث مکررہ بلحاظ مضامین بترتیب خاص ہمہ یکجا
جمع کردہ است و چنین فہرست ہا منضبط نمودہ است
کہ حدیث ہر مضمونی کہ خواہند در لمحۂ برآوردن میتوانند
و نیز ترجمہ ہم نہایت سلیس و صحیح کردہ است
این کتاب نہایت قابل قدر ست کہ بمعائنۂ آن
بر تمامی احادیث صحاح ستہ عبور میشود۔ و ہم معلوم میگردد
کہ ہر حدیث از صحاح ستہ در کدام کدام کتاب ست۔

(۱۳) تفسیر القرآن۔ بزبان اُردو۔ در علم تفسیر۔ این ہم کتابیست کہ دران ترجمۂ قرآن ہم
نہایت سلیس و صحیح ست۔ و تفسیر ہم نہایت
خوب ست کہ بالاختصار مطالب بیان
کردہ است و چنین فہرستہا باین ملحق اند کہ
بلحاظ مضمون ہر مضمونے کہ خواہند در لمحۂ
برآوردن میتوانند۔

(۱۴) اثبات الحق بزبان اُردو۔ ترجمۂ تشخیص المقال عربی مصنفہ خواجہ موید الدین خانصاحب رحمہ اللہ والد بزرگوار ایشان کہ کتابیست عجیب در ردِّ نصاری کہ جواب آن تا ایندم از علمای مسیحی کسی نوشتن نتوانست این کتابی مبسوط است و ترجمۂ اردو نہایت سلیس و عمدہ قابل دید است۔

(۱۵) رگ وید اُردو۔ — اُردو، کتاب آسمانی اہل ہنود۔ ترجمہ نہایت سلیس و لطیف و پاکیزہ است کہ ازان مطلب بخوبی بہ فہم میرسد۔
(۱۶) یجر وید اُردو۔ — ״
(۱۷) شام وید اُردو۔ — ״
(۱۸) اتھرون وید اُردو۔ — ״
(۱۹) سہ اونپشد رگ وید — اُردو کتاب علم تصوف اہل ہنود ست۔
(۲۰) دوازدہ اونپشد یجر وید — ״ ״
(۲۱) چھانڈوک اونپشد سام وید — ״ ״
(۲۲) سی و سہ اونپشد اتھرون وید — ״ ״
(۲۳) جاگیہ ولکیہ سمرتی — ״ کتاب علم فقہ اہل ہنود ست۔
(۲۴) منو سمرتی — ״ ״

(۸۹) تذکرۂ شجرۂ حضرت آخونصاحب از حضرت آدم علیہ السلام تا اینوقت

بلحاظ وعدۂ مندرجۂ مادہ (۸۷) مناسب مینماید کہ شجرۂ حضرت آخونصاحب قدس سرہ از حضرت آدم ابو البشر علیہ السلام بیان نمودہ از طبقۂ حضرت آخون صاحب تفصیل اشخاص بیان کنم۔ و شمار را افراد ہر طبقہ علیحدہ علیحدہ نمایم تا کہ افراد ہر طبقہ معلوم شوند۔ پس حضرت خواجہ شاہ مسعود الحسنی النقشبندی قدس سرہ از حضرت آدم ابو البشر علیہ السلام در طبقہ ہشتاد و ہفتم ظہور فرما شدہ اند و افراد طبقۂ ہشتاد و ہشتم زاید از چہار بیست اند و افراد طبقۂ ہشتاد و نہم زاید از نہ نفر اند و افراد طبقۂ نودم زاید از ہشت یافتہ میشوند و افراد طبقۂ نود و یکم دہ اند و افراد طبقۂ نود و دوم بست اند و افراد طبقۂ نود و سوم شصت و سہ اند و افراد طبقۂ نود و چہارم پنجاہ و ہشت اند و شجرۂ از حضرت آدم ابو البشر علیہ السلام تا حضرت خواجہ شاہ محمود الحسنی نقشبندی رحمہ اللہ بالتفصیل افراد ہر طبقہ حسب ذیل ست۔

(۱) حضرت آدم ابو البشر علیہ السلام (۲) شیث علیہ السلام (۳) انوش
(۴) قینان (۵) مہلائیل (۶) یارد

(۷) اخنوخ (۸) متوشلح (۹) لامک
(۱۰) نوح (۱۱) سام (۱۲) ارفخشد
(۱۳) شالخ (۱۴) غابر (۱۵) فالغ
(۱۶) ارغو (۱۷) شاروخ (۱۸) ناخور
(۱۹) آزر (۲۰) ابراہیم علیہ السلام (۲۱) اسمٰعیل علیہ السلام
(۲۲) قیذار (۲۳) حمل (۲۴) ثابت
(۲۵) سلامان (۲۶) ہمیع (۲۷) اُوَد
(۲۸) اُدّ (۲۹) عدنان (۳۰) مَعَدّ
(۳۱) نزار (۳۲) مضر (۳۳) الیاس
(۳۴) مدرکہ (۳۵) خزیمہ (۳۶) کنانہ
(۳۷) نضر (۳۸) مالک (۳۹) فہر
(۴۰) غالب (۴۱) لوے (۴۲) کعب
(۴۳) مرہ (۴۴) کلاب (۴۵) قصی
(۴۶) عبدمناف (۴۷) ہاشم (۴۸) عبدالمطلب
(۴۹) ابی طالب (۵۰) حضرت علی کرم اللہ وجہہ (۵۱) حضرت امام حسن اولی علیہ التحیہ
(۵۲) حضرت امام حسن المثنی رحمہ اللہ (۵۳) حضرت عبداللہ اولی معروف عبداللہ المحض (۵۴) حضرت ادریس اولی
(۵۵) عمر (۵۶) احمد (۵۷) عبداللہ ثانی
(۵۸) محمود (۵۹) حمود (۶۰) علی
(۶۱) ناصرالدین الحسنی (۶۲) یحییٰ (۶۳) عسکر
(۶۴) ادریس ثانی (۶۵) سید طیب (۶۶) سید طاہر
(۶۷) نواب ابوالقاسم الحسنی (۶۸) سید فخر علیخان ناظم تاراج عراق (۶۹) سید اسمٰعیل غوری
(۷۰) سید عبدالرحمٰن غوری (۷۱) سید شہاب الدین غوری (۷۲) سید عبداللہ الحسنی
(۷۳) سید مولانا عبدالمہیمن الحسنی (۷۴) سید مولانا محمد صالح الحسنی (۷۵) سید حافظ عبدالغفور
(۷۶) عبدالرزاق الحسنی (۷۷) سید رضی الدین الحسنی النقشبندی معروف بابی بکر عبداللہ الحسنی (۷۸) سید برہان الدین ابراہیم الحسنی
(۷۹) سید نورالدین احمد الحسنی (۸۰) سید غوث الدین آل صفی خفوی الحسنی (۸۱) سید نورالدین علی الحسنی
(۸۲) سید ابی زکی حسن الحسنی (۸۳) سید قوۃ الدین محسن الحسنی النقشبندی (۸۴) سید ابی کمال محمد الحسنی
(۸۵) سید ابی نصر بلخی الحسنی (۸۶) سید ابی سعید محمود الحسنی (۸۷) سید شاہ مسعود الحسنی

وتقہ شجرۂ خاندان حضرت مع تفصیل افراد نسبت و مختصر حالات افراد ہمیں شجرہ بعد ازیں ورق علیحدہ منضبط است

نمبر طبقہ	تفصیل نمبر	نمبر شمار افراد	نام شخص	تفصیل اولاد	نمبر طبقہ	تفصیل نمبر	نمبر شمار افراد	نام شخص	تفصیل اولاد
٨٨	الف	١	خواجہ مراد الدین خان رح	(٨٩) الف طبقہ		ب	٢٥	خواجہ شہید الدین خان	(٩٢) ب طبقہ
	ب	٢	شیخ الاسلام خواجہ عبد السلام رح	ب " "		ج	٢٦	خواجہ حمید الدین خان	ج " "
	ج	٣	ملا خواجہ عبد الکریم	ج " "		٢	٢٧	خواجہ عزیز الدین خان	٠
	د	٤	خواجہ محمد ابراہیم			٣	٢٨	" محی الدین خان	د " "
٨٩	الف ١	٥	خواجہ جلیل الدین خان	(٩٠) الف طبقہ		ج ١	٢٩	خواجہ سید کمال الدین	ھ " "
	٢	٦	دختر	٠		د ١	٣٠	احمد شاہ	٠
	٣	٧	دختر	٠		٢	٣١	دختر	و " "
	ب ١	٨	وحید الدین خان	ب " "	٩٢	الف ١	٣٢	دختر	(٩٣) الف طبقہ
	٢	٩	فرید الدین خان	ج " "		٢	٣٣	دختر	٠
	٣	١٠	دختر	د " "		ب ١	٣٤	دختر	٠
	٤	١١	دختر	ھ " "		٢	٣٥	مولوی سدید الدین خان	ب " "
	٥	١٢	دختر	٠		٣	٣٦	دختر	ج " "
	ج	١٣	محمد رضا	٠		٤	٣٧	منکوحہ خواجہ مؤید الدین خان	د " "
٩٠	الف ١	١٤	بہار الدین خان	(٩١) الف طبقہ		٥	٣٨	منکوحہ خواجہ سلیم الدین خان	ھ " "
	٢	١٥	صدر الدین خان	٠		ج ١	٣٩	خواجہ حفیظ الدین خان	
	٣	١٦	دختر	٠		٢	٤٠	خواجہ بدیع الدین خان	و " "
	ب ١	١٧	امین الدین خان	ب " "		٣	٤١	دختر	ز " "
	٢	١٨	دختر	٠		د ١	٤٢	دختر	ح " "
	ج	١٩	معین الدین خان	ج " "		٢	٤٣	دختر	ط " "
	د ١	٢٠	خواجہ اکبر	د " "		٣	٤٤	دختر	ی " "
	ھ ١	٢١	دختر	ھ " "		٤	٤٥	دختر	
٩١	الف ١	٢٢	دختر	(٩٢) الف طبقہ		٥	٤٦	راجہ یوسف علی خان	ک " "
	٢	٢٣	خواجہ نجم الدین خان	٠		ھ ١	٤٧	سید محمد شاہ	ل " "
	٣	٢٤	خواجہ شمس الدین خان	٠		٢	٤٨	سید احمد شاہ	م " "

[illegible] السلام

[illegible]	[illegible]	[illegible]	نام اشخاص	[illegible]
	۳	۴۹	دختر	
	۴	۵۰	سید اسد اللہ شاہ	ن ″ ″
	و ١	۵۱	غلام شاہ	س ″ ″
۹۲	الف ١	۵۲	دختر	
	ب ١	۵۳	وحید الدین خان	
	۲	۵۴	دختر	(۹۴) الف طبقہ
	۳	۵۵	دختر	ب ″ ″
	۴	۵۶	حمید الدین خان	ج ″ ″
	۵	۵۷	فرید الدین خان	
	۶	۵۸	دختر	
	۷	۵۹	اکبر حسین	
	۸	۶۰	اصغر حسین	
	۹	۶۱	عزیز الدین خان	
	۱۰	۶۲	دختر	
	۱۱	۶۳	مراد الدین خان	(۹۴) د طبقہ
	۱۲	۶۴	دختر	ھ ″ ″
	ج ١	۶۵	تفضل حسین	ب ″ ″
	د ١	۶۶	امین الدین خان	
	۲	۶۷	معین الدین خان	
	۳	۶۸	دختر	
	۴	۶۹	محی الدین خان	و ″ ″
	۵	۷۰	طفل چند روزہ	
	ھ ١	۷۱	دختر	
	۲	۷۲	دختر	
	۳	۷۳	علیم الدین خان	
	۴	۷۴	دختر	

[illegible]	[illegible]	[illegible]	نام اشخاص	[illegible]	
	۵	۷۵	رضی الدین خان	ز ″ ″	
	۶	۷۶	دختر		
	۷	۷۷	علاء الدین خان		
	و ١	۷۸	دختر		
	ز ١	۷۹	سید اسد اللہ خان		
	ح ١	۸۰	دختر		
	ح ۲	۸۱	دختر		
	۳	۸۲	دختر		
	ط ١	۸۳	سید حسین		
	۲	۸۴	سجاد حسین		
	۳	۸۵	مرتضیٰ حسین		
	۴	۸۶	رضا حسین		
	۵	۸۷	مہدی حسین		
	۶	۸۸	ہادی حسین		
	۷	۸۹	کاظم حسین		
	ی ١	۹۰	سید حسین		
	۲	۹۱	آغا حسین		
	۳	۹۲	دختر		
	۴	۹۳	دختر		
	ک ١	۹۴	دختر		
	ک ۲	۹۵	دختر	ح	
	۳	۹۶	دختر		
	ل ١	۹۷	سید جلال الدین	ط ″ ″	
	۲	۹۸	سید عزیز اللہ	ی ″ ″	
	۳	۹۹	دختر	ک ″ ″	
	۴	۱۰۰	دختر	ل ″ ″	

طبقہ نسب	نمبر تفصیل شخص	نمبر ذاتی	نام شخص	نمبر تفصیل اولاد
	۵	۱۰۱	دختر	م // //
	م ا	۱۰۲	سید حمید اللہ شاہ	ن // //
	ب ا	۱۰۳	سید عبداللہ شاہ	س // //
	۲	۱۰۴	سید رسول شاہ	ع // //
	۳	۱۰۵	سید کمال شاہ	ف // //
	۴	۱۰۶	سید صمد شاہ	ص // //
	۵	۱۰۷	سید احمد شاہ	ق // //
	۶	۱۰۸	سید مقبول شاہ	
	۷	۱۰۹	دختر	
	۸	۱۱۰	دختر	س
	۹	۱۱۱	دختر	
	س ا	۱۱۲	احمد شاہ	ش
	س ۲	۱۱۳	دختر	
	۳	۱۱۴	محمد شاہ	
۹۴	الف ا	۱۱۵	دختر	
	۲	۱۱۶	سید احمد خان	
	۳	۱۱۷	سید محمد خان	
	ب ا	۱۱۸	دختر	
	ج ا	۱۱۹	حمید الدین خان	
	۲	۱۲۰	سعید الدین خان	
	د ا	۱۲۱	ریاض الدین خان	
	۲	۱۲۲	احمد الدین خان	
	ہ ا	۱۲۳	عظمت اللہ خان	
	۲	۱۲۴	دختر	
	و ا	۱۲۵	نصیر الدین خان	
	۲	۱۲۶	بشیر الدین خان	

طبقہ نسب	نمبر تفصیل شخص	نمبر ذاتی	نام شخص	نمبر تفصیل اولاد
	۳	۱۲۷	نذیر الدین خان	
	۴	۱۲۸	رشید الدین خان	
	۵	۱۲۹	غلام غوث خان	
	ز ا	۱۳۰	دختر	
	۲	۱۳۱	رفیع الدین خان	
	۳	۱۳۲	دختر	
	۴	۱۳۳	امتیاز الدین خان	
	ح ا	۱۳۴	تجمل حسین	
	۲	۱۳۵	دختر	
	ط ا	۱۳۶	صدر الدین	
	۲	۱۳۷	قادر	
	۳	۱۳۸	مصطفےٰ	
	۴	۱۳۹	احد اللہ	
	۵	۱۴۰	ولی شاہ	
	۶	۱۴۱	دختر	
	۷	۱۴۲	دختر	
	ی ا	۱۴۳	علی شاہ	
	۲	۱۴۴	دختر	
	۳	۱۴۵	دختر	
	۴	۱۴۶	محمد شاہ	
	ک ا	۱۴۷	دختر	
	۲	۱۴۸	دختر	
	۳	۱۴۹	محی الدین	
	ل ا	۱۵۰	علی شاہ	
	م ا	۱۵۱	میر احمد شاہ	
	ن ا	۱۵۲	نور الدین	

نمبر نسب	تفصیل نمبر طبقہ	نمبر از ابتدا طبقہ	نام اشخاص	تعداد تفصیل اولاد	
	۲	۱۵۳	سعید شاہ		
	۳	۱۵۴	حسین شاہ		
	س ا	۱۵۵	حسن		
	۲	۱۵۶	قاسم		
	۳	۱۵۷	دختر		
	ع ا	۱۵۸	دختر		
	۲	۱۵۹	سید حسین شاہ		
	۳	۱۶۰	سید غلام شاہ		
	۴	۱۶۱	سید سلام شاہ		
	ف	۱۶۲	دختر		

نمبر نسب	تفصیل نمبر طبقہ	نمبر از ابتدا طبقہ	نام اشخاص	تعداد تفصیل اولاد	
	۲	۱۶۳	غلام محی الدین		
	۳	۱۶۴	دختر		
	ص ا	۱۶۵	دختر		
	۲	۱۶۶	سید عزیز اللہ		
	۳	۱۶۷	سید احمد شاہ		
	ق ا	۱۶۸	سید غلام		
	۲	۱۶۹	سید غلام مصطفٰی		
	۳ ا	۱۷۰	سید محمد شاہ		
	۲	۱۷۱	دختر		
	ش	۱۷۲	علی شاہ		

مختصر حالات اصحاب شجرۂ تفصیلی مذکورۂ بالا

(۱) در دفعات ۴ و ۵ کتاب ہذا تذکرۂ ایشان ست۔

(۲) از حالات ایشان تمام کتاب مملوست۔

(۳) در دفعات ۶ و ۱۳ و ۸۰ تذکرۂ ایشان ست۔

(۴) در دفعات ۱۱ و ۱۳ و ۸۰ تذکرۂ ایشان ست۔

(۵) در دفعہ۔ ۱۳۔ تذکرۂ ایشان ست۔

(۶) از خواجہ محمد عمر المخاطب بوحید الدین خان منسوب شدند در دہلی بمقبرۂ حضرت باقی باللہ مدفون گردیدند قبر از سنگ باسی کنگرہ دار ست۔

(۷) از ملا عبد الصمد المخاطب بہ فرید الدین خان منسوب شدند۔

(۸) در مقبرہ حضرت خواجہ باقی باللہ صاحب بشہر دہلی بفاصلہ صد قدم طرف مشرق از مزار حضرت آسودہ اند قبر از سنگ باسی ست۔

(۹)

(۱۰) از سید خواجہ افضل صاحب منسوب شدند کہ فرزند خواجہ قابل بیگ خانصاحب فرزند سید باقی صاحب کاشغری بودند کہ از خاندان عالی و اکابر کشمیر بودند و بمقبرۂ آخون صاحب مدفون اند۔

(۱۱) از خواجہ محمد سالم منسوب شدند و بمقبرۂ آخون صاحب مدفون اند۔

(۱۲)

(۱۳) یک دختر داشت کہ از سید عبد النبی کتخدا شدہ و لاولد فوت شدہ در نوشہرہ مدفون ست۔

(۱۴) در خانقاہ حضرت غلام علی شاہ صاحب مدفون اند۔

(۱۵) در طلب مشہود بودند در بنارس لاولد فوت شدند و در انجا مدفون اند۔

(۱۶) از حکیم سیف الدین احمد خان منسوب شدند۔

(۱۷) از قمر النسا معروف بی زینب صاحبہ منسوب شدند و در بنارس انتقال کردہ در انجا مدفون شدند۔

(۱۸) از مرزا کمال الدین بیگ خان بن عطاء اللہ بیگ خان منسوب شدند۔

(۱۹) از بنیازی بیگم ہمشیرۂ مرزا سپیتا بیگ کوتوال لکھنؤ منسوب شدند و در لکھنؤ انتقال کردند و مدفون شدند۔

(۲۰) در سنہ ۱۱۵۰ ہجری تولد شدند و بتاریخ ۱۸ ربیع الاول سنہ ۱۲۲۵ھ انتقال کردند در عمر ۷۵ سال در مقبرۂ آخون صاحب مدفون شدند از دختر سید قاسم شاہ صاحب منسوب بودند مرید حضرت آخون صاحب بطریقۂ نقشبندیہ بودند۔

(۲۱) بہ خواجہ خیر اللہ صاحب منسوب بودند در کشمیر بمقبرۂ لکھا مدفون اند۔

(۲۲)

(۲۳) لاولد در بنارس انتقال کردند و مدفون شدند۔

(۲۴) " " " " "

(۲۵) بتاریخ ۹ محرم سنہ ۱۲۴۲ ہجری در دہلی انتقال کردند و در مقبرۂ حضرت خواجہ باقی باللہ مدفون گردیدند۔

(۲۶) در لکھنؤ مدفون اند۔

(۲۷) لاولد انتقال کردند۔

(۲۸) در لکھنؤ انتقال کردند و مدفون شدند۔

(۲۹) در سنہ [illegible] ہجری تولد شدند و بتاریخ ۱۴ ربیع الثانی سنہ ۱۲۱۵ھ انتقال فرمودند بطریقہ نقشبندیہ مرید محی الدین صاحب بودند تاریخ وفات (شیخ دین نبی کمال الدین) در مقبرۂ کامل بیگ مدفون اند۔

(۳۰) بعمر سی سال بعد کدخدائی لاولد انتقال کرد۔

(۳۱) در کشمیر بہ مقبرۂ لکھا مدفون اند۔

(۳۲) از رفیع الدین خان بن مجید الدین خان منسوب شدند و در بنارس مدفون گردیدند۔

(۳۳)

(۳۴) خسر و سال انتقال کردند و در دہلی بہ سنہری مسجد مدفون اند۔

(۳۵) در رامپور انتقال کردند و در انجا مدفون گردیدند۔ مفتی ریاست رامپور بودند۔

(۳۶) در میرٹھ نزد برادر خود مولوی موید الدین خان رفته بودند در انجا علیل گردیده انتقال نمودند و در انجا مدفون اند۔

(۳۷) در حیدرآباد دکن به عهدهٔ معتمدی مدار المهام مامور بودند در انجا بیمار شدند و بتاریخ ۱۸ شعبان سنہ ۱۲۸۳ ہجری انتقال کردند در مقبرهٔ یوسف صاحب شریف صاحب مدفون اند۔

(۳۸) بتاریخ یکم رجب سنہ ۱۲۳۹ھ تولد شدند و در سنہ ۱۳۱۲ھ در دہلی انتقال کردند در مقبرهٔ حضرت خواجه باقی باللہ مدفون گردیدند۔

(۳۹) در لکھنؤ مدفون اند۔

(۴۰) در بنارس مدفون اند۔

(۴۱) در لکھنؤ مدفون اند۔

(۴۲)

(۴۳)

(۴۴)

(۴۵)

(۴۶) در لکھنؤ انتقال کردند۔

(۴۷) در سنہ ۱۲۶۰ھ تولد شدند و در سنہ ۱۲۹۴ھ بتاریخ ۵ شوال بعمر ۳۴ سال انتقال کردند۔ در مقبرهٔ آخون صاحب مدفون اند۔

(۴۸) بعمر ۳۲ سال در سنہ ۱۳۰۲ھ در ماه ربیع الاول انتقال کردند سنہ ۱۲۷۰ سنہ تولد اوشان است بمقبرهٔ مرزا کامل بیگ مدفون اند۔

(۴۹) ناکدخدا لاولد فوت شدند در سنہ ۱۲۸۰ ہجری تولد شدند و در سنہ ۱۳۰۲ھ انتقال کردند بمقبرهٔ مرزا کامل بیگ مدفون اند۔

(۵۰) بتاریخ ۲۷ شوال سنہ ۱۲۹۱ھ روز دوشنبه تولد شدند و بتاریخ ۱۷ جمادی الثانی سنہ ۱۳۲۲ انتقال کردند و در خانقاه مرزا کامل بیگ صاحب مدفون گردیدند۔

(۵۱)۔ در سنہ ۱۲۸۵ھ تولد شدند و بتاریخ ۲۷ ربیع الثانی سنہ ۱۳۱۱ھ بروز پنجشنبه انتقال نمودند و بمقبرهٔ شیخ بهاء الدین صاحب گنج بخش مدفون گردیدند۔

(۵۲)

(۵۳) درعلاقهٔ الور در تکیه مدفون اند۔

(۵۴) در ۱۳۱۱ھ در دہلی انتقال کردند از سید شیر محمد خانصاحب شخص عالی خاندان منسوب بودند در خانقاه حضرت خواجه باقی بالله صاحب مدفون شدند۔

(۵۵) در دہلی در ۱۲۸۵ھ انتقال کردند از سید تفضل حسین بن حیات النسا بیگم منسوب بودند در خانقاه حضرت خواجه باقی بالله مدفون شدند۔

(۵۶) از دختر مولوی سلیم الدین خان مسمات بستی بیگم عقد کردند و در ۱۳۱۱ھ انتقال کردند و در خانقاه حضرت خواجه باقی بالله مدفون شدند۔

(۵۷) در جیپور مستقل اقامت میدارند و طبابت میکنند مشهور طبیب اند۔

(۵۸) بعمر هفت سال در دہلی انتقال کرده در خانقاه حضرت باقی بالله مدفون شدند۔

(۵۹) در خورد سالی بمقام اکبرآباد انتقال کرد و در انجا مدفون گردید۔

(۶۰) در خورد سالی بمقام کلکته انتقال کرد و در انجا مدفون گردید۔

(۶۱) در خورد سالی بمقام دہلی انتقال کرد و بخانقاه حضرت باقی بالله مدفون شد۔

(۶۲) 〃 〃 〃 〃

(۶۳) از دختر خواجه ابوالحسن عقد کردند و در حیدرآباد دکن بصیغهٔ مالگذاری ملازم اند۔

(۶۴) از نعمت الله خانصاحب علوی که مرد عالی خاندان اند منسوب شدند و همراه شوهر خود در حیدرآباد دکن مقیم اند شوهر ایشان بر خدمت معزز مامور ست۔

(۶۵) یک دختر گذاشته در ۱۲۸۳ھ انتقال کردند۔ و در دہلی مدفون شدند۔

(۶۶) در حیدرآباد معتمد مدار المهام علاقهٔ عدالت وکوتوالی بودند و عالم علوم و قبل از انتقال خود با صرار تمام خدمت گذاشته چند سال تارک الدنیا ماندند و بتاریخ ۱۴ رمضان ۱۳۰۸ هجری انتقال کردند و در مقبرهٔ یوسف صاحب شریف صاحب مدفون شدند۔

(۶۷) در حیدرآباد خدمت جلیل القدر نظامت عدالت العالیہ فوجداری میداشتند و نہایت عابد و زاہد و عالم بودند و مجرد ماندند و در سنہ ۱۲۹۱ھ انتقال کردند و در مقبرۂ یوسف صاحب شریف صاحب مدفون شدند۔

(۶۸) در خسروسالی در دہلی انتقال کردہ در مقبرۂ خواجہ باقی باللہ نزد قبر پدر خود مدفون شدند۔

(۶۹) در حیدرآباد مستقل سکونت میدارند و رکن مجلس عالیہ عدالت اند۔

(۷۰) در خسروسالی انتقال کردہ در مہرولی مدفون گردید۔

(۷۱) بعد عقد انتقال کردند و بدہلی مدفون اند۔

(۷۲) بہ حمید الدین خان منسوب شدند و در دہلی موجود اند۔

(۷۳) خسروسال انتقال کردہ در خانقاہ خواجہ باقی باللہ مدفون گردید۔

(۷۴) " " " " "

(۷۵) بتاریخ ۲۹ رمضان سنہ ۱۳[illegible]ھ ہجری انتقال کردہ در دہلی بخانقاہ حضرت خواجہ باقی باللہ مدفون گردید۔

(۷۶) خسروسال انتقال کردہ در خانقاہ خواجہ باقی باللہ مدفون گردید۔

(۷۷) " " " " " " "

(۷۸) در خاندان عالی و نجیب عقد شدہ بود و لیکن در شہر بنارس لاولد انتقال کردند و در انجا مدفون گردیدند۔

(۷۹) در شہر لکھنؤ انتقال کردند و در انجا مدفون گردیدند۔

(۸۰)

(۸۱)

(۸۲)

(۸۳)

(۸۴)

(۸۵)

(۸۶)

(۸۷)

(۸۸)

(۸۹)

(۹۰)

(۹۱)

(۹۲)

(۹۳)

(۹۴)

(۹۵)

(۹۶)

(۹۷) بتاریخ ۵ رمضان سنہ ۱۲۲۹ھ تولد شدہ بتاریخ ۲۳ جمادی الاول سنہ ۱۲۸۲ھ انتقال کرد و در خانقاہ آخون صاحب مدفون گردید۔

(۹۸) بتاریخ ۱۲ جمادی الثانی سنہ ۱۲۳۶ھ تولد شد و در سنہ ۱۲۹۳ھ از وبا فوت گردید در خانقاہ آخون صاحب مدفون ست۔

(۹۹) بتاریخ ۴ محرم سنہ ۱۲۶۲ھ تولد شدند از سلام صاحب فرزند شیخ عمر خلف حاجی عبد السلام صاحب منسوب شدند و بتاریخ ۳ جمادی الثانی سنہ ۱۳۱۳ھ انتقال کردند و در مقبرۂ حاجی عبد السلام صاحب بمحلہ علی کدل مدفون گردیدند۔

(۱۰۰) در سنہ ۱۲۶۲ہجری تولد شدہ از احمد شاہ مرحوم عقد شدہ در سنہ ۱۳۵۳ھ انتقال کردند و در لکھا مدفون گردیدند۔

(۱۰۱) در سنہ ۱۲۶۲ھ تولد شدہ از میر مختار شاہ منسوب شدند و در سنہ ۱۳۱۱ انتقال کردند بتاریخ بستم ذیحجہ و در مقبرۂ بہاء الدین صاحب مدفون گردیدند۔

(۱۰۲) بتاریخ چہارم محرم سنہ ۱۲۴۳ھ تولد شدند و در سنہ ۱۲۹۳ھ انتقال کردند و در مقبرۂ مرزا کمال الدین مدفون گردیدند۔

(۱۰۳) بتاریخ ۲۴ شعبان سنہ ۱۲۴۵ہجری یوم جمعہ تولد شدند و در سنہ ۱۲۹۵ھ انتقال فرمودند در مقبرۂ مرزا کمال الدین مدفون گردیدند مرید والد خود در طریقۂ قادریہ بودند۔

(باقی)

(۱۰۴) بتاریخ ہفدہم شعبان سنہ ۱۲۹۵ھ تولد شدند۔
(۱۰۵) بتاریخ غرۂ ربیع الاول سنہ ۱۲۹۸ھ تولد شدند ودر سنہ ۱۳۰۱ھ انتقال کردند درمقبرہ مرزا کمال الدین مدفون گردیدند۔
(۱۰۶) بتاریخ غرہ شوال سنہ ۱۲۶۱ھ تولد شد۔
(۱۰۷) بتاریخ دوم رمضان سنہ ۱۲۶۶ھ تولد شد۔
(۱۰۸) بتاریخ ۲۶۔ شعبان سنہ ۱۲۷۱ھ تولد شد ودر سنہ ۱۳۰۰ھ فوت گردید ودر مقبرۂ مرزا اکمل الدین بدخشانی مدفون گردید
(۱۰۹) بتاریخ ۱۸۔ شوال سنہ ۱۲۸۳ھ تولد شد ودر سنہ ۱۳۰۰ھ فوت گردید از سید حمید اللہ شاہ صاحب منسوب بودند ودر مقبرۂ مرزا اکمل الدین بدخشانی مدفون گردیدند۔
(۱۱۰) بتاریخ ۲۲۔ ذیحجہ سنہ ۱۲۸۵ھ تولد شد از حضرت یوسف صاحب منسوب گردید وبتاریخ ۱۷ جمادی الاول سنہ ۱۲۸۸ھ انتقال کردہ درمقبرۂ کامل بیگ صاحب متصل قبر والدۂ خود مدفون گردیدند۔
(۱۱۱) بتاریخ ۵۔ شوال سنہ ۱۲۸۰ھ تولد شدند۔
(۱۱۲)
(۱۱۳) از احمد صاحب عقد گردید وبعد ازان انتقال کرد ودر کشمیر مدفون ست۔
(۱۱۴) مفقود الخبر گردید۔
(۱۱۵) در دہلی نزد والد خود موجود اند۔
(۱۱۶) نہایت ذی علم ولئیق وخلیق متصف باوصاف حمیدہ ودر سرکار آصفیہ کامیاب بامتحان وکالت درجۂ اول وتا چندی منتظم دفتر رئیس حیدرآباد بود وخود مستعفی شدہ کار وکالت آغاز کرد نہایت خوشحال نیکو سیرت ست وازین جوان زیرک بسیار امیدہاست ویقین ست کہ اشہر ترین اہل دنیا ودین خواہد شد در ملک دکن میماند۔
(۱۱۷) نہایت سلیم الطبع وخوش خصال عابد وزاہد ونیک بخت ست در دہلی سکونت میدارد
(۱۱۸) از احسان الرحمٰن خانصاحب برادر حقیقی مولوی عنایت الرحمٰن خان صاحب ڈپٹی کلکٹر انعام سرکار آصفیہ حیدرآباد کہ مرد شریف ونجیب بودند منسوب بودند نہایت

شریف الخصائل ونیک خو وزکی وپابند صوم وصلوة بودند در مرض ولادت انتقال کردند و
در خانقاه حضرت خواجه باقی باللہ مدفون گردیدند۔

(۱۱۹) در دہلی نزد والدۂ خود موجود اند معمولی نوشت وخواند ہم بخوبی نمیدانند۔ واطوار
وافعال ایشان نادرست اند امید اصلاح کم ست۔

(۱۲۰) در دہلی نزد والدۂ خود اند وطرف اکتساب علم توجہ میدارند وامید ست کہ متوسط
معلومات حاصل کنند۔

(۱۲۱) خورد سال ست وہمراہ والد خود در حیدرآباد ست۔

(۱۲۲) " " " "

(۱۲۳) گو خورد سال ست وہمراہ والد خود در حیدرآباد ست واکتساب علم میکنند لیکن نہایت
زکی وسلیم الطبع وذی قابلیت ست وامید ست کہ شخص نام آور خواہد شد۔

(۱۲۴) خورد سال ست وہمراہ والدین خود در حیدرآباد ست وقرآن شریف میخواند۔ امید ست
کہ نیک سیر خوش اخلاق سنجیدہ خواہد شد۔

(۱۲۵) از معمولی تعلیم فارغ شدہ است امید ست کہ متوسط لیاقت حاصل خواہد کرد و نیز
در ملازمت ہم متوسط خواہد ماند وآئندہ حالات این فرزند پسندیدہ تر خواہد شد و در مزاج این
تبدیلی بظہور خواہد آمد بماہوار یکصد روپیہ منصبدار سرکار آصفیہ است وامید ست کہ آئندہ از دیگر
خدمات سرکار آصفیہ کہ زاید المشاہرہ باشند ممتاز خواہد شد۔

(۱۲۶) نہایت سنجیدہ ولئیق وذی علم وخلیق وہوشیار وذی مروت وذی محبت وذی قابلیت
وعابد وزاہد ست ودر علم انگریزی ہم کامیاب ست وہمہ نیک امیدہا صرف ازین فرزند ست
ویقین ست کہ این فرزند ہمچو اجداد خود در علوم ظاہری وباطنی کامیابی حاصل خواہد کرد۔ ونیز در
دنیا علوی مراتب علیہ حاصل خواہد نمود ونیز کما حقہ بکار اعزہ خواہد آمد خداوند کریم در ہمہ ارادات
نیک این را کامیاب گرداند فی الحال منصبدار سرکار آصفیہ است ویکصد ماہوار می یابد۔

(۱۲۷) این حافظ قرآن ست واز یک چشم نابینا واز چشم دیگر چیزے بینا نہایت سنجیدہ ومتقی
وعابد وزاہد ست وچیزے در علوم مہارت میدارد وامید ترقی ست۔

(۱۲۸) این طفل سہ سالہ در حیدرآباد انتقال کرد ودر تکیہ چپا در گھاٹ مدفون ست اگر زندہ میماند
لایق ترین اعزۂ خود می شد۔

(۱۲۹) این طفل روزی کہ در حیدرآباد زاد انتقال کرد روز دویم والدہ او انتقال کرد والدہ در مقبرۂ حضرت نورالدین شاہ صاحب قادری مدفون اند و او در مکان قدیمی واقع حشمت گنج

(۱۳۰) در دہلی نزد والدۂ خود موجود ست نہایت سلیم الطبع نیک سیرت از فنون زنان شرفا واقف و از نوشت و خواند ہم واقف ست امید ست از مجید الدین خان منسوب خواہد شد۔

(۱۳۱) خوشنویس ست و سلیم الطبع و چیزے بطرف علوم راغب ممکن ست کامیابی حاصل کند۔

(۱۳۲) مثل ہمشیرۂ خود نمبر (۱۳۰) ممکن ست کہ بہ سعید الدین خان منسوب شود۔

(۱۳۳) مثل برادر خود نمبر ۱۳۱۔

(۱۳۴)

(۱۳۵)

(۱۳۶) بتاریخ ۲۳۔ ذیقعدہ سنہ ۱۲۵۵ھ تولد شد اولاً از صاحبزادی سلام صاحب و بعد ازان از دختر حاجی عبدالسلام عقد کرد در رجب سنہ ۱۲۸۲ھ بوجہ ہیضہ فوت شد و در مقبرۂ آخون صاحب مدفون شد۔

(۱۳۷) بتاریخ ۱۵ رجب سنہ ۱۲۵۹ھ تولد شد و از دختر نجم الدین کاتب شادی کرد و بتاریخ ۱۱ رجب سنہ ۱۲۸۲ھ فوت شد و در مقبرۂ آخون صاحب مدفون شد۔

(۱۳۸) بتاریخ ۲۳ ربیع الثانی سنہ ۱۲۶۶ھ تولد شد و از دختر احمد شاہ منسوب شد۔

(۱۳۹) بتاریخ ۵۔ ذیقعدہ سنہ ۱۲۶۹ھ تولد شد و در رمضان سنہ ۱۳۰۲ھ فوت شدہ بمقبرۂ آخون صاحب مدفون گردید۔

(۱۴۰) بتاریخ ۸ صفر سنہ ۱۲۷۳ھ تولد شدہ بعد سہ ماہ انتقال کرد۔

(۱۴۱) بتاریخ ۱۹ جمادی الثانی سنہ ۱۲۷۵ھ تولد شد و از احمد شاہ منسوب شد و در سنہ ۱۳۰۱ھ یک دختر مسماۃ زینب بی بی گذاشتہ فوت شد۔

(۱۴۲) بتاریخ ۱۴ صفر سنہ ۱۲۷۳ھ تولد شد و از نجم الدین شاہ صاحب عقد شد و در سنہ ۱۳۰۳ھ یک دختر مسماۃ ساجدہ بی بی گذاشتہ فوت شد۔

(۱۴۳) بتاریخ ۲۹۔ رمضان سنہ ۱۲۶۹ھ تولد شد۔

(۱۴۴) بتاریخ ۱۸ ذیحجہ سنہ ۱۲۸۰ھ تولد شد و از صمد شاہ خاندان غیر عقد شدہ در سنہ ۱۳۰۲ ہجری

فوت شد و اولاد او نیز فوت شدہ ۔ یک فرزند و دو دختر داشت ۔

(۱۴۵) بتاریخ ۲۷ شوال [illegible] ھ تولد شد و از نور الدین پسر سید حمید الدین شاہ از خاندان خود عقد شدہ یک پسر تولد شد و پسر او و خود فوت شدہ در [illegible] ھ ۔

(۱۴۶) بتاریخ ۱۷ صفر [illegible] ھ تولد شد در عمر یازدہ سالگی از کشمیر به شملہ رسیدہ نزد مولوی عبد السلام صاحب عزیز خود تا ہفت سال ماندہ از انجا به بمبئی و از انجا بحیدر آباد و از انجا بزیارت حرمین شریفین مشرف شدہ واپس آمد ۔

(۱۴۷) بتاریخ ۴ شعبان [illegible] ھ تولد شد و به قمر الدین از خاندان غیر منسوب شدہ بتاریخ ۶ شوال [illegible] ھ فوت شدہ در مقبرہ لکھا مدفون شد ۔

(۱۴۸) بتاریخ دہم ربیع الاول [illegible] ہجری تولد شد و از صدر الدین فرزند سید جلال الدین منسوب شد ۔

(۱۴۹) بتاریخ نوزدہم ربیع الآخر [illegible] ھ تولد شد و از دختر لطف اللہ شاہ منسوب شد ۔

(۱۵۰) خورد سال انتقال کردند ۔

(۱۵۱) در ماہ ربیع الاول [illegible] ھ تولد شد ۔

(۱۵۲) بتاریخ ۲۷ ربیع الاول [illegible] ھ تولد شد ۔

(۱۵۳) بتاریخ ۷ رجب [illegible] ھ تولد شد و در امرتسر مقیم ست و در انجا توطن اختیار کردہ است پیری مریدی میکند در محلہ بنگالی قلعہ ۔ امرتسر میماند ۔

(۱۵۴) در [illegible] ھ تولد شد ۔

(۱۵۵) بتاریخ ۱۹ محرم [illegible] ھ تولد شد ۔

(۱۵۶) بتاریخ ۹ جمادی الثانی [illegible] ھ تولد شد ۔

(۱۵۷) بتاریخ ۱۲ ربیع الاول [illegible] ھ تولد شد ۔

(۱۵۸) یک و نیم سال فوت گردید ۔

(۱۵۹)

(۱۶۰)

(۱۶۱)

(۱۶۲)

(۱۶۳)

(۱۶۴)

(۱۶۵)

(۱۶۶)

(۱۶۷)

(۱۶۸)

(۱۶۹)

(۱۷۰) بتاریخ ۲۹ - صفر سنہ ۱۲۵۳ھ تولد شد۔

(۱۷۱) بتاریخ ۲۲ - جمادی الثانی سنہ ۱۲۷۵ھ تولد شد۔

(۱۷۲)

(۹۴) بیان احتیاط مؤلف در تالیف کتاب و خاتمه

صاحب روضة السلام گو بیشتر حالات حضرت آخون صاحب در کتاب خود نوشته است۔ لیکن چندان که حالات اقربای حضرت و تعلقات خانگی بیان کرده است بمقابله مکاتیب والد بزرگوار حضرت و فرزندان حضرت و نیز دیگر تحریرات خلفای حضرت اکثر غلط ثابت میشوند صرف تائید بعض حالات حضرت و ظهور خوارق البته از دیگر کتب و مکاتیب میشود و وجه این غیر ازین معلوم نمیشود که صاحب روضة السلام محقق نبود خبرے که می شنید بلا لحاظ علم واقفیت ناقل و حیثیت ناقل و حالات ناقل و پابندی اصول اعتبار نقل بلا تحقیق اعتبار میکرد و بر همچنین مبادی مجهوله قیاسات قایم میکرد۔ پس بوجوه مذکوره روایات صاحب روضة السلام بغیر ازینکه تائید آن از طریق دیگر شود قابل اعتبار نمیشوند۔ لهذا منجمله اندراجات روضة السلام تائید اموری که از دیگر کتب و مکتوبات خلفای حضرت و تحریرات اراکین این خاندان گردید درین کتاب درج نمودم و اموری که تائید آن از کدامی چیز دیگر نشد آنرا گذاشتم بهر حال بتحقیق کامل حالاتیکه بهم رسید درج این کتاب نمودم و در تحقیق احتیاط کامل بکار بردم۔ والله اعلم بالصواب والیه المرجع والمآب۔ حالاتیکه درین کتاب مندرج کرده شده اند نهایت مختصر اند در تفحص حالات بزرگان این خاندان هستم اگر وقتی وسعت داد و حالات بهم رسید ند در جلد دوم این کتاب درج خواهم کرد۔ جلد اول را برین ختم میکنم۔

بماند سالها این نظم و ترتیب | ز ما هر ذره خاک افتد بجائے
غرض نقشیست کز ما یاد ماند | که هستی را نمی‌بینم بقائے
دلی صاحب دلی روزی برحمت | کند در کار این مسکین دعائے

وآخر دعوٰنا ان الحمد لله رب العالمین

تمت